

Curtea de la Argeș

Revistă de cultură

ORAȘ REGAL

Anul VI ■ Nr. 8 (57) ■ August 2015


Biserica Miroși, Argeș (foto Sidonia Teodorescu)

Din sumar:

Revista apare cu sprijinul Primăriei Municipiului Curtea de Argeș și al Asociației Culturale „Curtea de Argeș”

Între scopuri și mijloace

Gheorghe PĂUN



Sigur, cele două nu trebuie totdeauna confundate, suprapuse, așa cum voi pleda în cele ce urmează – dar pentru o asemenea suprapunere voi pleda, chiar dacă de atâtea ori auzim reproșuri de genul „a devenit scop în sine” sau asigurări cum că „scopul scuză mijloacele”, ambele atribuind o clară preponderență scopurilor. Nu dau vina pe Machiavelli pentru o asemenea poziție, dar obsesia țintei în dauna drumului către aceasta ține de mentalitatea iluminist-occidentală, în care eficiența este cuvânt-cheie și, dacă se poate, trebuie să fie și cuantificabilă. În taoism (și nu numai), *calea* este mai importantă decât ținta, pentru Gandhi (ca și pentru Johan Galtung, a i se revedea articolele din revistă) nu există o cale către pace, pacea este însăși calea, pentru orientali multe activități au scopul în buna lor desfășurare. Un exemplu care m-a intrigat-fascinat încă acum vreo treizeci și cinci de ani: pentru un jucător tradițional de *weichi* (pe chinezește)/ GO (după japonezi, în toate limbile vestice) de nivel înalt, rezultatul unei partide este important, dar desfășurarea elegantă a jocului este și mai importantă. Nu leg asta direct de spiritul ludic (prin definiție, un joc autentic este scop în sine, noima lui este buna sa desfășurare, nicidecum o recompensă finală), ci de un alt mod de a vedea viața-lumea-existența decât cel eficient-productivist-consumist. Se tot vorbește, superficial sau cu pretinsă detașare de cele mundane, despre opoziția dintre *a fi* și *a avea*, pledoaria fiind pentru primul verb; Mihai Șora îl reabilitează și pe al doilea, adăugându-i-l pe *a face*. (Adesea, și *a face* din inimă, cu bucurie, poate fi scop, desprins de orice nuanță a lui *a avea*...) Un budist nici nu și-ar pune problema să treacă de *a fi*, ba chiar și creștinii adevărați au o mare reținere în a se apropia de *a avea*. Ca în pilda cu înțeleptul rege, de la un patron occidental de uzină cu bandă de montaj la un călugăr din Tibet, trecând pe la Mihai Șora, toți au dreptate, oricât ar părea de contradictorii pozițiile fiecăruia. Pentru că *dreptatea* (în asemenea chestiuni generale, deci fără o bună definiție) este contextuală, localizată, parțială.



Să coborâm însă pe teritorii mai apropiate (de revistă, Club, alte acțiuni din preajmă). Printre subiectele (evit de acum să le numesc scopuri) mult dragi și mult cultivate în revistă se numără identitatea națională, unitatea națională (*România Mare culturală*), comunitatea culturală – sintagme prețioase și pretențioase în sine, de care ne ferim adesea, din teamă mai ales, dintr-o „pudoare istorică” total nepotrivită cinicelor vremuri curente și dintr-un fel de „realism” contrafăcut, care separă brutal scopul de mijloace. Evident, teoria înaltă ca și acțiunea de anvergură trebuie lăsate în seama profesioniștilor, a „laboratoarelor” specializate, dar a vorbi, de exemplu, despre identitate este deja un mare câștig. Conștientizarea că există așa ceva, că avem așa ceva. Din simplul fapt că ne-am născut într-un anume loc (că am băut în copilărie apă dintr-un izvor anume, ar formula înțeleptul chinez, că am crescut pe un plai anume, ar adăuga înțeleptul de la Lancrăm), că vorbim o limbă anume, în care-l putem citi pe Eminescu direct din manuscrise, că ne închinăm așa și nu altfel, că avem un *port* anume, o *hire* și o *feldeință,* cum ar zice Cantemir – și din multe altele, fie si doar la acest nivel elementar-subtil-personal – suntem ceea ce suntem, avem o *pecete* pe minte și pe suflet de care nu suntem neapărat conștienți, dar care ne identifică și ne singularizează în raport cu oricine, de pe oricare alt meridian. Inclusiv de pe meridianele Europei. Știu ce spun, spun ce știu, contrazică-mă orice *globalizat,* împlinit sau nu, sincer sau nu.

Discuția despre identitate (românism/românitate, unitate și altele asemeni) este scop și mijloc în același timp, pentru simplul fapt că ne face conștienți că *avem* identitate. Un mare câștig! O necesitate! O urgență!

La fel, orice întâlnire culturală, orice prilej de *a trăi în poezie,* printre culori și idei, în cântec, printre oameni care se bucură de frumos, se bucură că întâlnesc oameni. Mi se reproșează uneori, la întâlnirile Clubului revistei, că „s-a umplut ceasul” și nu am pornit „acțiunea” (se întâmplă mai ales atunci când întârzie cineva despre care știu că va veni). Răspund în glumă, dar în fond sunt complet serios: minutele acestea sunt pentru socializare, vorbiți cu cei din jur, cu oaspeții, că și pentru asta ne-am adunat aici... Formați și deformați de orare, condici de serviciu, ceasuri și programe, pierdem exercițiul bucuriei de a fi parte, de a trăi într-o *comunitate*. Ca scop în sine...

Exagerând cu autoreferința, aș putea, aici, să mă întreb dacă textul de față este scop sau mijloc – și conchid, coerent cu începutul: și una și alta...



Domnul Eminescu scris-a

Toate-s vechi și nouă toate...



Ieri seară ni s-a comunicat telegrafic cuprinsul unei depeșe, primite din Berlin de ziarul *Daily News*, în care se zice că principele de Bismarck crede nefolositoare silințele ce și le dau reprezentanții puterilor la Constantinopol pentru a menține pacea; principele crede că războiul nu se poate înlătura, afară doar dacă s-ar ceda Greciei Creta.

În adevăr, marile puteri, simțindu-se în neputință de a se descurca din afacerea greco-turcească pe care-o luaseră asupră-și, au găsit cu cale a oferi principelui de Bismarck arbitrajul cestiunii; ministrul plenipotențiar al Germaniei, sosit la Constantinopol, a dat din nou curs negociațiunilor. Procederea a fost de astădată destul de blândă; nu s-a mai prezintat Porții o notă colectivă ca în afacerea Dulcigno, nici nu i s-a dat a înțelege că puterile sunt sătule de obiecțiuni și nu vor să mai auză nimic. Această precauțiune a fost necesară nu atât din considerație pentru Poartă, ci de teamă că o nouă notă colectivă ar putea să angajeze la o demonstrație navală, al cărei efect a fost de-a arăta slaba consistență a concertului european și tactul Porții de-a calcula pân-în ultimul moment cu slăbiciunile și dezbinările subsistente, pe când scopul demonstrației era tocmai contrariul: de-a dovedi unirea deplină a Europei și de-a lua văzul Porții.

Vinerea trecută, Sever Pașa și Aii Nizami, delegații Porții însărcinați a lua parte la tratările cu ambasadorii, și-au făcut vizitele la reprezentanții puterilor, iar duminică s-a ținut la d. Goschen, ambasadorul Engliterei, cea dintâi întrunire privitoare la negocierile turco-grece. Seara ambasadorii s-au întrunit la d. Tissot, ambasadorul Franței, și au ținut o a doua conferință. Comunicându-ni-se ținerea acestor conferințe, se adaugă că nu transpirase nimic în publicitate despre discuțiunile ce s-ar fi urmat între ambasadori.

Ceea ce transpiră așadar e numai opinia principelui de Bismarck asupră-le: că războiul e inevitabil.

Cele șase note separate ce i s-au prezentat Porții și care, adunate la un loc, constituie în esență o notă colectivă, întrebau fără îndoială până unde Poarta mai poate augmenta propunerile ce le făcuse prin nota ei de la 3 octomvrie. Aceste propuneri ale ei respingeau linia trasă de Conferința din Berlin; ea refuza de-a ceda pacinic Albania, adică Epirul cu Ianina și Mezzovo, iar în rezistența ei afla poate oarecare încurajare din partea guvernului austriac. Înarmările ei febrile, repedea strângere a redifilor sub steaguri, făcută cu acea uimitoare și dureroasă voință de-a se sacrifica caracteristică pentru poporul turcesc, dovedesc că Poarta are destulă încredere în sine pentru a nu ceda sau cel puțin că a înțeles cum că momentul de-a ceda n-a sosit încă. Ea știe prea bine că un popor care, în urma calităților și a defectelor sale, și-a întins umbra puterii asupra a trei continente nu piere fără a lăsa urme adânci, fără a atrage în cădere și pe alții, fără a da loc unei conflagrațiuni generale. Și aceasta n-o știe numai ea; o simt toți. Acest sentiment îndulcește notele puterilor și le face a călca lin împrejurul forțelor elementare a căror izbucnire amenință a da foc Europei.

(*Timpul*, 25 februarie 1881)

Pe la începutul secolului nostru și pe la finele celui trecut, pe când se inaugura redeșteptarea națională prin scrierile istorice și filologice ale unui Șincai și Petru Maior, a început a se trezi conștiința națională și în macedoromânii presărați în colonii comerciale din Pesta, Viena, Triest și în țările noastre. Mari negutători de lână și producte, mulți dintre ei milionari, unii ridicați la ranguri nobilitare de către monarhii Austriei, ei fură atinși de mișcarea plină de înălțare sufletească a o mână de învățați și, văzând decadența în care poporul lor numeros se afla în toate provinciile, sprijiniră întreprinderile literare și de cultură de la începutul secolului.

Listele de subscripție alăturate la toate tipăriturile din vremea aceea dovedesc această tendință cu de prisos. Macedoromânii așezați în țările noastre se distinseră prin donațiuni făcute pentru scopuri de cultură. Astfel temeliile Academiei Române s-au pus prin fondul lăsat de un macedoromân. Alte testațiuni a căror întrebuințare rămâne necunoscută sunt ale lui Musicu, Castrișoae, Dima Serachitopol, care a construit o școală în Vlacho-Castania din Tesalia, înzestrând-o cu moșia Păltenii; a lui N. Mihail din Craiova, care testă un venit anual de 500 galbeni pentru o școală de fete în Megarova și în fine donațiunea mitropolitului Dosithei, din care s-au crescut o sumă de tineri în străinătate.

(*Timpul*, 27-28 aprilie 1881)

Clubul revistei

Întâlnirea lunii iulie

O ambianță specială, pentru o întâlnire specială: în Biserica Domnească „Sfântul Nicolae”, un scurt concert de muzică psaltică, susținut de Grupul Psaltic Ioan Zmeu Protopsaltul, condus de diaconul Dumitru Codruț Scurtu; au fost interpretate patru compoziții ale unor autori importanți ai genului, unii legați de Curtea de Argeș. Poate niciodată cântările respective nu au sunat mai bine decât sub cupola celebrei ctitorii basarabe. Coincidență cu totul remarcabilă, în niciun fel provocată, Grupul a fost înființat cu exact zece ani în urmă, chiar în ziua de 8 iulie 2005, cu binecuvântarea ÎPS Calinic, arhiepiscop al Argeșului și Muscelului.





După concert, Ștefan Dumitrache, directorul Muzeului Municipal, un împătimit al istoriei Argeșului, a prezentat pe scurt câteva dintre detaliile care fac din Biserica Domnească un unicat în pictura bisericească europeană. O minune pe lângă care trecem zilnic fără să știm pe lângă ce trecem (lasă că mai există multe lucruri legate de „biserica noastră” pe care nici specialiștii nu le știu încă – precum cele privind celebrul Mormânt 10, de exemplu...).

A urmat, în sala multifuncțională a Muzeului Municipal, prezentarea mai multor cărți recente ale cunoscutului teolog scriitor Cristian Bădiliță, cu accent pe *Evanghelia după Matei* și (abia ieșită de sub tipar, sosită la Curtea de Argeș chiar în timpul desfășurării întâlnirii, prin grija Editurii Vremea, cea care a tipărit ambele volume), *Evanghelia după Ioan.* După monumentala *Septuaginta,* acesta este un al doilea proiect ambițios (util și necesar tuturor credincioșilor români, nu numai clerului) al specialistului în creștinismul timpuriu, Cristian Bădiliță. A fost, de asemenea, prezentat volumul de colecție (prin tehnoredactare și prin ilustrațiile lui Marian Zidaru) *Cele mai vechi texte despre apostolul Andrei* (tot Editura Vremea, București, 2015), plus o *Predică de pe munte* caligrafiată în serie mică, și cu ilustrații, de C. Bădiliță.

O întâlnire pe care, cu siguranță, participanții și-o vor aminti multă vreme.

Redactor-șef: Gheorghe Păun

Redacție: Daniel Gligore, Maria Mona Vâlceanu, Constantin Voiculescu

Colegiu redacțional: Svetlana Cojocaru – director al Institutului de Matematică și Informatică al Academiei de Științe a Moldovei, Chișinău, **Florian Copcea** – scriitor, membru al USR și USM, Drobeta-Turnu Severin, **Ioan Crăciun** – director al Editurii Ars Docendi, București, **Spiridon Cristocea** – conferențiar la Universitatea Pitești, **Dumitru Augustin Doman** – scriitor, Curtea de Argeș, **Sorin Mazilescu** – director al Centrului Județean Argeș pentru Promovarea Culturii, Pitești, **Marian Nencescu** – cercetător asociat la Institutul de Filosofie al Academiei Române, **Filofteia Pally** – director al Muzeului Viticulturii și Pomiculturii din România, Golești, Argeș, **Octavian Sachelarie** – director al Bibliotecii Județene „Dinicu Golescu”, Pitești, **Adrian Sămărescu** – director editorial al Editurii Tiparg, Pitești, **Ion C. Ștefan** – profesor, membru al USR, București.

CURTEA DE LA ARGEȘ

Revistă lunară de cultură

Apare sub egida Trustului de Presă „Argeș Expres” (B-dul Basarabilor 35A, tel./fax: 0248-722368) și a Centrului de Cultură și Arte „George Topîrceanu” (B-dul Basarabilor 59, tel./fax: 0248-728342) din Curtea de Argeș

Corectură: Radu Gîrjoabă
Machetă: Elena Baicu

ISSN: 2068-9489

E-mail: curteadelaarges@gmail.com

Website: www.curteadelaarges.ro

Abonamente se pot face la sediul redacției – Trustul de Presă „Argeș Expres” (25 lei/6 luni și 50 lei/12 luni); banii trebuie trimiși în contul Asociației Culturale Curtea de Argeș, deschis la Volksbank Curtea de Argeș,
IBAN: RO82 VBBU 2587 AG15 1679 2701

Tiparul: SC TIPARG SA, Pitești.

Revista poate fi sponsorizată prin intermediul Asociației Culturale Curtea de Argeș, CIF 29520540, cont Volksbank, IBAN RO82 VBBU 2587 AG15 1679 2701.



Homo sapiens



În numele Omului

Horia BĂDESCU

O sumă de întâmplari petrecute în vremea din urmă, ai căror „eroi” au fost, uneori cu voie, alteori fără voie, europeni de origine română dar nu numai – vreau să cred că aceasta este exprimarea corectă din perspectiva stării de fapt a mult visatei construcții politice a continentului nostru – au pus sub semnul întrebării și în cumpăna judecății modul de a ne administra practic europenitatea. Ba, mai mult, forma de a gândi și de a simți această europenitate.

E de domeniul evidenței faptul că nicio construcție politică nu are sens fără conștiința apartenenței la ceva profund, la ceva ce aparține fiecăruia și tuturor. Iar fără o comuniune spirituală, nicio uniune politică nu are șanse reale. Fără a găsi acele valori de civilizație, acele valori culturale care constituie fondul comun și care pot estompa tensiunile născute de alteritate, orice proiect de integrare riscă să explodeze sub presiunea acestora, mentalul dovedindu-și totdeauna predominanța asupra factorului politic și chiar a celui economic.

Orice ordine socială, orice sistem sau construcție politică se bazează în realitate pe argumente de morală socială, adică pe valori care aparțin unui mod de a fi, rod al unei culturi, al unei civilizații. Construcția noii Europe nu face excepție de la aceasta. Dacă vrea să supraviețuiască, Uniunea Europeană este obligată să pună accentul pe matricea sa culturală, din care se poate constitui suportul său real: conștiința europenismului, identitatea sa în bogăția diferențelor. Căci știm unde suntem doar atunci când știm ceea ce suntem.

Dacă este adevărat că „a căuta să definești Europa înseamnă a o face”, cum spunea Denis de Rougemont, nu e mai puțin adevărat că a face Europa înseamnă a o căuta sau, mai degrabă, a-i căuta identitatea, spiritul, rădăcinile ei profunde. Europa pieței comune, a monedei unice, Europa negustorilor și zarafilor, Europa unei administrații nombriliste, cu structuri și politici nu întotdeauna unitare și coerente, această Europă nu este nicidecum cea visată, ci una extrem de fragilă, la cheremul tuturor tendințelor centrifuge. Ea nu are încă deplina conștiință a identității sale spirituale și nici a tuturor diferențelor culturale, a întregii sale bogății, a tuturor specificităților care se află dincolo de modelul occidental, căci tendința universalistă a spiritului occidental este aceea de a accentua mai degrabă diferențele decât valorile comune și este departe de a ține cont de acestea. Or, fără această conștiință e greu, dacă nu imposibil, să-și definească și să-și asume adevărata identitate.



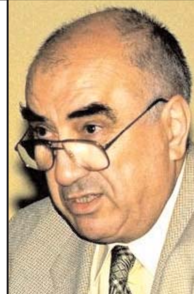
Dar, în fond, ce este Europa? Care este identitatea ei? Este această identitate „o pluralitate culturală cimentată prin valori comune”, așa cum afirmă cei mai mulți dintre exegeți, și, dacă da, care sunt acestea? Este spiritul său definit prin esența universalistă și prin încrederea în Om? În care Om? Fiindcă întrebarea pe care ar trebui să ne-o punem, în primul rând și cu maximă responsabilitate, este aceasta: Ce mai înseamnă astăzi pentru noi, europenii, dar poate și pentru alții, acest „minunat cuvânt, care sună atât de mândru, Omul!”, cum spunea un personaj al lui Gorki? Omul pe care tragedienii greci îl socoteau cea mai mare minune a lumii! Ce valori dintre acelea pe care specia noastră și-a forjat umanitatea se mai regăsesc într-o modernitate suicidar de pragmatică, de libertină, de hedonistă?

Si totuși, există o singură cultură europeană, exprimată într-o multitudine de experiențe particulare, la nivel individual sau național, complementare și egale axiologic. Cum bine spunea Jankelevici, „Nimeni nu poate revendica pentru sine întregul adevăr”. În concepția modernă, alteritatea nu mai este o amenințare, ci, mai ales, o complementaritate în identitate, un alt mod de exprimare a acesteia. Iată de ce adevărata sfidare a construcției europene este aceea de a vedea dacă europenii sunt capabili sau nu de a-și imagina viitorul împreună cu ceilalți europeni.

Europa viitorului trebuie să fie una a egalității de rang și, din punct de vedere cultural, o Europă a sincroniei în diacronie, o Europă a integrării Estului în Occident și a Occidentului în Est. Iar aceasta nu se poate face fără a înlocui cunoașterea preconcepută cu una adevărată. Căci a cunoaște înseamnă a înțelege și a înțelege înseamnă a umaniza! Dar este Europa dispusă să iasă de sub hipnoza ipocritei sale retorici, a jocului cu mărgelele de sticlă ale conceptelor golite de sens? *That is the question!*

Căci marea problemă a omului contemporan, fie el european sau nu, este dacă el voiește, cu adevărat, să se umanizeze. Adică să se cunoască și, cunoscându-se, să se recunoască în celălalt! Iar aceasta implică o dezbatere care încă n-a început cu adevărat și care presupune adevărata „indignare”, aceea în numele Omului.

Posca. Isus și ostașii romani



Ion COJA

Unul dintre momentele cele mai tragice și ultime ale existenței lui Isus ca ființă omenească este acela în care, crucificat, El cere apă. În trupul Său secătuit de sânge, deshidratat, fiecare celulă plânge după o picătură de apă, lichidul primordial al vieții.

Precum se știe, soldații romani care îl păzeau, în loc de apă i-au dat să bea oțet, exact „pe invers” de ceea ce Isus ceruse și avea nevoie. În evanghelii avem următoarele relatări ale momentului:

1. *Iar în ceasul al nouălea a strigat Isus cu glas mare zicând: Eli, Eli, lama sabahtani? Adică: Dumnezeul Meu, Dumnezeul Meu, de ce M-ai părăsit? Iar unii dintre cei ce stăteau acolo, auzind, ziceau: Pe Ilie îl strigă acesta.*

Și unul dintre ei, alergând îndată și luând un burete, umplându-l cu oțet și punându-l într-un vîrf de trestie, îi da să bea. Iar ceilalți ziceau: Lasă, să vedem dacă vine Ilie să-l scape!... Iar Isus, strigând iarăși cu glas mare, Și-a dat duhul. (Apud Matei)

2. La Marcu, text aproape identic.

3. La Luca: *Și sta poporul privind. Iar căpeteniile își băteau joc de El, zicând: Pe alții i-a mântuit; mântuiască-Se pe Sine Însuși dacă El este Hristosul, alesul lui Dumnezeu!... Și Îl luau în râs ostasii, apropiindu-se și aducându-I oțet și zicându-I: Dacă ești împăratul iudeilor, mântuiește-Te pe Tine însuți!*

4. La Ioan: *După aceea, știind Isus că de-acum toate s-au săvârșit, ca să împlinească Scriptura, a zis: Mi-e sete. Și era acolo un vas plin cu oțet; atunci ei punând în jurul unei ramuri de isop un burete plin cu oțet, I l-au dus la gură. Deci, când a luat oțetul, Isus a zis: Săvârșitu-s-a!... Și, plecându-Și capul, Și-a dat duhul.*

Reacția, altminteri promptă a soldaților romani, este considerată, de 2.000 de ani, ca probă de cinism extrem, de răutate și neomenie, de bestialitate tâmpă, cazonă, a unor brute cu chip de om! Gloria romană, a poporului care a făcut cel mai mult pentru civilizarea Terrei, inclusiv pentru răspândirea creștinismului, a avut întotdeauna de pierdut de pe urma acestui episod biblic, taxat de toți creștinii cu severitate. În vremuri mai noi, ale noastre, evreii (*unii* evrei, vorba lui Paul Goma) încearcă să transfere pe seama acestei brutalități romane, latine, întreaga răspundere pentru calvarul îndurat de Mântuitor.

Citind și recitind de-a lungul anilor povestea biblică a răstignirii Domnului, m-am împăcat destul de greu cu acest pasaj și, de fapt, cu întreg capitolul suferințelor îndurate de Isus. Ca om, mi-e greu să admit, să înțeleg fapte de care nu mă simt în stare a le făptui. Am crescut cu teama că, fără voia mea, sub presiunea vieții, a hazardului, aș putea comite o vărsare de sânge sau aduce cuiva alte suferințe asemănătoare celor îndurate de Isus. M-am regăsit în duhul străbunilor când am aflat de la mama că tată-su, ciobanul Stan Licoi, născut la Rășinari și trecut la Domnul în Dobrogea, în satul Valea Neagră – azi Lumina, rostea două rugăciuni pe zi, în mod obișnuit: una seara, la culcare, alta dimineața. Și se ruga dimineața să-l ajute Dumnezeu să nu facă vreo faptă rea peste zi, în ziua care mijea dinspre Răsărit, să nu pricinuiască cuiva un necaz, o suferință... Iar seara mulțumea lui Dumnezeu că i-a fost ascultată și împlinită rugăciunea cu care își începuse ziua...

Zic dar că lectura acestui „capitol” biblic a mers totdeauna mai greu. La un moment dat, m-am simțit chiar mușcat de „șarpele îndoielii”, mirându-mă de promptitudinea legionarului roman care a găsit așa de repede un vas cu oțet. Ce să caute un vas cu oțet la îndemâna soldaților care păzeau un crucificat, așteptându-l să-și dea sufletul?! Nu cumva... Doamne, ferește!, îmi ziceam și citeam grăbit mai departe, să nu cad în păcat zăbovind prea mult asupra acestui detaliu. Un detaliu și nimic mai mult!

Iată însă că norocul mi-a surâs și, cred eu, se vădește că de mirat nu m-am mirat degeaba. În locul cu pricina trebuie operată, foarte probabil, o mică și foarte însemnată corectură! Am mai spus-o și o mai spun o dată: numai proștii nu se miră!... Așa m-am mirat și eu de unde aveau soldații romani oțet asupra lor!

În urmă cu câteva luni, așadar, a apărut o carte intitulată *Fondul principal lexical al Aromânei.* Autor, un fost student, Nichita Vancea, pe grecește Vantsias. A fost teză de doctorat, condusă de acad. Grigore Brâncuș. Față de teză, cartea este mai personală, mai bogată în ipoteze, îndeosebi etimologice, unele mai riscante, altele mai probabile. Dintre ele, una este sigur deosebită, mai ales în privința comentariului. Excepțională! Menită să-i aducă autorului o binemeritată faimă. Citez de la pag. 313:

Puscă („oțet”) < lat. posca.
Un cuvânt cu totul deosebit!
Există numai în aromână, deși de origine latină. Lucru ce, zicem noi, subliniază importanța studierii variantei aromâne în contextul romanic.

Posca în latină era denumirea unei băuturi răcoritoare făcută din oțet amestecat cu apă și îndulcită cu miere, băutura legionarilor romani care, atunci când erau în formații de luptă, transpirau foarte abundent, din cauza armurilor grele ce le purtau, de aceea existau sclavi special însărcinați cu distribuirea – în burdufuri – a poscăi în rândul legionarilor chiar și-n timpul luptelor.

De ce oare s-a păstrat numai în aromână? Aromânii de astăzi sunt cumva urmasii legionarilor ce cuceriseră pentru Roma regiunea balcanică? Faptul că factorul legionar este foarte pregnant la aromânii care trăiesc în România, de pildă, poate fi o reminiscență a vremurilor glorioase de odinioară.

*Acum, **pusca** armânească poate elucida o nedreptate a istoriei, un caz tipic de creare de „mituri” instigatoare la ură și resentimente religioase.*

Copil fiind, uram modelul „legionarilor romani” din cauza profesorului de religie care, foarte plastic de altfel, își exprima imensa repulsie față de latini pentru faptul că, atunci când Christos, deja pe cruce fiind, spusese că îi este sete, legionarii romani, culmea cruzimii, i-au dat oțet, inumanii...

Iar acum pricepem că, de fapt, i-au dat posca, de milă tocmai...

→

Coaja și miezul



Radu PINTEA

Tot mai mulți oameni conduc automobile. Tot mai mulți oameni folosesc telefoane mobile. Sunt constatări empirice susținute consistent și neechivoc prin nenumărate statistici. Cele două mulțimi coincid într-o măsură foarte mare. Atât de mare, încât gradul înalt de risc pentru circulație a determinat *interdicția* prin lege de a conduce și de a vorbi la telefon în același timp.

Vedem în aceasta un semnal mai degrabă de debut al unei stări care nu va mai rămâne mult așa, ci se va transforma în opusul situației actuale, tocmai sub presiunea necesității (sintetice de altfel) ca ambele activități să poată fi efectuate totuși *simultan*. Indiferent de risc.

Închiși de bună voie în *coaja* de tablă a caroseriilor, oamenii acceptă un alt set de convenții decât cel după care se ghidează când sunt doar pietoni. Acest nou set de reguli este organizat în jurul automobilului – o „coajă" tare – în funcție de care se aliniază, se raportează și se normează reacțiile, comportamentele, reflexele și, în cele din urmă, ticurile celor de la volan. Iar asta contribuie și mai mult la instalarea unui nou mod de a gândi, în termeni de spațiu, timp de așteptare, litri de benzină, ca durată tot mai mare petrecută de șoferi în „cojile" mobile către ținte tot mai mobile și ele.

În tot acest interval, șoferii sunt obligați să circumscrie *toată* atitudinea lor cognitivă respectării normelor de cinematică pură pentru deplasare din punctul A în punctul B, oricare ar fi A și B. În tot acest interval, mintea lor va fi ocupată cu problemele de trafic. Nimic altceva nu va mai putea avea prioritate. Totul va trebui să aștepte până la încheierea în timp și spațiu a deplasării pentru a putea fi reluat – indiferent de natura chestiunii.

De multe ori ni s-a atras atenția asupra iminenței pericolului de a ne pierde identitatea națională. Coexistența celor două zone de impact de tipul „coajă" și „miez" definite mai sus asupra ființei umane nu face altceva decât să extindă avertismentul la scară globală: există un pericol iminent de pierdere a identității umane printr-o tot mai abruptă și mai accelerată (și scelerată) subordonare față de identitatea digitală.

Nu știu dacă asta se dorește, dar, într-un fel sau altul, într-o mai mare sau mai mică măsură, mai pasional sau mai distant, oricine începe să simtă schimbarea de atitudine. Faptul că tot mai mulți oameni tind pasiv să adopte o atitudine exagerat de „prietenoasă" față de avatarurile digitale, care li se par comode și nostime, este îngrijorător în sine. Nimeni nu pare a vedea în confort *vreun* pericol. Dar faptul că deocamdată el nu pare a avea formă nu înseamnă că el nu există. Potrivit unuia dintre celebrele silogisme ale strategului Sun Tzu, doar ceva ce are formă poate fi definit, iar ce poate fi definit poate fi cucerit. Rămâne deci la latitudinea fiecăruia dintre noi să-și definească sau, mai bine spus, redefinească noțiunea care-l amenință și să ia contramăsurile pe care le crede cele mai potrivite pentru rescrierea tablei de valori pe al cărei prim rând trebuie să se afle tautologia „omul este om." Și așa trebuie să rămână.

Făcut „sandwich" între coajă și miez, omul biologic al acestui început de mileniu se apropie tot mai mult de schimbarea de stare. Adjectivele și adverbele nu o pot descrie, cel puțin nu în termenii valorilor clasice moștenite din Olimpul elenistic. Cu alte cuvinte, *un* om care circulă cu viteză pe o șosea într-un automobil și care se simte obligat să răspundă și să vorbească la telefonul mobil cu sau fără „mâini libere" înseamnă *un* lucru, dar dacă *un miliard* de oameni fac în același timp același lucru înseamnă cu totul altceva.

Indiferent de unde a plecat și încotro se îndreaptă, indiferent cu cine sau despre ce anume vorbește, cel de la volan asumându-și de bună voie riscul să facă toate aceste acțiuni, rostul cumulat al tuturor acestor acțiuni individuale simultane este mai mult decât suma rosturilor individuale (finite) ale fiecăruia dintre participanții la aceste șiruri defilând peste tot locul și alcătuind astfel un desen criptic cu o dinamică prea ispititoare ca să nu invite la analiză în termenii matematicii pure și a limbajelor formale informatice. Și, de vreme ce instrumentele par a se potrivi de minune noii „aplicații", împingerea exercițiului logic până la ultimele consecințe și decizii calculabile devine un alt pas firesc din istoria perpetuă a curiozității omenești de pretutindeni.

Nu se poate, deci, ca deciziile să nu împrumute izul inuman al noului regn astfel cucerit. O privire atentă care contemplă șirurile de automobile rulând în noapte pe autostradă găsește nu numai tentantă, dar chiar de-a dreptul firească aplicarea operațiilor cu șiruri însoțite de tot arsenalul simbolisticii matematice.

O astfel de persoană puternică și influentă va fi tentată să considere aspectele morale sau etice care apar inevitabil în urma unor asemenea operații pur matematice ca fiind redundante și neformalizabile, intrând eventual, cel mult, în categoria factorilor perturbatori stochastici, de natură a știrbi – fără a influența decisiv – puritatea și muchiile tăietoare ale rezultatelor.

Evoluția telefoniei mobile, sporirea performanțelor ei, nanotehnologiile tot mai sofisticate și mai insidioase, interfețele grafice tot mai încărcate și mai persistente, densitatea fluxurilor și lățimile de bandă au ajuns la presiuni și viteze atât de mari încât odată cu ultraminiaturizarea s-a ajuns chiar la punctul totalei lor evanescențe ca dispozitiv periferic și aplicarea totodată a soluției finale: conectarea acestuia direct pe sinapsele neuronale ale creierului uman – recte „miezul".

Obiectul desemnat de-a lungul unei scurte dar tumultuoase istorii drept modem, PC, laptop, palmtop, router, GSM, telefon celular, telefon „inteligent", tabletă, ajunge într-un final să-și restrângă dimeniunile până la cele ale unui chip cu funcționalități de RFID (Dispozitiv de identificare pe bază de radio frecvență, prescurtare din limba engleză) generalizat, care, în sfârșit, leagă ființa biologică la rețeaua mondială în toate felurile posibile.

Din păcate, această situație nu este un scenariu desprins din paginile de literatură științifico–fantastică. Tot mai mici, mai discrete și mai disimulate, aceste nanocircuite de ultimă generație vor inaugura, de fapt, o nouă eră a hibrizilor. De bună voie, ne vom lăsa hibridizați prin implantarea *comodă* a respectivelor *chips*-uri pentru care vom primi toți asigurări că nu le vom simți. Și astfel, fluxuri neîntrerupte de conținut video, auricular sau text, dacă nu chiar de-a dreptul holografic, ne vor invada pe scurtătură *miezul* avid de tot mai noi și nemaiîntâlnite percepții, cu presiune și viteze tot mai mari, de natură a impune un ritm frenetic și oarecum *alienat* tuturor reacțiilor noastre, care vor trebui să țină pasul în ritmul alert a ceea ce traversează sinapsele legate la rețea. Fără fir.

Viteza și presiunea sunt doi parametri care definesc, fără îndoială, această nouă perioadă care tocmai a început. Nu sunt încă clare: 1) ținta unei asemenea civilizații, 2) cine pe cine va conduce și 3) dacă, pe ansamblu, omul în accepțiunea sa clasică, pe care tot mai stânjeniți încă i-o atribuim, va avea totuși de câștigat.

De vectorii viteză și presiune suntem siguri. Nimeni nu garantează totuși că alura comportamentului națiunilor este liniară la creșterea exagerată a vitezei și presiunii. Legile fluidelor anunță regim turbulent odată atinse anumite limite de curgere. În ce mod vor alege să se manifeste aceste turbulențe la nivelul maselor omenești sub presiunea combinată a internetului și a automobilismului rămâne încă de văzut. S-ar putea să nu fie măgulitoare pentru spețа umană, oricât de spectaculoasă, gigantică, utilitară sau confortabilă s-ar putea să pară la un moment dat hidra noilor creații.

Nu va trece mult și producătorii (americani, desigur...) ne vor vârî telefoanele inteligente direct în cap, ca să ne elibereze în sfârșit mâinile și să ne putem deplasa repede fără să ne mai batem capul cu întrebări dubioase precum „încotro", sau „de ce". Or să gândească „smart"-urile pentru noi. Pentru totdeauna. „Hands free" la prima iterație. „Heads free" la următoarea...

Ferească Dumnezeu!

Acesta este textul prin care se lansează o ipoteză copleșitoare: gestul soldaților romani, înfierat vreme de două mii de ani, se salvează datorită cuvântului aromânesc PUSCA, datorită unei etimologii! Un cuvânt care a dispărut din toate celelalte idiomuri romanice și s-a păstrat numai la ciobanii vlahi din Pind… Și așa cum strămoșii acestor vlahi au echivalat *posca* din latină cu oțetul, zicându-i oțetului *posca*, iar mai târziu și până azi *pusca*, la fel martorii civili și nelatini ai crucificării, neștiind ce era posca, dar mirosindu-le a oțet, vor fi crezut că soldații ceia chiar oțet i-au dat Mântuitorului, gest care nu putea fi înțeles decât ca o culme a cruzimii, a răutății cinice, drăcești!

Îmi revine să adaug, așadar, la comentariul fostului meu student următoarele: faptul că pe lângă oțet (*acetum,* în latină), romanii mai foloseau și *posca,* o băutură răcoritoare, aflată în dotarea zilnică a soldaților romani, îndeosebi în zonele călduroase ale Imperiului, face din episodul acesta un argument deosebit de convingător privind istoricitatea, realitatea celor relatate. Face de rușine încercările unor nesăbuiți, în frunte cu un Friederic Engels, de a contesta Evangheliile, însăși existența Domnului Isus. Dacă cele relatate în Evanghelii ar fi invenții, rod al imaginației omenești, acea minte nu avea cum să conceapă povestea cu oțetul. Căci mintea acelui om, dacă știa că soldații romani umblă la ei cu *posca,* ar fi știut și că acea *posca* nu era oțet și ar fi folosit termenul potrivit.

Mincinosul – sau cel care scornește o poveste, un scenariu, are grijă să se facă crezut, să fie credibil. Iar dacă celui care, zic unii, a scornit Evangheliile i-ar fi trecut prin minte episodul cu oțetul, dacă s-ar fi gândit să introducă oțetul ca element component al inventatului supliciu christic de pe Golgota, acel talentat născocitor ar fi știut că prin textul său naște în mintea cititorului întrebarea: ce să caute oțetul în dotarea soldatului roman aflat în misiune de pază la crucea unui condamnat la moarte? Textul său trebuia să facă verosimilă prezența oțetului, ca oțet, la îndemâna soldaților romani. Care soldați, precum scrie la Evanghelii, au reacționat imediat la suspinul trupului însetat. Prea prompt ca să fie în batjocură – îmi dau seama acum… Foarte prompt, așadar. În asemenea situație, pui mâna pe ce-ți cade la îndemână. Și cum și de unde să aibă la îndemână soldatul roman un vas cu oțet?!…

Așadar, martorii civili ai crucificării au asistat la momentul când Isus cere să bea ceva de sete, îi văd pe soldații romani grăbindu-se să-i ofere ceva, dar nu apă, așa cum te-ai fi așteptat, ci un lichid care mirosea a oțet. Iar după mintea martorilor, acel lichid care mirosea a oțet nu putea fi decât oțet! Și oțetul intră astfel în tradiția orală a celor petrecute în acest episod, ulterior cuprins în textul evangheliștilor.

Nu e de mirare că s-a petrecut această neînțelegere, această decodare greșită a unui gest! La nivelul uman, asemenea neînțelegeri sunt firești și se petrec des. La nivelul sacru, mistic, al textului biblic, să descoperi în această inadvertență a mărturiei o confirmare, iar nu o infirmare a celor relatate, pare a fi un semn tainic, cu valoare de revelație, menit să ne întărească în credință. Sau, după caz, să-i readucă la credință pe scepticii înzestrați cu un spirit critic pustiitor de suflete. Nu întâmplător, tânărul de la care a pornit această revelație, pentru mine sacră, este un „om al zilelor noastre", aflat în pragul cedării dinaintea scientismului ateu.

Se pare că anodinul cuvânt machidonesc PUSCA, de la marginea Imperiului Roman și a limbii latine, salvat ca prin miracol în vorbirea unor ciobani uitați de Dumnezeu și de lume, ne mai scoate o dată la limanul credinței sau, după caz, al meu, ne întărește.

Mulțumescu-Ți, Doamne!



Homo sapiens



Studiile de viitorologie și viitorul

Johan GALTUNG

Cum am ajuns să mă ocup de acest subiect?

Cred că totul a pornit de la o întrebare, o invitație de a ține cursuri despre viitor. Cererea era prea originală pentru a veni din partea unei universități sau de la vreo instituție de stat sau din lumea capitalului (asta s-a întâmplat însă mai târziu). A venit din partea acelora dintre noi care contează cel mai mult pe viitor, tinerii, mai precis, de la o asociație de colegii. După aceea, vestea s-a răspândit destul de rapid și am fost pasat de la o asociație la alta până la începutul anilor șaizeci. În principiu, e vorba de clasica problemă a asumării provocărilor care ne ies în cale. Nefiind nimic planificat, mi s-a părut cu atât mai interesant.

Viitorul lasă mai mult loc fanteziei, pentru că el încă nu a furnizat suficiente date; datele se formează pe subțirea linie de demarcație dintre viitor și trecut. Teoria mea, destul de evidentă, este că cercetarea se bazează pe date care acordă prea multă importanță evenimentelor din trecut. Avem nevoie de o cercetare pentru viitor, prin previziuni de tendințe și evenimente și, *în plus,* prin construirea de norme, folosindu-ne de viitor ca de o pânză-ecran pe care ne proiectăm dorințele, bazându-ne pe valori și pe cunoștințele despre modul în care funcționează lumea. Și, desigur, mai intervine și chestiunea politică: cum putem schimba ceva în curbele care se bazează pe date și teorii și în liniile pe care le desenăm ca prognoze pentru viitor, în așa fel încât să ne apropiem pe cât posibil de valorile și teoriile pe care se bazează dorințele noastre?

Dar oare mai este aceasta cercetare adevărată? Nu e prea încărcată de valori și, în plus, prea speculativă? Da, e vorba de valori și de modalitățile de reflectare a lor în practică, dar ceea face din ea o cercetare este capacitatea noastră de a le scoate cu claritate la lumină și capacitatea noastră de a evita ca rezultatele să fie influențate de dorințele noastre. Măsura în care cercetătorul crede sau nu crede în aceste valori ar trebui să fie irelevantă. Noi vrem să acționăm asupra viitorului, explorând, de exemplu, posibilitatea de a combina creșterea economică cu distribuția economică. Cercetătorii lipsiți de chemare sunt cei care nu conștientizează propriile lor valori și care din acest motiv încearcă permanent să ghideze rezultatele într-o anumită direcție, ignorând alternativele. Pe scurt, clasica extrapolare tehnocratică a tendințelor.

Aceasta a fost prin anii șaizeci. Anul magic 2000, 2K, era la distanță mare. Acolo ne-am plasat „ecranul" de proiecție. Imaginile lumii noastre în anul 2000 începeau să prindă contur.

Mankind 2000 (*Omenirea 2000*) a fost numele pe care l-am dat organizației înființate de una dintre persoanele cele mai interesante cu care am făcut cunoștință în viața mea: Robert Jungk. Un jurnalist cu har dumnezeiesc (*Hiroshima, Heller als tausend Sonnen*), artist, cercetător – futurist. Nici lui și nici mie nu ne păsa dacă munca noastră avea să fie „recunoscută" sau nu ca muncă de cercetare. El era cu câțiva ani mai vârstnic decât mine – viitorul, pacea și dezvoltarea erau valorile și interesele pe care le aveam în comun. Ce prieten, ce cadou, ce prietenie strânsă, pe viață!

În septembrie 1967 am organizat la Oslo prima conferință pentru studii de futurologie din lume, inaugurată frumos de ministrul unui guvern „burghez", Helge Seip. I-am invitat la conferință și pe câțiva cercetători foarte recunoscători din Est. Prezentul din țările lor nu era ușor de discutat, trecutul cu atât mai problematic. Dar, dintr-un motiv sau altul, viitorul era cumva scutit de cenzură. Există mult material interesant în marxism, atât predictiv cât și prescriptiv, iar studiile despre viitor au funcționat în timpul Războiului Rece ca loc de întâlnire între Est și Vest.

Dar marxiștii cei mai convinși nu erau cei de la Moscova sau de prin locuri similare, ci cei din SUA. În acea țară am dat peste o credință materialistă în tehnologie ca forță motrice a istoriei capabilă să torpileze toate formațiunile sociale. Singurul lucru care lipsea (ca aproape întotdeauna la sociologii nord-americani) era perspectiva de clasă. Metoda lor era clară: fă o listă a invențiilor posibile, apelează la experți din domeniile respective, folosindu-i ca oracole pentru a prognoza ce fel inovații vor apărea (produsele se pot comercializa, după cunoscuta metodă Delphi), iar noi vom ști la ce să ne așteptăm. Ideea de bază era cea a subordonării oarbe în fața tehnologiei și capitalului, acel „spirit al vremurilor", cum era numit prin naivele medii de comunicare conservativă. M-am folosit de publicațiile lor pentru a prezice prezicerile lor viitoare...

Jungk și cu mine aveam metode de lucru cu totul diferite. Pentru mine, întrebarea principală pe care mi-o puneam era cum ar evolua nevoile de bază și ce fel de tehnici ne-ar trebui pentru a le satisface. Altfel spus, eu consideram nevoile oamenilor ca fiind forța motrice a omenirii și nu capriciile unei elite. Bob s-a dedicat acestei probleme în maniera sa personală, genială: ateliere de lucru pe teme legate de viitorul lumii, în special pentru cei care aveau cel mai mult viitor în față, sute de tineri, distribuiți pe grupuri de lucru. Ce vrem, ce credem că se va întâmpla, ce trebuie făcut ca să se întâmple așa? Bob a fost sursa de inspirație a unui imens val de conștientizare a viitorului și a încrederii în ideea că putem modela viitorul, fără să ne lăsăm duși de „valul timpului".



Ca sociolog, m-am folosit de o metodică simplă, dar utilă: un gigantic studiu Gallup, studiu efectuat în 1969 în zece țări – opt din Europa, plus Japonia și India – în care 9.000 de persoane au fost intervievate. Subiecții au răspuns la 200 de întrebări legate de imaginea pe care o aveau despre anul 2000, ce anume credeau că se va întâmpla și ce și-ar fi dorit să se întâmple. 1,8 milioane de răspunsuri. Munca de analiză a acelor răspunsuri aproape că i-a ucis pe cei din echipa de cercetători (inclusv pe directorul proiectului), dar cartea s-a publicat, *Images of the World in the Year 2000,* editată de neobositul și incredibil de pertinentul Hakan Wiberg, de excelentul sociolog polonez Andrzej Sicinski (care a devenit mai târziu ministrul Culturii în Guvernul Solidarnosc), de coordonatorul Centrului de Științe Sociale Est-Vest din Viena, Helmut Ordnauer, care a fost responsabil și pentru complexul logistic rezervat proiectului, și de mine.

Și ce am descoperit? Formulez într-o singură frază: cu cât o țară e mai dezvoltată din punct de vedere tehnico-economic, cu atât mai pesimiste sunt vederile legate de dezvoltare și mai sceptice cele despre cercetare. Aceasta se întâmpla înainte de înființarea elitistului Club de la Roma, dar era oarecum și un efect al revoltei tineretului din 1968. Oamenii prognozau șomaj, sărăcie, droguri, distrugerea familiilor, relații mai tensionate între oameni, inegalități mai mari. Și ce își doreau? Își doreau pace, dar nu se așteptau să aibă parte de ea. Primeau ce nu-și doreau și nu primeau ceea ce-și doreau. Majoritatea țărilor cuprinse în studiu erau sau au devenit așa-zise democrații.

Anul 2000 a venit și s-a dus. Predicțiile apocaliptice ale unei societăți cu trei zerouri în an, guvernate de tehnologia informației, nu s-au adeverit; nu s-a produs nici colapsul sistemelor informatice, ci s-a dovedit că totul fusese o prostie. În schimb, tranziția spre noul mileniu a însemnat un enorm triumf al tehnologiei chineze. Focuri de artificii peste tot, stele, sori, roți și rachete, pentru ca la sfârșit să nu rămână decât o grămadă de cenușă și gunoaie.

N-au fost în stare să organizeze nici măcar o întâlnire televizată în acea noapte, la care să participe conducătorii spirituali ai lumii de la acea vreme, cu un papă anticomunist, care ar fi putut fi moderatorul discuțiilor, pacifistul Dalai Lama, luptător neobosit pentru pace, Daisaku Ikeda, conducătorul celeilalte forme de budism (Soka Gakkai, cu 11 milioane de adepți în 156 de țări), un musulman, un hindus. Se pare că protestanții nu au pe nimeni suficient de sus plasat; poate că acesta e unul dintre motivele pentru care întrunirea nu a avut loc. Din fericire, am fost scutiți și de vreo mizerabilă întâlnire la nivel înalt a politicienilor lumii, pe care suntem nevoiți să-i suportăm de obicei.

Grupul nostru de cercetători s-a întrunit din nou și ne-am așternut pe treabă cu trei stive de date în față: imaginea oamenilor despre anul 2000, așa cum reieșea din studiul nostru, o bibliotecă întreagă de cărți de primă clasă pe acea temă și ceea ce s-a întâmplat cu adevărat. E intersant să comparăm, pentru că a devenit clar pentru toți că oamenii simpli au nimerit mai bine adevărul decât cei din OECD, Herman Kahn și alți experți. Rezultatul se poate citi în cartea care a apărut ca ediție specială a revistei *Futures.*

Cum stă treaba cu Clubul de la Roma? Volumul *The Limits to Growth* (*Limitele creșterii*) de Donella Meadows și colaboratorii săi e important, dar nu există o perspectivă de clasă în acea carte. Așa cum știm cu toții, degradarea ecologică și catastrofele naturale îi afectează pe unii mai mult, pe alții mai puțin. Mesajul cărții se exprimă și prin lucrurile care nu sunt menționate în ea. Cartea se adresa clasei de mijloc. Clasa superioară se poate sustrage în orice moment, iar clasa muncitoare a avut dintotdeauna parte de limitarea resurselor și de poluarea mediului. Dar cartea și-a făcut efectul într-un mod acceptabil, vorbind despre capitalism și, în felul acesta, a deturnat atenția de la nevoile oamenilor, canalizând-o spre teme precum suferințele ursului Panda și eventuala lui extincție. E inutil să menționez că în 1971, când am primit invitația de a mă alătura Clubului de la Roma, am refuzat onoarea. Viitorul e al tuturor, nu e ceva ce poate fi colonizat de elite.



Contribuția mea la prima conferință din 1967 de la Oslo a avut ca subiect viitorul sistemului internațional, o lucrare pe care am elaborat-o în Uganda, în chiar vara acelui an. În acel articol prezentam o viziune și o predicție foarte concrete.

Viziunea era aceea că ne mișcăm în direcția unei societăți bazate pe comunicații și transport, în care granițele clasice dispar. Eu i-am dat numele de „neomodernă"; termenul care s-a impus douăzeci de ani mai târziu a fost de „postmodern". Există o mulțime de detalii care se suprapun destul de bine cu ceea ce s-a întâmplat. Dar eu, bineînțeles, nu am numit-o „societate informațională" – căci ceea ce am experimentat eu se apropie mai mult de dezinformare. Denumirea de „societate a computerelor" ar caracteriza-o mai bine.

A existat apoi și o predicție concretă, anume aceea că țările OPEC vor scumpi în curând prețul țițeiului – eu am indicat ca limită maximă prețul benzinei sintetice. Îmi amintesc că am spus asta la un seminar pentru conducerea Ministerului de Externe norvegian. Starea de spirit s-a întunecat nu la gândul prețurilor petrolului, ci din cauza tristeții pe care o simțeau ei la adresa decăderii mele intelectuale: „Păi, Johan, tu trebuie să înțelegi că așa ceva nu se va putea întâmpla niciodată. Știm cu toții că arabii nu sunt capabili de colaborare" – a fost o observație care o califica pe acea persoană să devină ministru de Externe al țării. Sunt de acord că politica înseamnă altceva decât a umbla de colo-colo și a avea mereu dreptate, dar politica nu poate să însemne nici a-ți rezerva dreptul de a te înșela mereu...

→



Homo sapiens

La a doua conferință de cercetare a viitorului, de la Kyoto, din 1970, contribuția mea a fost în zona cercetării normative a viitorului, despre o societate pluralistă a viitorului. Problema mea era că viziunile care mă interesau, utopiile lui Platon, iezuiții din Paraguay sau Thomas Moore, aveau ceva în comun: exista o singură rețetă, cum ar fi să avem doar pantofi de mărimea 40 pentru toată lumea. Toate se bazau pe una și aceeași lipsă de respect pentru diversitatea oamenilor, o diversitate care se regăsește și în propriile noastre vieți individuale. Noi, oamenii, avem multe înclinații. Ele se schimbă, noi ne dorim schimbarea. Principiul limitării al lui Sorokin, cu alte cuvinte.

Viziunea mea era antiliberală și antimarxistă și, într-o anumită măsură, antigandhistă. Mă săturasem de viziunile lor unilaterale: alegeri – producție – consum la liberali, producție comunistă planificată la marxiști, multă spiritualitate, puțină producție și puțin consum la gandhiști. Am proiectat pe ecranul imaginar imaginea unei lumi cu un oraș american scânteietor într-un colț, un kibbutz tip fermă colectivă în altul, un sat tip *sarvodaya* în al treilea – o societate cu multe colțuri, multe formațiuni sociale și cu posibilitatea de a aparține pe rând uneia și alteia, de a trăi și crea, de a acționa și participa, nu ca vizitator. Nu turism, exact opusul unui Disneyland.

La nivel individual am dezvoltat această viziune ca o critică a ceea ce eu numeam sistemul CEWR: Childhood/ Education/ Work/ Retirement (copilărie/ educație/ muncă/ pensionare); cu ceva noroc, 5 – 20 – 40 – 20 de ani. Ideea mea era posibilitatea de a privi acest sistem ca pe un tot compus din patru forme de viață diferite, conștientizând astfel ciclul unei vieți dintr-un punct de vedere cu totul inovator. Douăzeci de ani de educație ne sunt dați ca drept prin naștere, un cadou pe care îl putem accepta dacă ne convine. Munca o împărțim corespunzător, poate începem cu o copilărie cu nu prea multe responsabilități, bine protejați, ceva recompense pe care ne-am dori mai târziu să le primim înapoi pentru educația până la trei ani și pentru cele câteva forțări la lucru între patru și șase ani. Pensionarea o putem lua și din când în când, sub forma câte unui an sabatic presărat pe ici-colo. E o crimă să-i privezi brusc de muncă pe toți cei care ating vârsta de 65 de ani. (Bănuiesc că cititorul a înțeles de pe acum ce strategie urmăresc: eu m-ampensionat la vârsta de 50 de ani, după ce am muncit pentru universități timp de 30 de ani. Am ales drumul acesta pentru că îmi garanta că voi putea lucra ca liber profesionist oricât voi dori și oricât mă vor ține puterile. A fi „pensionat” e adesea sinonim cu a fi mereu ocupat.)

Acel pluralism a provocat o anumită furie printre liberali, marxiști, gandhiști puriști și alți conservatori. Tot ce pot spune este că am încercat să trăiesc în conformitate cu preceptele pe care le-am predat, iar acest lucru mi se pare minunat. Acea *hytte* norvegiană, cabana de lemn, nu e o contribuție modestă la o viață plină de neprevăzut, dar bănuiesc că și ea a devenit între timp ceva convențional.

Studiul despre viitor avea nevoie de o organizație proprie, iar la întâlnirea cercetătorilor futurologi din 1973 de la Paris, având sprijinul UNESCO, am fost ales în funcția de prim președinte al World Future Studies Federation, WFSF. Aveam ceva experiență ca fondator al IPRA, International Peace Research Association (Asociația Internațională de Cercetare pentru Pace). Am dorit ca Eleonora Masini să fie secretară generală și am reușit acest lucru. Ca profesoară scoțiano-italiană de sociologie era o adevărată cosmopolită, care învățase de la tatăl ei, catolic italian, că totul e sortit eșecului pe această lume, iar de la mama ei, protestantă, că, dacă ceva merge rău, atunci e din vina ta. Ea a fost în stare să depășească ambele prognoze și împreună am muncit minunat la construcția unei organizații care și-a dovedit trăinicia. Bob Jungk ne-a fost un sprijin de nădejde în ce privește acest aspect, devenind la rândul său candidat prezidențial al verzilor din Austria. Bijuteria lui de oraș, Salzburg, a onorat acest mare om prin fundația care-i poartă numele. În sufletul meu, trăiește în continuare.

Viitor, prezent, trecut – toate trei au ceva în comun: timpul, cea mai bună axă pentru a organiza viziunile noastre în ceea ce este omenesc, ca microistorie (biografie!), mezoistorie și macroistorie (chiar și megaistorie – marile procese). Timp extins, spațiu extins. În lumina palidă a amurgului retrospecției, pot să înțeleg, în fine, de ce istoria a fost disciplina mea favorită de studiu la școală și nu matematica, așa cum crezusem în mod eronat până atunci.

Mă atrăgea macroistoria, Sorokin, Khaldun, Marx, Toynbee, Ssu-Ma Ch'ien, Sarkar. Am avut marele noroc de a lucra cu Erik Rudeng și iarăși un colaborator extrem de talentat mi-a ieșit în cale, pakistanezul Sohail Inazatullah, doctorand al Universității din Hawaii. Era specializat pe Sarkar și a devenit asistentul meu la seminarul de macroistorie, care a condus la tipărirea cărții *Macrohistory and Macrohistorians* (*Macroistorie și macroistorici*). Am analizat giganții pentru a identifica punctele lor forte, nu pentru a le detecta slăbiciunile. Intenția noastră nu era să devenim membri ai stolului intelectual de țânțari care se forțează să se dea mari, ca să poată urina peste elefanți.

Oricum, jurnaliștii se preocupă în principal de perspectiva globului de cristal al studiilor viitorului: a avut dreptate sau nu? Prin acest model de gândire strâmtă se privează ei înșiși și cititorii/spectatorii de o cantitate uriașă de idei creative, aflate mai ales pe latura normativă. Bineînțeles că este permisă comparația între previziuni și fapte. Dar dacă tot o fac, atunci să se rezume la ceea ce s-a spus sau scris, nu la felul în care jurnaliștii deformează lucrurile prin interviuri. (Oricum, am învățat din experiențe norvegiene amare, fie să refuz un interviu, fie să îmi rezerv dreptul de a mă uita peste transcrierea lui.)



Desigur că previziunile mele se concentrau pe specialitatea mea, politica globală. În cartea pe care am publicat-o în 1980 în colaborare cu Erik Rudeng, *Norge i 1980-arene* (*Norvegia în anii optzeci*), prognozam pentru Uniunea Sovietică faptul că „dinamica politică pe scară cu adevărat mare va intra în scenă în momentul în care cele patru contradicții – clasa muncitoare cu dorința de a se organiza în sindicate, burghezia cu dorința de a achiziționa bunuri, intelectualii cu îngrădirea libertății de expresie și impresie, minoritățile cu dorința de autodeterminare – se vor alinia și cupla între ele într-o alianță populară pentru mai multă libertate sub socialism.” O a cincea dimensiune era, de asemenea, menționată: țăranii care își doresc mai multă libertate de mișcare. Aceasta a fost exact ce s-a întâmplat sub *glasnostul* și *perestroika* lui Gorbaciov și nu acel unic factor pe care își bazase previziunea cercetătoarea franceză Helene Carriere D'Encausse, revolta din republicile musulmane. Teoria mea era că sub Stalin nu s-a putut articula nicio contradicție, sub Hrușciov-Brejnev situația s-a ameliorat, dar fiecare contradicție a venit separat. Acum era momentul oportun, venise timpul sub Gorbaciov. Alinierea s-a produs, iar el a intrat în istoria omenirii.

În 1980, la o conferință a geografilor danezi, i-am asociat acestei previziuni și un orizont temporal: zidul Berlinului va cădea în decurs de zece ani. Atunci când evenimentul s-a produs, pe 9 noiembrie 1989, comentariul lor a fost: „a fost cât pe ce să ratezi termenul”. Știam câte ceva despre modul în care se construiește o astfel de mișcare, de aceea am estimat perioada la zece ani.

Teoria mea se baza pe o categorie de care făcusem uz destul de frecvent: *absurditatea,* definită ca decuplarea dintre structură (fapte) și cultură (valori). Durata de viață a unui sistem e cu atât mai limitată cu cât se sincronizează mai mult aceste contradicții, aliniindu-se. Aceasta este desigur în strânsă legătură și cu verigile slabe ale autocrațiilor moderne: ele promit prea multe pe lumea aceasta. Ele nu promit fericirea în ceruri, cu condiția unei bune purtări pe pământ, așa cum au făcut-o autocrații clasici sau monarhii unși prin consimțământul bisericii. Accesul la acel paradis este limitat, dar economia paradisului se bazează pe abundență, nu pe penurie. Oameni înțelepți. Cei limitați la minte, ca Hitler sau Stalin, plasau cerul pe pământ, îl vedeau situat în „viitorul” apropiat și au întâmpinat probleme atunci când oamenii au vrut să verifice previziunile lor.

Atunci cum stau lucrurile cu Lumea a Treia? Previziunea mea se află în aceeași carte, la pagina 85: „Prăpastia se va adânci între continente, rase, civilizații, religii, orientări politice – și între țările bogate și cele sărace, în dezvoltare. Din rândul țărilor bogate se va desprinde o grupare: cele care sunt gata să repete istoria în propriile lor condiții – exploatarea altor țări, considerate ca sector extern al propriei lor economii.”

Această idee am dezvoltat-o mai târziu în altă carte (mică), inițial o analiză la cererea Ministerului de Externe norvegian (ca și cea pomenită înainte, pe care am scris-o la începutul anilor șaptezeci, dar pentru care bănuiesc că Ministerul de Externe și-a pierdut interesul din cauza scandaloasei mele prognoze privind evoluția prețului petrolului). În viziunea mea existau doi învingători și doi înfrânți: Sud-Estul și elitele din Lumea a Treia aveau să câștige, în timp ce Nord-Vestul și populația de rând din Lumea a Treia aveau să piardă bătălia. Acesta era punctul meu de vedere în anii optzeci. A rămas neschimbat în ce privește Nord-Vestul pe termen lung, din simplul motiv că n-am crezut niciodată în „noua” economie a SUA. (În continuare nu cred că generează valoare reală, ci o distribuie ca-ntr-un joc piramidal, în special în sus și/sau de la oamenii naivi înspre cei șireți.) Economia Sud-Estului generează valoare atâta vreme cât nu devine și ea complet globalizată = americanizată/occidentalizată.

Am scris în altă carte despre *Geopolitică după Războiul Rece* (J. Galtung, J. Heisterkamp *et al. Trend 2000*, Vidarforlaget, 1993). Abordam acolo o temă care mă preocupase mult după încheierea Războiului Rece în 1989. Dacă statele erau incapabile de a veni cu ceva nou, cu un nou program, ca să spunem așa, atunci vor trebui să trăiască din programul pe care l-au avut în cei 50 de ani de război, 1939-1989, Al Doilea Război Mondial și Războiul Rece. Pentru Iugoslavia era foarte clar ce însemna aceasta: marele program croat/sârb/albanez, care astăzi e numit epurare etnică și care în trecut s-ar fi numit colonialism. Croații și albanezii au învins pentru că i-au avut de partea lor pe cei mai puternici. Rămâne de văzut ce se va întâmpla în războiul următor, căci problemele Iugoslaviei încă nu s-au rezolvat.

În ce privește China, abordez aceasta în capitolul „China și Maoismul”. Din cauza lui s-au iscat multe discuții despre viziunile mele profetice. Sub nicio formă nu e nimic profetic în el, exact la fel de puțin ca în titlul cărții *Comunitatea Europeană: o superputere în devenire.* E nevoie doar de puțină sensibilitate pentru cultura profundă și pentru macroistorie. Că fundamentul de tip yin-yang va introduce niște corecturi în evoluție nu trebuia să mire pe nimeni, nici faptul că protestele au venit din partea celor care aveau de pierdut de pe urma acelor corecturi – studenți și muncitori, în opoziție cu țăranii și comercianții.

Apropo de previziuni – iată un mic eveniment petrecut în toamna lui 1989. O scenă din Aachen: eu prognozez o schimbare de sistem în RDG în decursul unei luni de zile. Un binecunoscut profesor se ridică în picioare, palid la față: „Johan, te înșeli. Sistemul e ultrastabil și incapabil de a se schimba singur, va dura mulți ani.” Vin aprobări din public. „OK”, i-am spus, „hai să pariem. Sunt 200 de persoane în încăpere. Eu mă declar dispus să invit pe toată lumea la o cină bună, tipic nemțească, un meniu de 30 de mărci germane de persoană. Dar dacă eu câștig pariul, atunci îmi doresc să fiu eu invitat la o super-masă, de 6.000 de mărci germane, pe care sunt gata să o împart cu toți ceilalți. Vi se pare hazardat? Mie nu.” Știam că regimul se apropia de sfârșit. Singurul lucru care le lipsea era o formulă acceptabilă prin care să-i pună punct.

(Continuare la pag. 10)



Homo sapiens



Reflecții despre Evanghelia după Luca

Un episod din adolescența lui Isus (II)

Cristian BĂDILIȚĂ

(Luca 2,41-52) 41 *Părinții Săi mergeau an de an la Ierusalim, pentru sărbătoarea Paștelui.* **42** *Și când avea doisprezece ani, urcând ei [la Ierusalim], ca de obicei, pentru sărbătoare,* **43** *terminându-se zilele [sărbătorii], ei s-au întors, dar Isus, copilul, a rămas la Ierusalim; și părinții Săi n-au știut.* **44** *Crezând că se află în caravană, au mers cale de o zi; [abia atunci] au început să-L caute pe la rude și cunoscuți;* **45** *și, negăsindu-L, s-au întors la Ierusalim, ca să-L caute.* **46** *Și a fost așa: după trei zile L-au găsit în Templu, așezat în mijlocul învățătorilor, ascultându-i și punându-le întrebări.* **47** *Toți cei care-L auzeau se minunau de priceperea și de răspunsurile Sale.* **48** *Văzându-L, [părinții] s-au cutremurat; și I-a zis mama Sa: „Copile, de ce ne-ai făcut una ca aceasta? Iată, tatăl Tău și cu mine Te-am tot căutat îndurerați."* **49** *Și le-a zis: „De ce M-ați căutat: nu știați că în casa Tatălui Meu trebuie să fiu?"* **50** *Dar ei n-au priceput ce le-a vorbit.* **51** *Și a coborât împreună cu ei și a venit la Nazaret; și le era supus. Iar mama Sa păstra toate lucrurile în inima ei.* **52** *Isus înainta în înțelepciune, în vârstă și în har pe lângă Dumnezeu și pe lângă oameni* (traducere proprie, C.B.).

2,41 „Sărbătoarea Paștelui": la început, Pastele era sărbătoarea unor triburi nomade, probabil legată de transhumanță. Ritul sângelui, practicat de evreii nomazi (ungerea ușorilor cu sânge), avea o semnificație apotropaică: ținea deoparte Îngerul exterminator (cf. Ex. 12,33). În iudaism, cel care „trece" (sensul cuvântului „paște") este YHWH. El „trece" pentru a proteja casele evreilor de exterminare (episodul descris în *Exod*). Ulterior, Paștele devine sărbătoarea eliberării din robie. Cu timpul, această a doua semnificație a prevalat asupra celei dintâi. Philon Alexandrinul notează în *De specialibus legibus* II,147: „Sărbătoarea Paștelui este o comemorare și o mulțumire sărbătorind ieșirea din Egipt a mai bine de două milioane de bărbați și femei. Ei au lăsat atunci în urmă o țară plină de neomenie, unde străinii erau prigoniți și unde, lucru mult mai îngrozitor, se dădea cinstire dumnezeiască unor animale lipsite de rațiune, nu doar domestice, ci și sălbatice." Paștele se mânca pe 15 Nisan, mielul fiind sacrificat în după-amiaza aceleiași zile (dar, conform calendarului iudaic, după-amiaza cădea pe 14 Nisan, pentru că o „zi" dura de la un apus al soarelui la altul). „Azimile" (pâinea nedospită, fără drojdie) sunt o sărbătoare mai târzie, datând din perioada sedentarizării. E o sărbătoare a recoltei. Ulterior, Paștele și Azimile au fuzionat, Paștele devenind cea mai importantă sărbătoare iudaică. Azimile durau o săptămână, între 15 și 21 Nisan. Doar bărbații erau obligați să facă pelerinajul la Ierusalim, pentru a sărbători Pastele și a duce ofrande. Femeile și copiii, nu. Prezența Mariei și a lui Isus subliniază pietatea cu totul aparte și respectul pe care îl nutreau toți membrii familiei pentru tradiția iudaică.

2,42 „Doisprezece ani": conform regulilor stabilite într-o perioadă mai târzie, dar care probabil funcționau și în vremea lui Isus, băiatul iudeu trebuia să respecte Torah (așadar, să-i cunoască la perfecție și conținutul) începând cu vârsta de treisprezece ani. Isus are doisprezece ani, vârsta la care Samuel a început să profețească (Flavius Iosephus, *Antichități iudaice* 5,10,4). Luca dorește să arate două lucruri: 1) precocitatea lui Isus; 2) atașamentul Acestuia la tradițiile iudaice și la Torah.

2,43 „Terminându-se zilele": Paștele și Azimele durau o săptămână. Așadar, Isus, Iosif și Maria vor fi rămas la Ierusalim vreme de șapte sau opt zile. De obicei, credincioșii obișnuiți plecau după numai două zile. „Isus, copilul, a rămas la Ierusalim": neglijența nu este explicată de Luca. În *Evanghelia lui Pseudo-Toma,* autorul, dorind să ofere o explicație plauzibilă, spune că Isus a plecat de la Ierusalim împreună cu Maria și Iosif, dar s-a întors din drum. S-au propus mai multe soluții. Nu aceasta e problema evanghelistului. Problema lui e legată de relația lui Isus cu Templul, pe de o parte (mai precis, cu adevăratul Său Tată); și de relația cu familia putativă (Iosif și Maria). Neascultarea lui Isus față de Maria și Iosif este consecința ascultării absolute față de Tatăl ceresc.

2,44 „Caravană": gr. *synodia*. Termenul apare numai aici în NT. El înseamnă „tovărășie" și se referă la caravana lui Iosif și Maria, din care ar fi trebuit să facă parte și Isus. Pentru un asemenea pelerinaj, credincioșii călătoreau grupați, pentru a se putea apăra în cazul unor eventuale atacuri din partea bandiților sau ai locuitorilor Samariei (ținut socotit dușmănos). S-a presupus că femeile călătoreau separat de bărbați, dar e o supoziție bazată pe o cutumă recentă. Luca sugerează doar că Maria și Iosif nu și-au făcut griji pentru Isus, crezând că El se află împreună cu alți membri ai familiei, cu alți cunoscuți sau prieteni.



2,46 „După trei zile": L-au căutat în Ierusalim trei zile? Puțin probabil. Două dintre cele trei zile au fost petrecute pe drum (dus-întors), a treia, la Ierusalim. Deducem că Iosif și Maria nu L-au căutat de la bun început în Templu, dată fiind vârsta Lui fragedă (inadecvată discuțiilor savante). Abia după ce vor fi trecut prin alte locuri se vor fi îndreptat și către Templu, unde, spre stupefacția lor, Îl vor găsi pe Isus înconjurat de învățători. „L-au găsit în Templu, așezat în mijlocul învățătorilor, ascultându-i și punându-le întrebări": este vorba, probabil, de Curtea exterioară a Templului, unde avea acces și Maria. Isus se află în mijlocul învățătorilor, scena anticipând poziția Lui centrală în raport cu apostolii. Într-o primă fază, Isus ascultă și pune întrebări. Cine sunt „învățătorii" (*didaskaloi*)? Luca folosește cuvântul doar cu referire la Isus și la Ioan Botezătorul. Aici, probabil este vorba de „cărturari" și de „specialiști în Legea lui Moise". Asemenea „turniruri exegetice" erau obișnuite în Templu.

2,47 „Se minunau": gr. *existanto*. Verb care înseamnă exact „a ieși din sine". Exprimă entuziasmul, stupefacția cuiva în fața unei persoane sau a unui fenomen neobișnuit. Isus stârnește entuziasmul celor prezenți la discuție. În versetul anterior, Isus punea întrebări; aici, El răspunde cu pricepere întrebărilor puse de cărturari. Nu întrebările din versetul precedent stârnesc uimirea asistenței, ci răspunsurile Sale iscusite. Episodul ilustrează concret „creșterea" în înțelepciune a lui Isus, de care Luca amintise ceva mai înainte.

2,48 „S-au cutremurat": Maria și Iosif *exeplagesan* („au fost zguduiți", „cutremurați") văzându-L pe Isus. Din cel puțin trei motive sunt zguduiți: 1) pentru că, după două zile de tensiune și frământări, L-au găsit, în sfârșit; 2) pentru că L-au găsit în Templu, un loc unde nu se așteptau să găsească un copil; 3) văzându-L în mijlocul unor cărturari eminenți, punând întrebări subtile și dând răspunsuri înțelepte. Faptul că imediat după notația despre „cutremurare" urmează reproșul adresat de Maria lui Isus sugerează o anumită descărcare nervoasă. Maria izbucnește în fața anormalității scenei la care asistă: ea și-a făcut atâtea griji pentru Fiul ei, în timp ce Acesta stătea și filosofa liniștit în Templu, fără să-I pese de familia Lui. „Copile, de ce ne-ai făcut una ca aceasta": *litt.* „de ce ne-ai făcut așa?" Ceilalți sunt uimiți de înțelepciunea lui Isus, mama Îl ia la rost. Pentru străini, Isus e un copil-minune, pentru Maria, un copil neascultător.

2,49 „De ce M-ați căutat: nu știați că în casa Tatălui Meu trebuie să fiu?" *Litt.* „Nu știați că în cele ale Tatălui Meu trebuie să fiu?" Reproșul Mariei atrage un contrarepoș din partea lui Isus. Maria invocă autoritatea ei, ca mamă, și a lui Iosif, ca tată. Isus îi răspunde invocând o autoritate superioară, a Tatălui Său adevărat, din ceruri. „În casa Tătălui Meu": gr. *en tois tou patros mou.* Formula vagă folosită de Luca („în cele") a născut diferite interpretări. 1) Dacă *tois* e un plural masculin, atunci *en tois tou patros mou* se traduce „printre cei ai Tatălui Meu", Isus referindu-se la învățătorii din Templu cu care discută; ipoteza, susținută de Teodoret al Cyrului în *De Incarnatione Domini* 24, mi se pare plauzibilă, deși majoritatea exegeților o resping, invocând atitudinea ulterioară a lui Isus, foarte critică la adresa autorităților religioase iudaice. Dar poate chiar aceasta este și intenția evanghelistului: să pună în evidență schimbarea de atitudine a lui Isus față de autorități, din cauza pervertirii acestora. La vârsta de doisprezece ani, Isus discută pașnic și civilizat cu învățătorii, în Templu; târziu, când își începe misiunea, El îi critică tocmai din cauza necredinței lor în evanghelie și în rolul Său mesianic; 2) Dacă *tois* e un plural neutru, atunci *en tois tou patros mou* poate însemna „în treburile Tatălui Meu"; un asemenea sens (prezent în Marcu 8,33 sau 1 Corinteni 7,32) pare puțin plauzibil în contextul de față, deoarece Isus ar fi putut să se ocupe „de treburile Tatălui" și în alt loc decât în Templu; 3) Majoritatea traducătorilor și exegeților optează pentru „în casa Tatălui", pluralul neutru *en tois* fiind o formulă care apare cu acest sens și în Septuaginta: Gen. 41,51; Ester 7,9; Iov 18, 19. Pluralul s-ar referi la „încăperile" unei locuințe. Rămâne totuși nedumerirea de ce Luca n-a folosit direct „casa Tatălui" (ca în Ioan 2,16), preferând această expresie ambiguă, cu atât mai ciudată cu cât este pusă în gura unui copil de numai doisprezece ani? Deși am optat pentru traducerea interpretativă „casa Tatălui", în acord cu majoritatea exegeților moderni, nu elimin soluția lui Teodoret al Cyrului, „printre cei ai Tatălui". Replica lui Isus trebuie contextualizată. În joc se află ideea de familie, înțeleasă diferit de protagoniști. Pentru Maria, familia înseamnă ea însăși, Iosif și Isus; pentru Isus, familia înseamnă o comunitate spirituală supusă Tatălui ceresc. Adevărata familie a lui Isus o reprezintă învățătorii din „casa Tatălui" ceresc („învățători" în sens pozitiv; Luca evită intenționat aici denumirile de „cărturari" ori „specialiști ai Legii", folosite abundent mai încolo). Isus nu-și reneagă nici mama, nici tatăl putativ (de altfel, Luca va preciza că li se va supune), dar fixează, încă de pe acum, prioritățile: „cele ale Tatălui" ceresc sunt mai importante decât cele ce țin de familia biologică. De altfel, Maria va primi încă o replică asemănătoare, într-un alt context, atunci când „familia spirituală" se va preciza: Tatăl și cei doisprezece apostoli.

2,50 „N-au priceput ce le-a vorbit": *litt.* „lucrul (*rhema*) pe care li l-a vorbit" sau „pe care li-l vorbise". Maria vorbește și în numele lui Iosif. Isus le răspunde amândurora. Doar lor, nu tuturor celor prezenți, cum supralicitează unii exegeți. R. Thibaut propune altă traducere și alt sens: „N-au priceput ce le vorbise" nu acum, în Templu, ci în dimineața plecării din Ierusalim. Atunci Isus le-ar fi spus despre rămânerea Sa la Ierusalim, dar Maria și Iosif n-au înțeles, crezând apoi că S-a pierdut pe drum. Singurul „argument" este mai mult ca perfectul verbului *lalein*, „vorbise". Comentariul lucanian se referă la replica pe care Isus i-o dă în Templu Mariei, nu la o presupusă discuție între copil și părinți în dimineața plecării caravanei din Ierusalim.

→



Podul de reviste

Veniți de luați lumină!



Nicolae DABIJA

Aproape toți marii duhovnici români au trecut prin pușcării sau prin pustie. Acolo s-au făcut sfinți, nu în altare.

Părintele Bartolomeu Anania ne-a arătat, mie, lui Vasile Șoimaru și lui Andrei Vartic, încălțările de pușcăriaș, pe care le păstra în chilia sa de mitropolit de la Mănăstirea Nicula.

Părintele Ilie Cleopa stătuse nouă ani și opt luni în pustie… Predicile lui le păstrez și azi în urechi.

Părintele Iustin Pârvu, cu care am convorbit o noapte la Mănăstirea Negru-Vodă, avea 16 ani de închisoare.

Părintele Arsenie Papacioc făcuse și el pușcărie și multă sihăstrie.

Părintele Sofian Boghiu mărturisea că a învățat în închisori bunătatea.

Părintele Mina Dobzeu de la Grozești fusese și el închis mai mulți ani pentru că-L iubea pe Dumnezeu.

Părintele Vasile Țepordei a luat parte, în închisoarea de la Vorkuta, la răscoala deținuților, la care participaseră și doi unchi de-ai mei: părintele Serafim Dabija și părintele Nicodim Onu.

Ascunși în munții României, în locuri de pustiu, sau în sate basarabene, uitate de Dumnezeu, ei și-au ajutat semenii să-l readucă pe Cel de Sus în casele lor. Ei au împărtășit lumina Credinței și a Nădejdii.

Întâlnirea cu ei s-ar rezuma la fraza biblică: „Veniți de luați lumină!"

I-am ascultat pe unii dintre ei. Ei nu vorbeau din cărți, ci din trăiri. Ei predicau din trăiri, nu din citiri. Sau – treceau citirile prin ei ca o trăire: ei trăiau Evanghelia.

Puțini dintre acești sfinți necanonizați au mai rămas în viață.

Distinșii duhovnici pe care-i mai are neamul românesc îi poți întâlni pe cărări de munte, între pietre sau în chilii uitate de lume, dar nu și de Cel de Sus.

Cu atât mai de neprețuit e întâlnirea cu fiecare dintre ei.

Voiam de mult să-l întâlnesc pe Î.P.S. Calinic Argatu, arhiepiscop al Argeșului și Muscelului, unul dintre marii ierarhi români.

Ne așteptase la Mănăstirea Văleni, de pe valea Topologului, unde l-am găsit la un război de țesut.

– Am deprins arta războiului de la mama, ne spune Înaltpreasfințitul.

Î.P.S. Calinic e de lângă Humulești, din satul Cracăul Negru, unde sunt cele mai multe lăcașe de cult pe kilometru pătrat din lume.

S-a scăldat și el, precum Ion Creangă, în Ozana, a admirat Cetatea Neamțului reflectată în oglinda ei, a furat și sfinția sa, când încă nu se gândea că va fi arhiepiscop, cireșe din cireșul unei (alte) mătuși Mărioara…

Ne-am înțeles perfect cu părintele Calinic, eu vorbindu-i în românește, așa cum se vorbește în Codrenii Basarabiei, și el vorbindu-mi într-un grai dulce, moldovenesc, de la apa Ozanei.

Barba și vorba lui seamănă cu ale vechilor pustnici, dintre cei care au băut apă doar din căușul pumnilor și au mâncat numai fructe pe care le rodește pădurea de secole în sihăstriile de la Văleni.

Văleni e o mănăstire de maici, cu ziduri bătrâne.

Pietrele se macină, dar rugăciunile sunt aceleași, cu aceeași prospețime în mesaj, de veacuri.

Timpul aici parcă stă pe loc.

Doar soarele se mișcă pe cer și luna răsare de dincolo de munte, ca și acum niște veacuri, martori la ctitorirea lăcașului de „la anul Domnului 1664".



Pe stareță o cheamă Eleodora Papuc și e moldoveancă de-a noastră, de la Vaslui.

Poporul român din Basarabia a suferit pentru credință. Ruda mea, Serafim Dabija, s-a refugiat în 1940, urmându-l pe episcopul de Ismail, Dionisie Erhan, la Curtea de Argeș, iar la Mănăstirea Stânișoara, județul Argeș, a fost făcut diacon.

Când a revenit, a fost trimis în Siberia.

O altă rudă a mea, maica Iustiniana din Ciuflești, raionul Cimislia, a fost până la trecerea ei la Domnul, la mijlocul anilor '90, stareță a Mănăstirii de maici Govora, nu departe de Văleni. Îi amintesc părintelui Calinic că cei mai mulți preoți, călugări basarabeni au fost uciși, deportați, umiliți. Îmi spune:

– Recent, armenii au trecut în rândul sfinților 1.500.000 de persoane, le-au canonizat pe toate odată, ucise în genocidul provocat de Turcia în 1913. Ei au un milion și jumătate de sfinți. Câte un sfânt la fiecare locuitor. Cred că biserica noastră ar trebui să procedeze la fel cu cele câteva milioane de români dispărute în malaxorul roșu după 1940. Ar fi un gest de dreptate.

Î.P.S. Calinic e autor de cărți căutate, citite și răscitite.

– Cărțile apar în progresie geometrică, iar cititorii în progresie aritmetică, constată el.

Ce crede despre scris?

– Scrisul e pâinea aruncată pe apă. Nu se știe unde-și face loc. Ce pasăre va ciuguli din ea.

Mai are scrisul importanța sa din alte vremuri, când în ajunul unei cărți era ctitorit un lăcaș?

– Noi slujim cuvântul. Cuvântul e ca o rugăciune. El nu e profanat, se profanează doar cei care vor să-l profaneze.

Preoții din arhiepiscopie lui i-au citit cărțile?

– Le-am dăruit preoților cărțile mele. L-am întrebat pe un părinte dacă mi-a citit cartea. Și el mi-a oferit un răspuns: „Eu?! Nu. Dar a citit-o bunica mea, și tare i-a plăcut". Și atunci l-am întrebat: „Și i-ați mulțumit?" Nu se pricepuse, dar mi-a promis că o va face.

Despre Eminescu?

– Poezia n-a scris-o el, a scris-o condeiul purtat de Duhul Sfânt.

Ce ar trebui să facă omul modern?

– Să se elibereze de stresuri.

Ajutat de Cel de Sus?

– Primul stresat din Univers a fost Dumnezeu. Prima Lui mare decepție a fost lucrul mâinilor Sale. Dar să-l fim recunoscători că ne-a mai dăruit o șansă, aceea de a ne detașa de patima neascultării. El e nespus de îngăduitor cu noi: Edenul ne mai așteaptă.

Ce le recomandați orășenilor stresați, care vă caută în această fundătură de munte?

– Mutați-vă la sat!

Ce nu știm despre Ștefan cel Mare?

– A fost fiul lui Iancu de Hunedoara. Să nu ne mire acest lucru. Copiii din flori erau o modă în acel secol îndepărtat, când domnitorii își alegeau dintre ei urmași la tron.

Ce sfaturi ne-ați da, ca să nu greșim?

– Să nu provocăm. Unii provoacă pe gratis. Cei provocați, de regulă, au forță distrugătoare.

Viața și moartea?

– Omul trăiește cât vrea el, cât dorește el să trăiască. E o taină pe care încă n-o putem pătrunde.

Îmi spune, între altele: „Vă cunosc biografia. Mă mir că ați scăpat cu viață." Aici intervine generalul Mircea Chelaru, vicepreședinte al Ligii Culturale a Românilor de Pretutindeni: „A scăpat de unii și a dat peste alții."

Îi are în vedere pe unii indivizi care-și zic „unioniști", cu mult mai feroce decât dușmanii deschiși ai neamului românesc.

Vorbim mult, Î.P.S. ne citește din creația sa, fragmente din cele patru volume de memorialistică.

Ne despărțim cu sentimentul că ne-am cunoscut dintotdeauna. O lună înjumătățită se cotilește pe cer răsfirând norii. Parfumul de frunză crudă se amestecă cu fumul de tămâie și rugăciunile din incinta mănăstirii – cu cel al izvoarelor din preajmă.

Î.P.S. Calinic își ia rămas-bun de la noi și se retrage în chilia sa, unde-l așteaptă rugăciunea și unde va rămâne, față în față cu Dumnezeu, într-o singurătate a munților din afară și a luminii dinăuntru, cea care poate fi văzută doar cu ochii inimii.

Ferice de cei care au ochi și la inimă.

Din învățături...



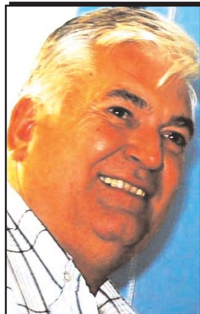
Vai de noi atunci, copilul și frații mei, vai de noi, când se vor despărți ochii noștri de fața Domnului nostru cea dulce și-și va întoarce spatele spre noi cu mânie și ne va alunga, ca să nu mai vedem fața lui în veci. Iar cei drepți vor primi viața vie și netrecătoare niciodată, și noi vom primi chinul veșnic și netrecător niciodată. Cei drepți în bucurie, iar noi în întristare, cei drepți vor merge în lumina cerească, cu multă bucurie și veselie, iar noi vom merge în temnițele întunecate ale iadului, cu multă jale și plângere și tristețe. Cei drepți vor merge în mirosul cel bun al raiului, iar noi vom rămâne în împuțiciunea neobișnuită a iadului. Cei drepți vor merge în rai, să înflorească precum crinul în veci, iar noi vom rămâne ca pleava, să fim arși în focul cel nestins. Cei drepți se vor așeza la mesele pe care și le-au pregătit cu ostenelile lor și vor primi deosebite cântece îngerești, și inimile lor se vor veseli cu bucurie sufletească nespusă și netrecătoare niciodată, iar nouă ni se vor așeza mese de foc iute și nestins. Și se va înfricoșa atunci inima noastră de iadul care este cu mult vaiet și plângere. Cei drepți se vor lumina neîncetat de fața Domnului nostru Iisus Hristos, iar noi purure ne vom întuneca de fața satanei. Cei drepți se vor îndulci de Domnul cel dulce și întotdeauna îi va mângâia și-i va veseli, iar noi vom rămâne fără Domnul.

Deci, dacă vom rămâne noi, fiul meu și frații mei, de la lumina Domnului nostru cel dulce, atunci ne vom numi orfani și obidiți; câte suspine și lacrimi și oftări ne vor trebui în acel ceas? Și lacrimile acelea cui le vom plânge atunci, sau ce folos vom avea de la ele? Au doară ne vom folosi de fața satanei cea rece și întunecată? De ce? Oare ne va face vreun folos sau vreun bine?

2,51 „Și le era supus": după replica prin care-și afirmă filiația divină, Isus redevine copilul ascultător, confirmând încă o dată atașamentul Său la poruncile Decalogului. Deși Tatăl ceresc e mai presus de toate, copilul este dator să-și asculte și să-și respecte părinții biologici (în cazul de față, mama biologică și tatăl putativ). „Păstra toate lucrurile în inima ei": cf. 2,19. Inima Fecioarei devine un fel de arhivă sacră. Deși martoră a câtorva minuni, Maria deslușește greu „semnele" care-L particularizează pe Isus. Ea depozitează aceste vorbe și întâmplări în adâncul inimii sale, urmând să le înțeleagă abia în lumina pascală a Învierii. Nu este exclus nici faptul că evanghelistul dorește să indice sursa ultimă, de încredere, a investigațiilor sale biografice. Mama este cea mai îndrituită să cunoască scene din copilăria fiului. „Inima" Fecioarei ar fi, în acest caz, arhiva cu informații de primă mână pentru evanghelist.

2,52 „Vârstă": gr. *helikiai*. În 19,3 *helikia* înseamnă „statură", „înălțime". Aici înseamnă „vârstă". Finalul revine asupra ideii de înțelepciune (ideal biblic, dar și al filosofiei păgâne), precum și a manifestării acestei înțelepciuni în dublu registru, față de Dumnezeu și față de oameni.





Transmodernismul poeziei lui Nicu Ciobanu

Florian COPCEA

Fenomenul cel mai relevant în literatura română contemporană din Voivodina este resurecția arhetipurilor, raportată, continuu, la limbajul poetic. Datorită acestei „demitizări”, poetul, ajuns în marginea unei prăpastii estetice după ce a renunțat la tradiționalismul închistat în simboluri searbăde, începe să spună, cum memorabil mărturisea Ana Blandiana, „ceea ce nu poate fi spus”. Reconsiderarea mesajului poetic îl determină pe poet, descurajat fiind de Nietzsche și desfigurând sentimentul transcendenței, să adopte forme noi de manifestare a imaginației poetice, de a fi pus în ipostaza, bine definită de Umberto Eco, de a extrage din text „ceea ce textul nu spune (dar presupune, promite, implică și implicitează), să umple spațiile goale, să pună în legătură ceea ce se găsește în text cu țesătura intertextualității”. În mod special, el, poetul, își schimbă masca, iese din delirul esențial și se situează în altă lume, paralelă, am putea admite, în care iluzia și spiritul, realitatea și absurdul, „lirosofia” și discursul mitopo(i)etic (în sensul terminologiei lui Mihai Cimpoi), își dispută în egală măsură holismul transmodern către care tinde pentru a-și zidi labirintul matricial. Această asumare sisifică a misiunii de „împăcare cu vidul”, de îmblânzire a zeilor, ilustrează dinamismul tensionat a ceea ce mitocriticii, începând cu Northrop Frye (în *Anatomy of criticism,* 1957), numeau „sfârșitul dominației absolute...” a, adăugăm noi, crizei existențiale care, hegelian vorbind, acceptă că adevărul este întregul. Plasat într-o asemenea paradigmă, poetul român voivodean se integrează profund în procesul de demetaforizare a rostirii, fără a-și pierde însă identitatea. Conștient de risc, el descoperă „sensurile criptice ale vieții și ale creației, paradoxul conteporaneității” (Virginia Popovici, *Opinii și reflecții,* Ed. Libertatea, Panciova, 2013), încât dezinvoltul joc de limbaj îl obligă să accepte ecuația lui Rimbaud: *eu este un altul.* Această dedublare a „eului”, exprimată neodogmatic, distorsionează codul axiologic și deschide calea spre un idealism substituit unei re-gândiri a logosului. În susținerea acestei opinii vine și concepția despre poezie a lui T.S. Eliot: poetul scrie nu pentru a-și elibera emoția, ci pentru a se elibera de emoție, nu pentru a-și elibera personalitatea, ci pentru a se elibera de aceasta.

Poetizarea realului și a ficțiunii deopotrivă, produsă „în jurul ideii de cuvânt”, este șansa trezirii din amorțeala entropică a începutului de secol XXI, a lui Dumnezeu, fascinația divinului născându-se, nu rareori, (și) din acest paradox nietzschean.

În această lume bântuită de neliniști metafizice și de mituri ancestrale, în care *haosmosul* redevine cosmos, este locul lui Nicu Ciobanu, poet exorcizant, pletoric și whitmanian, tendențios receptat de unii doar în grilă discursivist–acustică. Poezia sa este potențată filosofic de o logică a contradictoriului, puternic încorporată în expresii lirice de maximă tensiune semantică. Dincolo de „tainele profunde” (Ion Deaconescu), acesta devine „un strigăt” pe care îl poți percepe întotdeauna „după ce uiți de trecut”, mai ales, fiindcă, nu-i așa?, numai în poezie omul își poate dovedi „ființarea”.

Influențat puternic de lirismul lui Cioran, dinspre care încolțește sâmburele de „trăire subiectivă” (Ștefan N. Popa, *O istorie a literaturii române din Voivodina,* Ed. Libertatea, Panciova, 1997, p. 235) a vieții în labirint, poetul dovedeste o rezistență aproape eroică în fața perfidiei clipei pe care „n-o putem înțelege deloc –/ mereu rătăcind –/ mereu în labirint”.

Nihilismul lui Cioran, care nu crede în nimic, ne sugerează Ștefan N. Popa, se constituie, la Nicu Ciobanu, ca o manifestare evidentă a unui expresionism dramatic, ostilă convenționalismului, care eludează întru totul prezența absurdului. Tulburător este, în context, versul „Fără Dumnezeu nu *ieste* nimic” (*Nihil sine Deo*), care dezvăluie, într-adevăr, așteptarea/intervenția unui Dumnezeu existențial pentru a nu fi alungat în afara timpului: „Nimic nu mă mai mișcă –/ nici limbajul profetic al pietrelor,/ rătăcit prin biblioteci imaginare,/ nu mă mai fascinează.// Orice metaforă scufundată în vers/ este ignorată de jos în sus/ cu o forță inegală cu greutatea/ volumului de realitate depoetizată” (*Depoetizarea realității*).

Totuși, existența, în toată complexitatea ei, trădează, pe calea unor metafore contrastive, nonsensul sacralizării. Poetul întoarce spatele „alchimiilor verbale” (Rimbaud) și, prin asumarea ambiguității, deconstruiește, hegelian, „începutul prin început, sfârșitul prin sfârșit, începutul prin sfârșit, sfârșitul prin început”. Cu alte cuvinte, Nicu Ciobanu își propune să descifreze esențialmente noi sensuri verbului aflat în tranzit „între real și imaginar”, imaginarul aici fiind privit nicidecum ca o „plăsmuire ireală”, ci ca un mod de înfruntare a nevăzutului, care, prin aglutinări repetate, preluate din inconștientul nichitastănescian, înfrățește dumnezeirea cu transcendentalul: „...De aici încolo murmurul/ ierbii îți va urni troiene în prag. Să zicem că/ pragul acesta nu există, că pragul este frumosul tău/ trup, întins. De aici încolo, lăsând ca focul să/ mai ardă-n curte, începe/ trecerea noastră spre ținutul fără lumină” (*Om singur, visând, XI*). În viziunea poetului, eternitatea este totuna cu (ne)mărginirea: „se-nchide ochiul și întâmplarea odată cu el,/ Marele Negru – veni-va și el”, și „Hai să căutăm/ ochiul ascuns în întuneric și nu într-un alt ochi” (*Întâmplarea cea mare*).



Se observă cum *moartea* (înfățișată în toate ipostazele ei) devine o obsesie poetică (meta)fizică în măsură să asigure trecerea materiei, fără restricții, desigur, dinspre orfism și apolinic către acest inexorabil neant descoperit în textele luate drept argument al reflecțiilor de față, care își propun să-l scoată pe poet din labirint spre a nu fi devorat de „lumina înfrunzită”, care mai poate fi recunoscută și sub formele: „șireată”, „obscură”, „rest”, „ciob”, „necrutătoare”.

Borgesianul și, în aparentă, fără o ieșire precizată, labirint nu mai este o construcție adânc claustofobă, ci o inițiere în rostul creației: „Nimic nu vei afla mai mult/ decât ce-ți este dat să-nveți.// Vei rătăci prin labirintul cuvintelor/ fără ca să afli cum se stinge lemnul/ și cum arde piatra.// Nimic nu vei afla mai mult decât ce-ți este dat,/ tu însuți vei deveni un labirint” (*Labirint*).

Nicu Ciobanu „delíricizează” poezia și ne determină să respingem ideea că prin capcanele labirintului ea poate fi întâlnită/considerată un fel de „fir al Ariadnei”. Demersul poetului de a-și înnobila spiritul, pândit fiind la fiecare pas întors în labirint de pericolul banalității, trebuie înțeles ca o lepădare iminentă de sinele conștient, aflat sub semnul sfâșierii „paradisiace”.

Versurile lui Nicu Ciobanu produc o ruptură estetică în arta poetică voivodeană, nu experimentând forme noi de exprimare, ci impunând o abdicare de la tradiția culturală, „o aspirație spre o absolută înnoire a limbajului” (Virginia Popovici, *op. cit.*). El caută să descopere și să interpreteze în stil personal contrariile și avatarurile dialectice ale vieții, dincolo de care se regăsește realitatea că numai rupându-se de „tipologia modernistă” poate rămâne el însuși. Exploatarea cu obstinație a miturilor din literatura universală, așa cum o percepea J.W. Goethe – „ochiul”, „oglinda”, „lumina”, „puiul de cuc”, „moartea”, „labirintul”, „matca” – îl transformă într-un autentic desferecător de (ne)cuvinte. Datorită acestor laitmotive, elementele transmodernității lui Nicu Ciobanu sunt tot mai evidente. Poezia sa nu este sincronizată la constrângerile literare ale mișcării culturale de sfârșit de secol XX, ci tind spre antimetafizica logosului al cărui părinte este Nichita Stănescu. Poemul *La sfârșit de joc* este cât se poate de edificator: „Nu mai există trecut/ și nici cuvinte/ nu mai există”. Chiar dacă poetul nu ne avertizează asupra *pattern*-ului nichitastănescian, „cineva a evadat din poezie” (vezi *Dorința de evadare*), despărțirea de apocalipticele imagini aflate în imperiul labirintic al spațiului descris provocând senzația că „infinirea” (termen impus de C. Noica) nu se prelungește la nesfârșit și că eliberarea din nonexistența pe care o presupune captivitatea în acesta, este, de fapt, o rătăcire perpetuă. Astfel se explică necontenitul monolog interior al poetului despre lume (lumea privită aici doar ca o reprezentare a efemerului ilustrează ideea de poem și susține reciclarea formelor abisale ale poeziei).

Volumul *Imediate rătăciri* este încă o probă a faptului că poezia în transmodernitate presupune renunțarea la relativism, raportarea creatorului la idealitatea ființei: „Ai vrea să te întorci acasă,/ Să rătăcești/ (...) Să te rostogolești printre/ blănurile de urs polar.// Va trebui să-ți cureți/ Și casa de vânturi/ Și curtea de stele/ Căzute din infern.// Doamne,/ Ce zile mai sunt și astea,/ Ce rătăciri cumplite/ Mai sunt și drumurile noastre...// Încotro?” (*Vânător de labirinturi*). Motivul „lumii ca labirint” împinge discursul poetic al lui Nicu Ciobanu spre o relevantă filosofie, anume pentru a demonstra ireversibilitatea timpului. *Labirintul înfrunzit* nu este numai rătăcire între real și imaginat, este deopotrivă o încifrare a „incifrabilului și insondabilului” (Catinca Agache, *Literatura română din Voivodina*, Ed. Libertatea, Panciova, 2010, p. 303), dacă vreți, o „jubilație cosmogonică”.

Din perspectiva postmodernismului, Nicu Ciobanu este constrâns să recunoască, asemeni lui Umberto Eco, că *trecutul estetic* în care s-a format ca artist nu poate fi distrus, pentru că distrugerea lui presupune tăcere, obligându-ne la acceptarea ieșirii din joc: „În spatele unui sfârșit, cuvinte nerostite/ își potrivesc imaginea. E târziu să cobori în apă,/ să le recunoști printre/ umbre/ rătăcite prin anticariate” (*Se simte-n piață miros de lumină pârlită*).

Pentru poet, curentul supus discuției nu înseamnă cultivarea anarhiei, cum observă și Nicolae Manolescu, pentru el, tradiția este o povară purtată cu grație, asumată critic sau ironic.

Criteriu al poeticului este la Nicu Ciobanu, poet al tranziției, zămislitor al unui univers dilematic permanent „cufundat în antemporal” (C. Agache), convertirea la ordinea, idealitatea și simbolurile existenței primordiale. Ochiul poetului devine astfel „fisura” prin care poezia pătrunde înlăuntrul ființei, actualizând jocul existențial postmodern: „Și până unde să mai merg/ prin viscolul acesta de metafore și/ discursuri politice, /prin risipa asta de cuvinte/ și toasturi funerare,/ (...) Din halucinantele vise nu-nțelegi nimic.// Din toate cele zise/ s-alegi, să scrii despre rătăciri,/ despre citatele ce-au fost aprinse.// Vei suspecta chiar și-n silabe/ și rar, tot mai rar te regăsești/ și-n pripă cauți,/ prin vechi și armonioase cântece de lume,/ să spargi și oul barbian” (*O reală și imediată rătăcire*).

Volumul *Imediate rătăciri,* în pofida contrastelor, a formulelor și registrului, inspirând o unitate holistică surprinzătoare, probează că Nicu Ciobanu nu are complexe și că poate să-și ridice singur, fără niciun risc, statuie în „marginea ficțiunii”. El își valorizează dedesubturile structurale ezoterice și intime, unele dintre ele împrumutate din spectacolul ființial al nașterii și morții, cum ar spune Mihai Cimpoi. Explicarea neînțelesului „instituie pentru scriitor o condiție sfâșiată” (Roland Barthes), specifică transmodernității, „paradigmă” absolut revitalizantă pentru actul poetic.



Școala vie de la Ticera



Nicolae MELINESCU

Printr-o binecuvântată așezare a lucrurilor, căci coincidențe nu cred că există, august păstrează între multele sale repere festive ziua sărbătoririi acestei publicații, pornită în lume cu bogăția sa de cultură în urmă cu șase ani, căreia i se adaugă o manifestare amplă ca un bun-rămas de la vara care se încheie odată cu „Ziua Limbii Române". Ambele fac parte din imensul tezaur pe care-l reprezintă românismul și care își trage valorile și rezistența în timp de la lumina învățării, începând cu primele litere care adună înțelepciunea cuvântului și cele dintâi cifre înșirate bob cu bob pentru clădirea monumentului matematic. O școală unică nu numai prin vechime și nici doar prin absolvenți strălucitori cred că merită a fi prezentată în proximitatea augustului festiv. Ticera a fost un sat românesc din județul Hunedoara care, ca multe altele, a dispărut în iureșul mutațiilor pe care le-a trăit zona de la eliberarea de sub dominația străină până la industrializarea forțată. Drumul spre satul de pe un podiș roditor și darnic cu cei care-l trudeau s-a năpădit de buruieni și s-a închis într-un târziu pentru lumea de la capătul său de sus. Chiar așa, golită de oamenii săi, școala a rămas în picioare și câtiva fii iubitori ai satului dispărut urcau din când în când să vadă „ce mai face". Ambiția cu care clădirea din bârne a înfruntat timpul și singurătatea i-a dăruit o faimă care i-a atras pe cercetătorii Muzeului Civilizației Populare Tradiționale ASTRA din Dumbrava Sibiului. Între gospodăriile, morile și acareturile care ilustrează viața satului românesc și creativitatea locuitorilor săi dintotdeauna, școala și-a găsit un loc unic și o destinație nouă.

Ovidiu Baron, director general adjunct: Unitățile pe care le transferăm în muzeu nu vin numai pe baza criteriului de originalitate. Foarte multe dintre ele descriu câte un fenomen tipic pentru civilizația tradițională românească, astfel încât aria de reprezentativitate să fie cât mai mare. Suntem și am fost interesați de-a lungul timpului ca specialiștii noștri să identifice acele monumente și acele obiecte tradiționale românești care să fie într-adevăr simboluri ale unor comunități cât mai largi. Ele erau cu atât mai valoroase cu cât se pierdeau în timp. Criteriul de vechime este important, dar pe măsură ce un fenomen se pierde, în cazul acesta vorbim de fenomenul școlilor de lemn de la sate, salvarea lui este cu atât mai importantă și se impune cu atât mai mult. Noi am identificat în mai multe zone din țară școli, îndeosebi școli haretiene, clădiri solide, foarte multe dintre ele supraviețuind ca monumente în asemenea sate depopulate. Sunt construcții foarte, foarte frumoase, care au un istoric aparte. În Transilvania am identificat câteva școli din lemn, care sunt reprezentative pentru satul arhaic, pentru satul vechi românesc. Și, găsindu-le în zone care erau total depopulate, cum este cazul satului Ticera, comuna Bulzeștii de sus, județul Hunedoara, a fost și mai clară și oarecum impusă de la sine opțiunea noastră. Am mers către această școală pentru că ea are o istorie de peste un secol. Din documentele pe care le-am identificat în zonă și din mărturiile localnicilor în vârstă plecați de acolo și găsiți în diverse regiuni ale țării, școala a început a fi ridicată pe la sfârșitul secolului al XIX-lea din materiale din partea locului.

Dar nu numai istoria clădirii i-a inspirat pe curatori să conserve tocmai această școală. Odată adusă în muzeu, ea a redevenit activă. În sala de curs au loc lecții de pedagogie muzeală la care participă elevi, invitați să privească direct și aprofundat viața satului românesc și rolul vital al pregătirii școlare în construirea unei cariere și în formarea personalității individuale și colective. Studenții care vin aici participă la prelegeri interactive despre arhitectura tradițională în lemn, despre tehnicile arhaice de prelucrare și de păstrare a unor metode constructive străvechi.

Lucian Robu, muzeograf: În planul inițial al școlii a fost vorba, conform informațiilor din teren, de două încăperi, una mai mică destinată profesorului, sau cancelaria, și sala de clasă. Ulterior, într-un alt context istoric, în continuarea camerei profesorale a fost adăugată sala de cămin cultural. Era o tradiție în satele românești ca profesorul să aibă și casa



în școală, așa cum s-a întâmplat și cu medicii care au decis să lucreze la sate. Și preotul avea un spațiu de locuit în zona în care activa. De obicei, construcția așezămintelor sociale, școli, biserici, a urmat modelul caselor localnicilor, arhitectura are foarte multe similarități cu căminele românești. Structura șurilor, de exemplu, seamănă ca format cu arhitectura bisericilor. Oamenii preluau motivele pe care le aveau la îndemână și foloseau materialele disponibile în mediul imediat. Ce a avut foarte interesant această școală, pe lângă sala de clasă și camera învățătorului, era spațiul de reeducare și disciplinare a copiilor obraznici. Era un loc pe care nu l-am putut reconstitui din cauza umidității solului din amplasamentul actual. Sub cancelarie era săpată o mică fosă care se închidea cu un chepeng și acolo erau ținuți la întuneric copiii care nu ascultau de învățător, de părinți, o metodă pe care nu o lăudăm și nici nu o acceptăm în zilele noastre. Dar ține de istoria locului și este notat în documentație și acest specific. Cineva din sat a donat ulterior o șură, materialul demontat a fost adăugat clădirii școlii în partea dinspre micuța cancelarie. S-a creat astfel, pe lângă sala de clasă, o încăpere folosită de-a lungul timpului pentru evenimentele satului.

Sătenii și-au creat nu numai o vatră de cultură și socializare, ci s-au și protejat într-o lume aspră, încărcată de griji, nevoi și necazuri, în care școala păstra istoria comunității, deschidea căi spre lumea exterioară, chiar și pentru copiii unei așezări arhaice și izolate. Pentru regiunile trăitoare sub ocupație, cartea românească era nu numai izvorul de cunoaștere, ci și tezaurul din care îi erau transmise novicelui primele noțiuni ale românismului, înțeles de savantul Bogdan Petriceicu Hasdeu ca primă condiție ca să putem iubi libertatea. Mugurii acesteia se găseau și între paginile unui Manual de limba română, Carte de citire și gramatică, a cărei versiune din 1929 se află și în zilele noastre aliniată lângă carnete de elev, foi matricole și alte manuale, pe pupitrul învățătorului din Ticera.

Ovidiu Baron: Școala aceasta a reprezentat enorm pentru viața spirituală a satului izolat. A fost locul în care ochii și mintea sătenilor s-au deschis asupra lumii în general. A fost un sat foarte izolat, în care se ajungea pe un singur drum de car, dispărut între timp. Noi a trebuit să facem eforturi colosale (bârnele originale au fost cărate cu spatele aproape un kilometru pe o potecă bănuită, n.a.) ca să transportăm cu caii materialul rezultat din demontare, cei de aici nu aveau acces la mai nimic. Ieșeau din sat pentru schimburile de bunuri, pentru târguri, pentru lucrurile pe care nu le puteau găsi în sat. Produsele esențiale traiului le căutau și reușeau să le obțină în imediata vecinătate, deci plecau de pe la casele lor numai pentru strictul necesar. Toate noțiunile ce țineau de lumea exterioară, din toate punctele de vedere, erau aduse acolo de învățător.

Școala aceasta izolată, care pare pitorească acum, a fost un focar de cunoaștere, de percepere nu numai a lumii fizice din depărtări, ci și a acelei lumi imaginare, abstracte și simbolice pe care se construiește individualitatea umană. În acest univers limitat ca spațiu fizic, învățătorul, așa cum preciza savantul Simion Mehedinți, era „întâia unitate de măsură a valorilor pe care epoca noastră le pune în circulație, singurul răspunzător de creșterea tineretului român. Sentimentul pe care trebuie să-l sădească școala în suflet este patriotismul."

Lucian Robu: Ar trebui să ne întoarcem la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea, când istoria învățământului transilvan marchează și influențează decisiv politicul din regiune, influențează evoluția școlii. Un rol deosebit în organizarea procesului de învățământ îl avea Biserica greco-ortodoxă, odată cu înăsprirea politicilor de maghiarizare. În 1907 au fost elaborate legile ministrului ungur Albert Apponiy, care încerca printr-o politică sistematică să atragă uneori chiar și elitele românești în marginalizarea și desființarea școlilor greco-ortodoxe. Într-o asemenea conjunctură, rolul esențial i-a revenit nu numai Bisericii noastre tradiționale, ci și școlii primare pentru organizarea învățământului. Protopopiatul din zona Bradului, de exemplu, s-a implicat foarte mult în dezvoltarea școlilor din această zonă a Zarandului. Există câteva studii asupra importanței învățământului de limbă română în zona satului Ticera. Se preda alfabetul chirilic și ulterior cel latin. În ceea ce numim azi programă sau curriculă figurau și științele naturale și elemente de matematică.

→

(Urmare de la pag. 6)

Scrisoarea de la Aachen despre pariul câștigat de mine era datată 28 noiembrie 1989, iar masa care i-a urmat s-a celebrat în iunie 1990. Au pregătit-o frumos, iar eu am fost rugat să țin o cuvântare pe tema sfârșitului Războiului Rece. Predicția mea era aceea a latino-americanizării Europei de Est, combinată cu conflicte naționale pe scară largă (n-am folosit niciodată termenul de „etnic", e un cuvânt pe care ceilalți îl folosesc tot mai des, la fel ca în etnologie, și e încărcat cu eurocentrism). S-a pornit o discuție despre ce se poate face, dar nimeni n-a sugerat un pariu nou.

O scenă pe care n-o voi uita niciodată: o biserică din Berlinul de Est, la câteva zile după renumita demonstrație de luni, 9 octombrie 1989, din Leipzig, evenimentul care, după părerea mea, a marcat colapsul definitiv al Războiului Rece. Eram acolo cu studenți de la Studii de Pace, provenind din întreaga lume, și cu câteva duzini de reprezentanți ai mișcării de pace din Europa de Est. Afară, în întuneric, era parcată o mașină în care se zărea licărul a patru țigări aprinse. Siguranța Statului – STASI. Eu vorbeam despre momentul destinului, că nu credeam că se vor isca violențe și că regimul lui Honecker se va prăbuși în doar câteva zile.

Din nou, la fel: „Johan, te înșeli, regimul e stabil, iar ei nu sunt capabili să înțeleagă că au fost înfrânți. Pot să mai reziste ani în șir..."

N-am pariat, dar am intrat mai adânc în detalii. „În decurs de câteva zile, am zis, îmi pot imagina că cineva va spune la întrunirea Biroului Politic următoarele: Erich, ne-a sunat ceasul". În fapt, aceasta a fost mai mult sau mai puțin exact ce a spus Egon Krenz câteva zile mai târziu și iarăși s-au auzit comentarii despre profeția mea. Dar există lucruri care se văd mai bine de la distanță decât din interior: pentru a putea fi capabili să se concentreze asupra două sau trei puncte centrale, oamenii din interior știu pur și simplu prea multe. De exemplu, din câte cunosc, cea mai bună carte despre Norvegia e scrisă de un american, David Rodnick: *The Norwegians: A Study in National Culture,* Washington D.C., Public Affairs Press, 1955. El ne-a văzut ca pe un fel de populație indigenă, obiect de studiu pentru antropologi. El avea o teorie, o viziune de ansamblu și dispunea de abilitatea de a se concentra asupra esenței noastre de norvegieni. Pe scurt, era unul dintre cei mai buni sociologi. Studiul viitorului este în sine tot o știință socială. Luați ceva distanță de nuanțe. Concentrați-vă asupra unui punct de sprijin al istoriei.

(Traducere de Gabriela Călușiu Sonnenberg a secțiunii *Future Studies and the Future,* din autobiografia lui Johan Galtung *On the Peace Path Through the World,* în curs de apariție în limba română la Editura Tiparg, Pitești.)



Nevoia de românism

Ca structură a lecţiilor, dascălii locali pur şi simplu adaptau şi predau după manualele româneşti din Vechiul Regat. La sfârşitul secolului al XIX-lea a venit şi o anumită politică dinspre regalitatea română, dinspre elitele politice, dinspre Academia Română, au ajuns manuale pe care le-am regăsit în zona aceasta foarte importantă. Din punctul de vedere al faptelor de istorie, un rol esenţial l-au avut organizaţii cum a fost Asociaţiunea ASTRA, care prin ample campanii de culturalizare a ridicat nivelul de cunoaştere al oamenilor de la sate.

Legăturile spirituale cu cele două provincii româneşti unite au dezvoltat conştiinţa drepturilor care reveneau statutului românilor de populaţie majoritară în teritoriile sub ocupaţie străină. După realizarea Marii Uniri, tot şcolii şi mai ales învăţământului primar le-a revenit nobila misiune de cultivare a ideii de identitate naţională şi de comuniune a tradiţiilor istorice şi a modernizării în curs a întregii societăţi româneşti. În marile aglomeraţii urbane ritmul unei vieţi în expansiune trepida, în Ticera ajungeau ecourile îndepărtate ale unor evenimente care aveau să-l pustiască treptat.

Ovidiu Baron: Satul avea două-trei sute de locuitori, nu a existat niciodată o aglomerare masivă şi numărul locuitorilor s-a restrâns tot mai mult, pentru ca la începutul secolului al XX-lea să ajungă şi la şaptezeci de suflete. Mai ales tinerii au plecat spre oraşele din zonă, pentru că simţeau că nu se mai pot descurca în satul natal. Pe de altă parte, deveniseră cunoscute tentaţiile lumii noi. La Ticera nu a existat niciodată electricitate, nu au existat facilităţi pe care, ieşind pentru participarea la târguri, pentru evenimentele vremii, localnicii le descopereau fascinaţi. În general, oamenii de la munte trăiau după legile lor, chiar şi în perioada imperiilor ei şi-au alcătuit propriile coduri specifice unor comunităţi închise. La sfârşitul secolului al XIX-lea exista un foarte puternic curent de afirmare a identităţii naţionale. Se punea foarte mult accent nu doar la noi, ci la majoritatea popoarelor europene, pe specificul naţional, pe trăsăturile locale, pe ceea ce era reprezentativ pentru o naţiune. Valorile transmise de şcolile româneşti cum era cea din Ticera erau românismul, apartenenţa la tradiţia şi la spiritul poporului român şi, dincolo de aceste repere, ceea ce îi unea pe ei ca să reziste sub forma unei comunităţi închegate. Tot timpul oamenii de munte au fost foarte curajoşi, foarte inventivi în a-şi croi condiţii de viaţă bune. Şcoala a fost o deschidere imensă pentru ei, întregul areal era foarte bogat şi datorită resurselor de aur, dar nu neapărat satul acela. În Ticera au existat două repere esenţiale pentru o comunitate atât de mică: şcoala şi biserica. Biserica a fost unul dintre motivele pentru care unii săteni au mărturisit că au părăsit locul, pentru că biserica a fost trăsnită de două ori şi a ars până la temelie. Oamenii au considerat acesta un semn rău şi au ales să se mute de acolo. Bogăţia zonei i-a făcut pe mulţi să-şi abandoneze gospodăriile şi s-au îndreptat către zona Bradului, unde funcţionau extracţii aurifere.

Şcoala, în perioada de prosperitate a satului, era un loc primordial de întâlnire, în care localnicii se cunoşteau unii pe alţii, aflau ce se întâmpla în lumea largă, învăţau despre om, despre viaţă în general, despre comunitatea mai largă românească, din care făceau parte. Poate de aceea oamenii şi-au dorit foarte mult să salveze şcoala. La mulţi ani după abandonarea satului, vârstnicii le-au relatat cercetătorilor că urcau periodic să vadă starea în care se afla clădirea. Şcoala genera mai mult decât o nostalgie, era o valoare fundamentală de spirit care ţinea de o tradiţie cultivată pentru locaşul acesta al luminii, al cunoaşterii.

Lucian Robu: Nu era nevoie de foarte multe cuvinte pentru oamenii locului pentru a înţelege



că şcoala îi construise demni şi verticali. Am descoperit mărturii despre modul în care comunitatea s-a mobilizat ca să-şi ridice o şcoală şi ulterior să o întreţină, despre modul în care sătenii se întâlneau să dezbată implicarea lor pentru croirea viitorului copiilor lor. Aş adăuga un fapt istoric: accesul la lemn ca material de construcţie, dar şi pentru combustibil în gospodărie, atât în perioada Imperiului Austriac, cât şi în cea a dualismului, nu era atât de simplu pe cât părea. Fiecare familie avea dreptul la o anumită cantitate monitorizată de stat, dar sătenii au donat o parte din cota cuvenită ca să fie ridicată şcoala şi apoi să asigure lemnele de foc pentru perioada de iarnă. Este o notă a ataşamentului faţă de şcoală ca reper identitar, depozitarul unor valori fundamentale.

Au existat particularităţi în desfăşurarea educaţiei primare în Transilvania, unde procesul de învăţământ în ceea ce priveşte comunităţile rurale se desfăşura foarte dificil din cauza impedimentelor politice, ceea ce a impus un fel de alfabetizare şi de pornire de la un nivel mai scăzut al elevilor.

Ovidiu Baron: În zona moţilor existau instituţii care sudau comunitatea, care se transformau în instrumente de rezistenţă pentru păstrarea identităţii comunităţilor respective. Faptul că unele dintre acestea erau izolate fizic prezenta un dezavantaj, pentru că participau cu greu la întâlniri şi schimburi cu locuitorii altor regiuni, se dezvoltau numai prin resurse proprii. Faptul că erau oarecum izolaţi a reprezentat, de asemenea, după cum vedem din mărturiile localnicilor, şi un avantaj. Satul a fost şi el victima prigoanei în perioade de restrişte. După luptele lui Avram Iancu, a suportat pedepsele ungureşti, pentru că se afla în zona în care se produsese revolta. Dar, în alte situaţii, comunitatea, ca spaţiu închis, a păstrat avantajele unui mic paradis şi aşa şi-l imaginează şi şi-l amintesc vârstnicii.

Asemenea mărturii pălesc tot mai mult odată cu trecerea timpului. Revigorarea culturii săteşti şi integrarea valorilor ei în patrimoniul românismului revin unor iniţiative cum este cea a Muzeului din Dumbrava Sibiului. Dimensiunea semnificativă a acestui proces are nevoie de anvergură naţională pentru ca el să fie cuprinzător şi permanent.

Ovidiu Baron: Este nevoie de implicarea autorităţilor. Dacă în diverse epoci participarea acestora ţinea mai degrabă de un interes politic decât de un interes cultural şi de interesul pentru educaţie, în prezent autorităţile ar trebui cu adevărat să reacţioneze pentru că deja este foarte târziu. Trebuie să se revigoreze educaţia, în primul rând la sate. Românismul este exact ceea ce cu greu reuşim să identificăm în urma bulversării generale a societăţii din ultimele decenii. În momentul de faţă, valorile sunt cele europene sau cele globale. Valorile specific româneşti sunt tocmai acestea, pe care noi le prezentăm în Muzeul Civilizaţiei Populare Tradiţionale ASTRA. Este vorba de arhitectura tradiţională, de Biserica creştin-ortodoxă şi rolul ei în satul românesc, felul în care şcoala românească, chiar şi în comunităţi dintre acestea izolate, a reuşit să clădească şi să ridice caractere, faptul că în astfel de comunităţi oamenii erau foarte uniţi, foarte apropiaţi de locurile în care trăiau şi de resursele acestora, de spaţiul care îi definea şi pe care la rândul lor îl particularizau prin munca şi viaţa lor, meşteşugurile româneşti care i-au ajutat pe localnici să-şi clădească cu propriile mâini cele necesare existenţei, de la utilitar până la frumos, de la obiectul pentru uz casnic până la cel decorativ. În asemenea comunităţi oamenii îşi pictau icoane care dovedesc că sătenii, femei şi bărbaţi, au simţit nevoia să-şi creeze singuri asemenea obiecte, să-şi alcătuiască prin resursele lor, cu mâinile lor, un mic univers al familiei în primul rând şi al comunităţii extinse. De aceea, meşteşugurile româneşti, reţetele specific româneşti, ceea ce ne defineşte pe noi ca fire, felul în care au trăit ai noştri de-a lungul secolelor, toate lucrurile acestea ţinem neapărat să le aducem permanent în atenţie şi să le prezentăm în cadrul comunităţii globale aşa cum erau ele acum câteva secole şi să demonstrăm tuturor că ele reprezintă valori actuale. Veşmântul românesc arată că românii au avut dintotdeauna creativitate, au avut haine reprezentative, românii au ştiut să convieţuiască. Asociaţiunea ASTRA, începând cu 1861, practic asta a dorit să facă, pe lângă conferinţele de culturalizare organizate în toată ţara, pe lângă bisericile pe care le-a ridicat, pe lângă bibliotecile publice înfiinţate şi multe altele, şi-a dorit să acumuleze obiecte de uz casnic, decorative, de port, care reprezintă cu adevărat românismul şi care să fie mărci identitare ale noastre, arătând lumii întregi că existăm şi ne individualizăm ca naţiune şi putem oricând să avem astfel de mărci pe care să le prezentăm tuturor. De asta a fost creat, de fapt, Muzeul ASTRA, iniţial Muzeul Asociaţiunii. Colecţia iniţială era menită să probeze românismul, să probeze creativitatea noastră.

Lacrima Anei



Darie Magheru

(pseudonim al lui Aurel Zaharia Moldoveanu; 25 octombrie 1923, Lunca Câlnicului, judeţul Braşov – 25 octombrie 1983, Braşov), poet, prozator şi dramaturg. Liceul la Braşov, studii de actorie la Conservatorul Dramatic din Iaşi, între 1948 şi 1950. Actor la Braşov, Ploieşti, Arad şi Botoşani, profesor la Şcoala Populară de Artă din Braşov. Debutează editorial în 1941, cu placheta *Cu barda-n porţi de veac.* Colaborează cu versuri, proză, teatru la *Lupta Moldovei, Astra, România literară, Tribuna, Luceafărul, Vatra, Iaşul literar* ş.a. Alte volume publicate în timpul vieţii: *Eu, Meşterul Manole, Poeme* (1968), *Caprichos* (1970), *Schiţe iconografice* (1973), *Guernica* (1974), *Zeu orb cu flori* (1982). Postum, i se editează *Exclusiv tauri* (1991), *Nemuritorul în solitudine şi durerea* (roman, 1995), *Pygmalion şi alte poeme* (1996), *Forum Traiani* (1998), *Cărămida cu mâner* (2006).

Eu, Meşterul Manole

ci, mănăstirea, înflorind sub piatră, ca
salcâmul singur în ponor şi-n smidă,
ca un salcâm, ca un salcâm urca
şi te-a cuprins cu mâni de cărămidă...

simt bolta sub mistrie, aluat
dospindu-şi 'naltul în copăi de vreme!
Neagoe biruri grele a luat
de-a plămădit inele reci şi steme...

şi le zideşte-aici, stârnind strigoi!
dar zidul scorburi cască, putred lemn...
eu ţi-am culcat în piatră sânii goi
şi coapsa cu miros de untdelemn!

...stai dreaptă-n zid, şi-i zidul drept acum...
cu fiecare lespede subţire,
ce te-nfăşoară-n piatră ca un fum,
se năruie în mine-o mănăstire!

mă tem că-n seară, zborul când şi-o creşte
cupola grea spre ceruri largi curgând,
viroaga să n-o soarbă ca un cleşte,
pe schelele topite prea curând...

vai, mănăstirea înflorind sub piatră ca
salcâmul singur în ponor şi-n smidă,
ca un salcâm, ca un salcâm urca
şi te-a cuprins cu mâni de cărămidă...!

iar cei ce buze-ntind spre tencuială
nu zid au sărutat, ci umeri goi.
sta mut Neagoe... oglindită lung
văzu-n potire coapsa ta, apoi!

(Din volumul *Pygmalion şi alte poeme,* Editura Arania, Braşov, 1996)



Bisericile oropsite ale Transnistriei



Marian NENCESCU

Actuala Episcopie Ortodoxă a Dubăsarilor și a toată Transnistria continuă activitatea Misiunii Ortodoxe Române din Transnistria, structură canonică a Bisericii Ortodoxe Române, înființată la 15 august 1942, inițial cu sediul la Tiraspol, apoi, din luna octombrie a aceluiași an, la Odesa. Misiunea a desfășurat lucrare misionară ortodoxă pe teritoriul situat între Nistru și Bug, aflat temporar sub administrație românească, și care cuprindea o suprafață de aproximativ 39.000 kmp și o populație, preponderent rurală, de circa 2.320.000 de suflete. Administrativ, teritoriul era în grija Guvernământului Transnistriei, organizat pe județe, raioane și comune (18 suburbane și 1.363 rurale), având în componență și 2 orase (Odesa și Tiraspol).

Anterior constituirii Misiunii Ortodoxe Române, începând din septembrie 1941, în zonă și-au desfășurat activitatea mai multe echipe de preoți misionari, sosiți din toată țara, începând cu echipa Arhiepiscopiei Chișinăului, avându-l în frunte pe părintele Teodor Rudiev, apoi cea a Episcopiei Hușilor, sub oblăduirea episcopului Grigore Leu, și, în fine, echipa Mitropoliei Sibiului și Făgărașului, condusă de Mitropolitul Nicolae Colan. După luna octombrie 1941, numărul preoților misionari aflați în vizite canonice în Transnistria a sporit considerabil, înregistrându-se prezență temporară, la Tiraspol, a Mitropolitului Olteniei, Nifon, a Episcopului Oradei, apoi a Episcopului Cetății Albe – Ismail, Policarp, și, în fine, a Episcopului Armatei, Partenie Ciopron.

Odată înființată oficial, Misiunea Ortodoxă Română, condusă de arhimandritul Antim Nica (1908-1994), fost profesor la Facultatea de Teologie Ortodoxă din București, a avut sediul la Tiraspol, iar din luna octombrie, același an, odată cu numirea Mitropolitului Visarion Puiu (1879-1964), la Odesa. Aici a funcționat și Cancelaria Misiunii, care cuprindea un număr de 48 de posturi (consilieri mitropolitani, inspectori bisericești, un revizor financiar și câțiva șefi de servicii, implicați direct în activitățile comune ale Misiunii – administrativ, arhitectural și cultural).

Constituirea administrației românești în Transnistria, în timpul celui de-Al Doilea Război Mondial, este un subiect ocultat adesea de istoricii români și străini, din motive lesne de înțeles. Istoric vorbind, temeiurile acestui demers se află în decizia mareșalului Antonescu de a continua ofensiva spre Bug, începând cu luna august 1941, după eliberarea Basarabiei și a Bucovinei de Nord. Cu toate că, în țară, o astfel de decizie cu consecințe nebănuite pentru desfășurarea ulterioară a războiului a stârnit aprige controverse, finalizate prin înlăturarea de la putere a mareșalului, prin actul de la 23 August 1944, privită prin prisma relației cu aliatul german, a însemnat deschiderea unor noi zone de cooperare militară, dar și economică, pe frontul de Est.

În acest sens, ca urmare a solicitării scrise a lui Hitler, din 14 august 1941, de a continua activitățile operative, prin cucerirea peninsulei Crimeea, Antonescu decide ca unități rapide ale Armatei Române (Corpul de Cavalerie, Brigada Mecanizată și Corpul Vânătorilor de Munte) să participe, sub comandă germană, în cadrul operațiilor militare de la răsărit de Nipru, scopul final fiind acela de „salvare a civilizației, dreptății și eliberării popoarelor oprimate”. Pentru asigurarea pazei, ordinii și siguranței teritoriului dintre Bug și Nistru și, prin extensie, a întregii Basarabii, Germania, prin vocea fuhrerului, propune României să-și asume răspunderea „administrării și exploatării economice” a zonei, condiție acceptată *parțial* de partea română, prin Acordul de la Tighina, din 30 august 1941. De remarcat este însă faptul că România nu și-a asumat *definitiv* acest acord, în sensul că nu a precizat niciodată dacă Transnistria va rămâne *definitiv* sub administrație românească și nici nu a considerat că noul teritoriu ar fi o compensație la pierderea Ardealului de Nord.

Din contră, ocupația Transnistriei s-a făcut mai degrabă din considerente militare și strategice, legate de continuarea războiului, iar exploatarea economică era văzută ca o compensație față de ocuparea Basarabiei de către U.R.S.S. Această poziție este confirmată, de altfel, și într-un *Raport de Cercetare și Analiză* al Oficiului American pentru Servicii Strategice (din decembrie 1943) în care se precizează că: „Antonescu a respins toate propunerile ca Transnistria să fie anexată la România, cu toate eforturile germanilor de a-l convinge pe *recalcitrantul lor aliat* (s.n.) să accepte acest dar drept compensație pentru pierderea Transilvaniei de Nord” (Prof. Vasile Stancu, *O pagină uitată din istoria Românilor – administrația civilă românească din Transnistria,* rev. *Condeiul Ardelean*).

În ce privește Biserica transnistreană, vom semnala că aceasta a fost subordonată din vechime Bisericii române, pe motiv că, încă de la 1574, voievodul moldovean Ioan Vodă Armeanul numea acest teritoriu „Țara noastră a Moldovei de dincolo de Nistru”. La fel, în 1681, domnitorul Gheorghe Ghica, în calitate de „Despot al Moldovei și al Ucrainei”, deținea și demnitatea de *hatman* pentru zona transnistreană, astfel încât se poate spune fără greș că „hotarul etnic a trecut Nistrul”. Cert este că în secolul al XVIII-lea, boierii moldoveni, inclusiv familiile Cantacuzino, Rosetti, Catargiu, Sturza, dar și alții, dețineau moșii întinse peste Nistru, iar un recensământ oficial din 1793 indica, din 67 de sate existente, 49 ca fiind exclusiv românești.

În aceste condiții, Mitropolitul Sucevei hirotoniseste, la 1657, pe Lazăr Brancovici drept „episcop de Cernisor”, iar un secol mai târziu, în 1769, într-un act emis de Episcopia de Tighina se precizează că: „Mitropolitul Proilavei (Brăila) și al Tamarovei (Reni) este și al tuturor marginilor Dunării și Nistrului, ca și al întregii Ucraine a Hanului” (E.St. Holban, *Figuri basarabene,* în *Rev. Basarabia,* nr. 1/1992).

În alte documente se vorbește despre jurisdicția Episcopiei Hușilor asupra teritoriului transnistrean, iar, după 1792, dată când rușii ating Nistrul, Transnistria aparține Bisericii de Ecaterinoslav, episcop fiind un etnic roman, Gavril Bănulescu-Bodoni, a cărui autoritate se întindea inclusiv în ținutul Oceacovului, unde locuiesc „moldoveni, vlahi, greci, bulgari și coloniști de diferite neamuri, însă ruși foarte puțini” (Șt. Ciobanu, *Cultura românească în Basarabia,* Chișinău, 1992, p. 23). La această dată, pe malul stâng al Nistrului, până la Bug, erau aproximativ 100 de biserici românești, majoritatea aparținând unor grupuri compacte de coloniști sosiți din Principate, dar și din Transilvania, tentați, în vremea lui Al.I. Mavrocordat, să se așeze în această „Nouă Moldovă”, mai ales prin prisma unor avantaje de natură economică (v. N. Iorga, *Românii de peste Nistru*, în *Basarabia*, nr. 11/1992, p. 89).

Documentele vorbesc chiar de o migrație masivă, de aproximativ 2.000 de familii de români, cu 15 biserici, stabiliți la 1783 dincolo de Bug. La fel, se făceau colonizări masive în Crimeea, până în Caucaz și Donbas, majoritatea noilor veniți fiind ciobani din Transilvania. Ca dovadă în acest sens sunt mărturiile lui Al. Golopenția, care a efectuat cercetări etno-sociologice în Transnistria, între 1942 și 1944, constatând, de pildă, că în zona Mării de Azov mai trăiau urmași ai coloniștilor din 1783, care susțineau că strămoșii lor primiseră, la strămutare, câte 50 de hectare de teren, o pereche de boi și scutiri de impozite pe 50 de ani (Ion Nistor, *Istoria românilor din Transnistria,* București, 1995, p. 27).

A tăgădui, în aceste condiții, prezența elementului românesc în Basarabia și în guberniile învecinate (Podolia și Herson), este un nonsens câtă vreme chiar și unii învățați ruși admit că „Moldovenii ce locuiesc în Moldova și Basarabia sunt români”. Dovada cea mai pregnantă în sprijinul acestor afirmații o reprezintă toponimia zonei, care abundă în denumiri precum Cioban, Volosovca, Troianca, Mălai (în regiunea Cherson) sau Moldovca, Moldovscaia, Pădureț, Urâta, Serbani, Șura etc. De altfel, istoricul aromân Theodor Burada, citat de Nicolae Iorga (*op. cit.*, p. 92), identifică, de pildă, în 1893, numai în gubernia Cherson, nu mai puțin de 20 de localități cu nume specifice, iar în regiunea Podolia tot atâtea, cu totul numărul satelor românești din Transnistria fiind estimat, la începutul secolului al XX-lea, la peste 400 (Ion Nistor, *op. cit.*, p. 35).

Nu este de mirare că, în aceste condiții, apare și o mișcare de „reintroducere” a limbii române în biserici, susținută, între 1909 și 1913, de ieromonahul Inochentie, care difuza, la Balta, românilor veniți în pelerinaj, gazete în limba lor, scrise în alfabet latin. Ridicat de cazaci și închis, Inochentie va fi apărat de țărani; în timpul tulburărilor survenite au pierit peste 60 de persoane. În final, mișcarea lui Inochentie s-a dovedit benefică, autoritățile sfârșind prin a accepta folosirea limbii române în biserici.

Mai târziu, în 1917, pe fundalul redeșteptării conștiinței naționale a românilor din fostul imperiu țarist, *Congresul învățătorilor români din Rusia*, ținut la Odesa, hotărăște ca, pe viitor, românii transnistreni să dispună de serviciu divin în limba lor, să se înființeze un inspectorat școlar românesc, o episcopie la Dubăsari și un seminar la Odesa. Aceleași decizii le ia și *Congresul ostășesc moldovenesc,* care decide, între altele, că românii de peste Nistru, din Caucaz și Siberia au aceleași drepturi ca românii basarabeni, în acest sens rezervându-le și 10 mandate în Sfatul Țării.

Drept urmare, la 17 decembrie 1917, primul *Congres al Românilor Transnistreni* dispune *introducerea limbii române, cu alfabet latin, în școli și biserici,* tipărirea de gazete proprii, inclusiv constituirea unui batalion românesc, ostașii urmând să primească de la autoritățile locale echipament, armament și local pentru cazarmă. Semnificativ este și faptul că acest Congres s-a ținut sub semnul tricolorului și sub deviza „Slavă Moldovei slobode”. Din păcate, aceste revendicări radicale nu s-au finalizat în sensul dorit de românii transnistreni, România nerevendicând Transnistria la Conferința de Pace de la Paris.

Drept urmare, cei peste 600.000 de români de la frontiera estică (conform estimărilor istoricului Ion Nistor, p. 49) și-au continuat calvarul, suferind, după 1922, ca urmare a intransigenței lor politice, deportări în masă. Cu toate că, oficial, Guvernul sovietic admitea, la 3 august 1923, că „toate naționalitățile republicii au deplină libertate în folosirea limbii materne”, crearea, la 12 octombrie 1924, a Republicii Autonome Socialiste Sovietice Moldovenească (R.A.S.S.M.), cu capitala la Balta, a întrerupt cvasi-total orice legături cu limba și cultura românească. Noul stat creat „între Rusia și noi”, cum îl numea cu deplină luciditate Vintilă Brătianu, a urmărit prin toate mijloacele să ascundă unei populații cu totul neștiutoare din ce neam se trage, care le sunt limba și credința adevărate. Sub noua administrație sovietică intelectualitatea românească are cel mai mult de suferit, atrocitățile staliniste constând în deportări, colectivizare forțată și uneori chiar crime (cum a fost cazul în satul patriotului moldovean Toma Jalbă, Butor, din raionul Grigoriopol, unde bărbații valizi au fost decimați ca urmare a curajului de a se înscrie în primul Batalion românesc din Transnistria; Ion Nistor, *op. cit.*, p. 65).

→



Istoria de lângă noi



Note despre templieri

Radu Ștefan VERGATTI

În condițiile în care, după prima Cruciadă, la începutul secolului al XII-lea, pelerinii se îndreptau spre Ierusalim pe un drum bântuit de briganzi, 9 cavaleri catolici au decis să formeze un grup de oprire a tâlharilor și protecție a călătorilor. Ei nu au pretins nimic de la regele Baudouin II al Ierusalimului (1118-1131), fost conte de Edessa, și nici de la Biserica Catolică. Trăiau de ceea ce primeau de la călătorii protejați de ei. În anul 1119, mai probabil decât în anul 1118, în orașul Ierusalim, au depus jurământul de credință în fața regelui, a patriarhului locului și a notabilităților. Astfel a luat ființă un mare ordin al călugărilor militari. El era îndreptățit să lupte pentru apărarea pământurilor sfinte și a bunurilor credincioșilor, conform celor scrise de Sf. Augustin în secolul al V-lea.

Deoarece călugării noului ordin nu aveau un teren pe care să înalțe o biserică și o casă a lor, regele Baudouin II le-a dat un teren alături de Marele Templu din Ierusalim. De la acest loc s-a dat și numele ordinului: Ordinul Templierilor.

Dintre cei nouă cavaleri fondatori, s-a impus Hugues de Paine. Între anii 1120 și 1128 el a alcătuit statutele ordinului, a căror formă originară s-a pierdut, ori, mai degrabă, a fost distrusă.

Oricine se apleacă asupra imensei bibliografii consacrate Ordinului Templierilor rămâne surprins de importanța neobișnuită acordată procesului care i-a pus capăt, în contrast cu numărul redus de lucrări consacrate problematicii de ansamblu ridicate de activitatea sa. Desigur, caracterul spectaculos al acestui episod, al procesului – cea mai amplă operațiune polițienească și judiciară cunoscută în Europa apuseană medievală – aura de mister care a învăluit soarta templierilor și a comorii lor explică o asemenea orientare. Cel mai adesea, autorii respectivi s-au bazat pe simple legende, așa cum remarca istoricul francez Alain Demurger în lucrarea sa *Vie et mort de l'Ordre du Temple* (*Viața și moartea Ordinului Templierilor*), apărută la Paris, în anul 1985. Pornind de la elemente reale, unii autori de lucrări pseudo-științifice au pus în circulație teorii dintre cele mai fanteziste. Între acestea a fost și legenda despre supraviețuirea ordinului, sub forma unor societăți secrete, menite să protejeze celebra comoară, dispărută fără urmă. Să încercăm, înlăturând aura de mister, să reconstituim câteva pagini din istoria reală a celui mai celebru ordin cavaleresc monahal din Evul Mediu.

Anul 1118 – după alți istorici 1119 – marca apariția primului ordin militar călugăresc, cel al templierilor. În peisajul social al Europei se năștea cu acel prilej un personaj nou, călugărul–cavaler, care reunea două noțiuni opuse în mentalitatea medievală: călugărul, izolat și ascet, și cavalerul, plin de curaj și implicat din plin în viața cotidiană a societății. Noul ordin, asemenea celorlalte două confrerii călugărești militare înființate relativ în aceeași perioadă, ioaniții în 1113, dar primind atribuții militare abia din anul 1140, și teutonii, apăruți în 1183 – a fost creat pentru a lupta în Orient, alături de armatele feudalilor laici, în cadrul cruciadelor, dar și pentru a asigura securitatea credincioșilor creștini europeni care se îndreptau spre această zonă.

→



La fel, erau vânați și uciși românii care, din disperare, încercau să treacă Nistrul și să se refugieze în Basarabia, devenită parte a Regatului României. După fatidica zi de 28 iunie 1940, când s-a decis cedarea Basarabiei și a Bucovinei de Nord, autoritățile sovietice, „la rugămintea organizatorilor Moldovei", înaintează Sovietului Suprem al U.R.S.S. propunerea ca locuitorii Basarabiei să se unească cu cei ai R.A.S.S.M., luând astfel ființă Republica confederativă S.S.M., care, la rândul ei, hotărăște „cedarea către Ucraina" a Bucovinei de Nord, dar și a ținuturilor Hotinului, Cetății Albe și Chiliei, ca și a raioanelor Codâma, Balta și Percian. Practic, Basarabia, și odată cu ea Transnistria, erau încă o dată sacrificate în favoarea colosului sovietic.

Se poate spune, așadar, că, exceptând perioada 19 august 1941 – 29 ianuarie 1944, când Transnistria s-a aflat sub administrație temporară românească, în cele aproape nouă decenii trecute de la 12 octombrie 1924, când a luat ființă R.A.S.S.M., elementul românesc a scăzut de aproape 4 ori (de la 600.000 de etnici români, consemnați de istoricul Ion Nistor, la puțin peste 150.000, cum reiese dintr-un recensământ din 1989). În același timp, limba și credința strămoșească s-au diminuat până la a deveni „alin în durerea ce ne încearcă".

Până în ziua când politicienii noștri vor găsi că a sosit momentul, anticipat cândva de Corneliu Coposu, anume că „Integritatea noastră teritorială, până la frontiera estică a neamului este obligație sfântă", nu ne rămâne decât să plângem soarta celor 12 milioane de români, inclusiv a fraților transnistreni, care nu au acces la limba și cultura lor. Până atunci, să ne amintim că în Transnistria (oficial R.A.S.S.M.), în 1941, după 23 de ani de putere sovietică, nu mai funcționa decât o singură biserică ortodoxă, situată în Cimitirul nr. 2 din Odesa, avându-l ca paroh pe singurul preot de origine română din regiune, Vasile Braga. În rest, din cele 891 de biserici parohiale sau mănăstirești, câte funcționau în 1917, nu mai erau în picioare, în 1941, decât 363, toate fără excepție transformate în localuri cu destinație profană (magazii, depozite sau, de cele mai multe ori, cinematografe sau cluburi sătești), restul de 527 de biserici fiind fie demolate (258), fie parțial distruse (269). La fel, din cele 13 mănăstiri și schituri consemnate în 1917, nu mai funcționa, în 1941, nici unul.

Date suplimentare despre acest fenomen aflăm din *Anuarul misiunii bisericești ortodoxe române pentru Transnistria,* pe anul 1943, tipărit la Odesa, document cu totul inedit (date fiind conținutul și împrejurările editării lui), aflat în arhiva și biblioteca privată a d-lui Ion C. Rogojanu, din București.

Din *Anuar* reținem că, la 15 octombrie 1943, personalul Misiunii, condusă de mitropolitul Visarion Puiu (de la 16 noiembrie 1943), preot vicar fiind arhimandritul Antim Nica, era compus dintr-un număr de 48 persoane (care-i includea și pe lucrătorii de la tipografie și dactilografele de limba rusă), iar numărul protoieriilor de județe era de 14, majoritatea preoților aflați pe funcții fiind numiți în intervalul 1942-43. Cu totul, la 1 noiembrie 1943, erau în Transnistria 617 preoți și diaconi „din țară și localnici", care slujeau în comunitățile moldovenești (62), mixte (98) și ruso-ucrainene (447).

În ce privește situația bisericilor și a caselor de rugăciune, se consemnează că, față de anul 1941, când numai o singură biserică se mai afla în funcțiune (cea de la Odesa), la 15 octombrie 1943 erau deja reparate și redate cultului 474 de biserici (19 cu sprijinul Armatei române și una cu sprijinul Armatei germane), alte 118 fiind în curs de reparație, în vreme ce numărul bisericilor ruinate era, încă, de 258. Cu sprijinul unităților Armatei române fuseseră deja reparate Catedrala din Balta (cu concursul Diviziei 3 pază, aflată sub comanda generalului Polihon Dumitrescu), Biserica din Berzovca (reparată de Regimentul 3 cavalerie, condus de colonelul I. Brătianu), Catedrala din Iampol (pentru care Garnizoana locală a donat suma de 1.000 de ruble moldovenești și a pus la dispoziție 6 meșteri). Alte biserici, reparate cu îndemnul și stăruința unor comandanți de regimente și batalioane, erau cele situate în județele Dubăsari, Jugastru, Odesa (4 biserici), Tiraspol și Ovidiopol (7 biserici, dintre care cea din localitatea Troița, cu hramul „Sf. Gheorghe", fusese reparată de Regimentul Mihai Viteazul, iar cea de la Iarca, de militarii din subordinea locotenentului Filip Alexandru, din Jandarmerie).

Tipografia Misiunii a publicat, odată cu revista *Transnistria creștină* (trimestrial, anul I și II, 1942-43), un număr de 8 cărți de cult, majoritatea în câte 5.000 de exemplare. De remarcat este și lucrarea arhimandritului Antim Nica *Viața religioasă în Transnistria*, apărută în 1.000 de exemplare. De asemenea, pentru populația rusofonă s-au tipărit 11 titluri, majoritatea cărți de rugăciuni, dar și calendare. Prin grija arhimandritului Iuliu Scriban, la Dubăsari a luat ființă un seminar teologic ortodox, având, în anul școlar 1942-43 două clase. Cu totul, au urmat regulat școala un număr de 42 de elevi seminariști, fii de moldoveni din Transnistria, cărora școala le-a acordat *gratuit* cazare, întreținere și cărți. Concomitent, un alt seminar s-a deschis la Odesa, în cartierul Moldovanca, fiind frecventat în 1943 de 81 de candidați, „de toate vârstele", inclusiv foști absolvenți de teologie, cu sau fără diplomă, din fostul regim țarist, care nu apucaseră să intre în rândul clerului. Cu totul, au absolvit seminarul din Odesa 50 de preoți, care, din toamna anului 1943, au fost „chemați la propovăduire".

Tot la Odesa, Misiunea Ortodoxă Română a deschis un număr de 4 orfelinate pentru copii de la 4 la 10 ani, precum și un azil de femei bătrâne. De asemenea, au fost constituite 5 mănăstiri și un schit, aceasta în condițiile în care „elemente călugărești lipseau cu desăvârșire, fiind ucise de bolșevici" (*Anuarul, op. cit.*, p. 16). Și mai adaugă autorii cărții: „Misia îi sprijină, totuși, dar fără bună nădejde". În ce privește situația propriu-zisă a bisericilor parohiale, tabelul care se înfățișa, în 1941, la preluarea Transnistriei, era cu totul dezolant. Aproape că nu exista biserică să nu fi fost devastată, jefuită și, în cel mai bun caz, transformată în grajd, magazie sau club. La fel, cimitirele aparținând acestor lăcașuri erau, în mare parte, distruse. Multe dintre biserici dispuseseră, înainte de 1917, de terenuri arabile, iar în unele sate funcționau chiar și biblioteci publice. La intrarea în funcție a administrației românești, parohiile erau cu desăvârșire sărace.

Câteva cazuri privind destinul bisericilor oropsite ale Transnistriei sunt edificatoare. Astfel, la instalarea Î.P.S. Visarion Puiu ca episcop de Hotin, în 1923, orașul Balta avea o singură biserică, raportată la 10.000 de locuitori. Prin grija noului vlădică s-a ridicat o măreață catedrală, în stil neo-românesc, inaugurată la 2 iunie 1935. Tot la Balta mai fuseseră construite, în decurs de 10 ani, Bisericile Sf. Petru și Pavel (1929), Sfinții Arhangheli, Adormirea Maicii Domnului și Sf. Cuvioasă Parascheva (1935), precum și Schitul Episcopiei. După venirea comuniștilor, în picioare a rămas numai Catedrala, în vreme ce Biserica Sf. Cuvioasă Parascheva, construită după modelul catedralei din Curtea de Argeș, având două turle răsucite, a fost deposedată de odoare și transformată în planetarium. O soartă similară a avut Catedrala din Odesa, cu hramul Nașterea Maicii Domnului, metoc al Mănăstirii Sf. Ilie de la Muntele Athos, zidită în 1897 de arhimandritul Gavriil Bodoni. Biserica a fost, sub bolșevici, magazie de zarzavat, fiind reclădită cu ajutoare bănești de la Guvernământul Transnistriei și resfințită la 6 decembrie 1941. Tot în Odesa a început, în 1942, construcția noii catedrale, pe locul unei foste biserici folosite de comuniști ca arhivă. Cu totul, în orașul Odesa funcționau în 1943, sub administrația românească, 27 de biserici și 3 capele, toate reconstruite și dotate, având un număr corespunzător de personal licențiat, slujitori și cântăreți. Dintre acestea, se distinge Capela cu hramul Alexandru Nevschi, din incinta Universității, sfințită la 1 mai 1865, transformată sub comuniști în sală de sport, apoi resfințită și redată cultului ortodox de Î.P.S. Visarion, mitropolitul Transnistriei, la 22 aprilie 1943.

Din păcate, și astăzi continuă tendințele centrifuge care au împiedicat accesul la o viață culturală națională firească al românilor transnistreni. Interesele rusești în zonă sunt încă active, dovadă fiind conflictul început în 1992 și încă nesoluționat. Pentru cei, încă, 40 la sută de români din zonă, pentru cei peste 700 de elevi ai Școlii nr. 20 din Tiraspol, singura unde se studiază în grafie latină, merită orice efort de recunoaștere și ajutor (cât nu e prea târziu).



Istoria de lângă noi

Structura ordinului, care s-a conturat în mod treptat, până în anul 1216, când s-a definitivat și regulamentul de organizare, a fost influențată în mod firesc de misiunea sa. Încă de la formare, în frunte s-a aflat un mare magistru, ales pe viață și care răspundea doar în fața papei. El era desemnat de 13 electori, proveniți din cele mai însemnate așezăminte ale templierilor. Marele magistru era ajutat de mai mulți dregători, între care cei mai însemnați erau *senechal*-ul (se ocupa de administrarea bunurilor ordinului) și *marechal*-ul (căruia îi reveneau problemele militare și de intendență în vreme de război).

Ordinul și-a recrutat membrii în special din rândul nobilimii mici și mijlocii. Inițial, singura condiție care s-a pus novicelui pentru a fi primit a fost aceea ca el să fie un om liber. Dar distincția socială între nobili și restul membrilor s-a menținut în cadrul ordinului pe toată durata existenței sale. Din secolul al XIII-lea, novicele trebuia să specifice, în momentul admiterii sale, dacă a intrat ca nobil (cavaler) sau ca membru de rând. S-a păstrat deci ierarhia socială existentă în Europa Apuseană. Ordinul a acceptat în rândurile sale și pe cavalerii rătăcitori, care practicau adesea brigandajul. Templierii au riscat primindu-i pe acești marginalizați ai societății, căci ei ar fi putut aduce indisciplina, haosul și practicile celor certați cu legea. Dar, aplicând cu fermitate regulamentul și folosind puterea de influențare a celorlalți membri, conducătorii ordinului au reușit să îi disciplineze pe noii sosiți, câștigând astfel buni războinici, pe care i-au folosit în timpul cruciadelor.

Tot din necesități practice, templierii au acceptat în cadrul ordinului cavaleri asociați pe termen limitat. În perioada respectivă, ei se subordonau disciplinei stricte a călugărilor-cavaleri, iar la părăsirea ordinului plăteau o taxă de răscumpărare. S-au putut alătura templierilor și membri căsătoriți – aspect mai puțin obișnuit, căci papa Grigore VII (1073-1085) impusese celibatul tuturor slujitorilor Bisericii catolice.

Templierii au fost obligați să poarte însemne distinctive, cu o deosebită semnificație în lumea medievală, unde costumul și gestul deosebeau și fixau rangul social al oamenilor. Dar cavalerii nu au respectat totdeauna această obligație, după cum ne-o dovedește o ordonanță regală din 1290, prin care li s-a interzis să mai iasă în orașul Paris fără mantia albă specifică ordinului.

Bine înarmați și echipați, temeinic instruiți, templierii au obținut în confruntările militare cu statele islamice succese remarcabile, net superioare celor repurtate de armatele feudalilor occidentali, ilustrându-se mai ales în timpul Cruciadelor a treia și a patra. Regalitatea și nobilii din diverse țări europene le-au acordat numeroase danii, prețuindu-le vitejia dovedită pe câmpul de luptă și viața austeră, care i-a caracterizat la începutul existenței ordinului. Acumularea unor bogății sporite în mâinile templierilor, mai ales după ce cruciadele s-au transformat tot mai mult într-o vastă întreprindere comercială, a stârnit invidia capetelor încoronate. Simpla înșiruire a țărilor europene unde ordinul a stăpânit pământuri – Franța, Țările de Jos, Spania, Portugalia, Italia, Germania, Anglia, Ungaria, Boemia – ne arată cât de mult se întinsese puterea sa. Pe fondul nemulțumirii generale, manifestate de toate categoriile sociale față de ordinele călugărești, care se îmbogățiseră de pe urma cruciadelor, regalitatea franceză – aflată în plin efort de centralizare – a înscenat un proces templierilor. Acuzațiile pe care regele Philippe IV le Bel (1285-1314) le-a adus în anul 1307 templierilor au constituit doar pretextul care i-a permis să înlăture cel mai puternic instrument al autorității papale. În plus, el a sperat să pună mâna pe comoara ordinului. După un simulacru de proces, templierii au fost condamnați, iar principalii reprezentanți arși pe rug. Sfârșitul oficial al ordinului a fost marcat de Bula papală de desființare din 1309.

Trebuie precizat totuși că templierii nu au cunoscut în toate țările europene aceeași soartă ca în Franța. Chiar dacă au fost judecați și deposedați de bunurile lor, ei au reușit, cel mai adesea, să scape cu viață.

Astfel a luat sfârșit istoria oficială a ordinului și a început legenda lui! Ea a fost potențată, încă de la început, de o coincidență cu deosebite semnificații pentru mentalitatea care domina în acea epocă. În același an în care a fost ars pe rug ultimul mare magistru al ordinului, Jacques de Molay (1314), au murit și ceilalți doi actori ai dramei: papa Clement V (1306-1314) și regele Franței, Philippe IV le Bel. Câteva secole mai târziu, în anul 1780, episcopul de Copenhaga, Frederic Munter, afirma că ar fi descoperit un „regulament” al ordinului care confirma acuzațiile aduse templierilor. Școala istorică romantică din secolul al XIX-lea a construit, pe baza documentului respectiv, ipoteza supraviețuirii ordinului în cadrul unor societăți secrete. Abia după Primul Război Mondial a fost dărâmat eșafodajul acestei construcții, demonstrându-se că Frederic Munter pusese în circulație un act fals. Astăzi, niciun istoric serios nu se mai îndoiește că ordinul și-a încetat definitiv activitatea oficială, cunoscută, la începutul secolului al XIV-lea. Această situație nu a împiedicat, de exemplu, cunoscutul cotidian francez *Le Monde* să insereze în numărul său din 23 octombrie 1983 o notă prin care erau chemați la întrunire toți „gardienii” Ordinului Templierilor!

Cât privește eforturile depuse pentru a găsi fabulosul tezaur al templierilor, ele păreau a se fi încheiat în anul 1970. Atunci, Gérard de Sede anunța în cartea sa – cu titlu elocvent pentru scopul urmărit de autor: *Les Templiers sont parmi nous* (*Templierii sunt printre noi*) – că în castelul Gisors au fost descoperite 30 de lăzi care ar conține mult căutata comoară (*Magazin istoric,* nr. 6-7, 1974). Dar entuziasmul s-a spulberat repede: cercetate cu atenție, cele 30 lăzi s-au dovedit a fi pline doar cu plumb.

Cercetări recente, bazate pe documente autentice, au rectificat multe dintre legendele puse pe seama ordinului, reliefând contribuția sa reală, atât pe plan economic, cât și la dezvoltarea contactelor dintre lumea orientală și cea europeană.

Nevoiți să trimită în Orient în mod constant și în mari cantități grâu, carne, piei și alte produse pentru a susține efortul de cruciadă, templierii au urmărit să obțină recolte cât mai mari și să vândă o parte a acestora, pentru a cumpăra cu banii respectivi arme și cai.

De altfel, o comanderie (1) nu se constituia decât atunci când putea asigura un surplus de produse spre a fi trimise spre Orient. Pentru a face față acestor necesități sporite, ordinul a fost obligat să introducă o serie de inovații pe domeniile sale.

Templierii au dovedit o mare capacitate de adaptare la condițiile atât de variate de la o țară europeană la alta. Posesiunile ordinului au fost specializate, în funcție de proprietățile solului respectiv, pentru o cultură anume. În cazul în care culturile agricole, pomicultura (2) sau viticultura nu s-au vădit rentabile, pământurile respective au fost transformate în pășuni. Era o inovație față de modul tradițional de practicare a agriculturii în Evul Mediu, când se considera că un domeniu trebuie să producă pe cât posibil din toate câte puțin, pentru a asigura, în primul rând, nevoile locale.

O altă noutate adusă din Orient a constitutit-o practicarea irigațiilor pe scară largă. Sistemele create de ei pot fi întâlnite și astăzi în valea Cintra sau în alte zone aride din nordul Mării Mediterane. Urmărind în primul rând rentabilitatea, templierii au căutat întotdeauna piața care oferea cele mai avantajoase prețuri. Cu condiția ca eforturile să le fie răsplătite de câștigul obținut, își transportau recoltele la distanțe apreciabile, chiar pe mare, în acest scop dispunând și de o puternică flotă. Templierii au urmărit în mod permanent să își grupeze pământurile în domenii cât mai întinse. Avantajele obținute erau atât de natură economică – o mai rațională exploatare, cât mai ales de natură politică. Ordinul s-a transformat într-un adevărat „stat în stat”, constituind o serioasă amenințare pentru procesul de centralizare politică, aflat atunci în plină desfășurare în unele state europene. Pentru a-și realiza scopul, au apelat și la metode incorecte: falsificarea testamentelor, șantajarea văduvelor și a minorilor, cumpărări silite prin impunerea prețului dorit de ei. Asemenea abuzuri s-au înmulțit mai ales din a doua jumătate a secolului al XIII-lea, când numărul daniilor a scăzut.

Povestea nobilului scoțian William de Halkeston și a soției sale Cristiana ne arată cât de departe au putut merge templierii pentru a-și atinge cu orice mijloace scopul propus. În anul 1290, nobilul scoțian a donat forțat ordinului pământurile sale și ale soției sale. După moartea lui, Cristiana a refuzat să predea averea. Atunci, templierii au recurs la forță. Au smuls-o pe văduvă din propria-i casă și cum, în disperare, ea se agățase de inelul zăvorului de la ușă, i-au tăiat un deget. Dar Cristiana nu a abandonat lupta pentru drepturile ei. După un timp, a ajuns în fața regelui Scoției și acesta i-a făcut dreptate, redându-i bunurile. Nici templierii nu au renunțat ușor la prada lor. În iulie 1298 ei l-au atras într-o cursă pe fiul Cristianei și l-au omorât. Apoi au pus mâna din nou pe pământurile mult râvnite. Abia în anul 1309, în contextul procesului intentat templierilor, a reușit Cristiana să-și recapete bunurile.

Tot din dorința de a obține sumele necesare pentru a face față cheltuielilor din Orient, ordinul a căutat să introducă pe întinsele sale domenii plata dărilor în bani, în locul celei în natură sau în muncă. Astfel, în ținutul Nisa, în intervalul anilor 1225-1250, din cei 680 de contribuabili, 380 își achitau redevențele în bani, 220 în bani și în muncă și doar 80 în produse. Spiritul mercantil care îi ghida pe templieri poate fi regăsit și în activitățile financiare pe care le-au desfășurat. Astfel, din anul 1180, seniorul spaniol Guillen de Torre din Palau Solita a împrumutat de la templieri o sumă de bani. Împrumutul a fost garantat cu pământurile nobilului și, așa cum se proceda în asemenea situații, s-a făcut un inventar al bunurilor respective. Dar fratele-călugăr care l-a redactat nu s-a mulțumit doar să înregistreze obiectele respective, ci a stabilit și valoarea comercială și estimativă totală a bunurilor amanetate.

Templierii au contribuit mai ales la dezvoltarea unui sistem financiar de tip modern. De altfel, ei au fost numiți de contemporani „bancherii Occidentului”. Un singur și elocvent exemplu este suficient pentru a arăta cât de sigur s-a dovedit „seiful” templier și de câtă abilitate au dat dovadă călugării-cavaleri în rezolvarea unor situații complicate. În anul 1233, regele Angliei, Henry III (1207-1272), a ordonat confiscarea tuturor bunurilor nobilului englez Hugh de Burgh. Dar banii săi erau depozitați la New Temple din Londra. Trezorierul templier a refuzat categoric să deschidă cufărul fără ordinul scris al lui Hugh. După lungi discuții, s-a ajuns la un compromis: comoara a fost confiscată de rege, dar lăsată în continuare în păstrarea templierilor, considerându-se că se află sub sechestru. Onoarea ordinului a fost astfel salvată, iar reputația sa a rămas mai presus de orice bănuială.

Dar templierii nu s-au mulțumit doar cu o gestiune pasivă. Ei au acordat împrumuturi și, mai ales, au girat depozitele clienților lor, care au putut să-și deschidă adevărate conturi curente la băncile ordinului. Plățile se efectuau prin simple scrisori adresate trezorierului. Banca Temple din Paris, de exemplu, a trimis beneficiarilor săi, de trei ori pe an, câte un extras al contului personal. La aceeași bancă pariziană s-a ținut un jurnal de casă la fiecare dintre cele 5-6 ghișee. Operațiunile pe care le efectua zilnic fratele-călugăr nu difereau prea mult de cele ale unui funcționar de bancă de astăzi. El înregistra, pe rând, operațiile de încasare sau de plată. Cum pe atunci circulau diverse monede, casierul trecea în jurnal sumele echivalate în moneda de cont, folosind pentru aceasta un tabel de echivalențe.

Și tot în băncile templierilor au fost depozitate, parțial, ca în Anglia, sau în totalitate, ca în Franța, tezaurele unor regate europene. Philippe IV le Bel și-a retras depozitul în 1295, încredințându-l spre administrare unor dregători laici, numiți de el. Unii istorici au văzut în acest gest un prim semnal al deznodământului pe care regele îl pregătea ordinului. În fapt, nu era vorba decât de o măsură care se încadra în mod firesc în politica sa de întărire a autorității regale. Tentativa s-a dovedit însă prematură și, cum rezultatele nu au fost cele așteptate, tezaurul regal a revenit la Temple. Mai mult, regele, recunoscând abilitatea financiară a ordinului, i-a încredințat sarcina de a integra provincia Normandia în sistemul monetar al regatului.

→



Istoria de lângă noi



Cu Mihai Şora, despre Piaţa Universităţii

Cătălin MAMALI

CM: Astăzi, 2 august 1990, după ce au trecut mai mult de trei ani de la interviul la care aţi avut amabilitatea să participaţi, putem relua „alternanţa” întrebare-răspuns. Interviul realizat atunci, ca parte a proiectului *Experienţa creaţiei,* un proiect care are ca principal obiectiv cunoaşterea, a fost publicat în *Jurnalul Literar,* începînd cu 2 iulie 1990.

O primă întrebare se referă la o temă majoră a scrierilor dumneavoastră: DIALOGUL, cu majuscule. Deci: care credeţi că sunt principalele suferinţe, boli ale dialogului în societatea românească după *solstiţiul politic* din iarna anului 1989? Care credeţi că sunt principalele suferinţe ale dialogului social azi şi aici?

MŞ: Societatea românească este constituită pe schema unei societăţi primare. O astfel de societate primară avea o singură gură, iar acea instanţă nu avea urechi pentru ceilalţi. Restul colectivităţii nu avea gură. Există o colectivitate tăcută care are urechi. O mică parte a acestei colectivităţi a câştigat o gură, dar chiar pentru acest câştig este condamnată de restul colectivităţii tăcute. De fapt, dialog nu a existat şi nici nu există.

Primul lucru care trebuie făcut este generalizarea urechilor, a capacităţii de *a asculta.*

CM: Ca în psihoterapia non-directivă?

MŞ: Mai mult. Capacitatea de a-l asculta pe celălalt, adică de a-l investi cu tot atâta fiinţă cât ai tu. Nu-l asculţi pentru că nu-i acorzi fiinţă. Fiecare parte dintre părţi nu a ascultat-o pe cealaltă pentru că nu i-a acordat fiinţă. Desigur, vina principală este a puterii, pentru că şi răspunderea este a ei. Să luăm ca exemplu *Proclamaţia de la Timişoara.* Erau acolo câteva puncte care puteau fi imediat acceptate de putere. Un astfel de punct era cererea de renunţare la Decretul 473 care subordona televiziunea şefului statului. Acest punct a fost până la urmă acceptat şi televiziunea a fost trecută în subordonarea Parlamentului. Dar nici în momentul în care a făcut acest lucru puterea nu a recunoscut solicitarea respectivă din *Proclamaţia de la Timişoara.* Au acordat-o, dar n-au recunoscut-o.

Punctul 8 al *Proclamaţiei* putea şi el să fie discutat, negociat. Istoria statului totalitarist putea fi împărţită în mai multe etape. Să zicem, în patru: 1949-1959, 1960-1969, 1970-1979, 1980-1989. Se putea discuta problema nomenclaturii cu folos. Ar fi putut avea loc chiar un dialog social în concordanţă cu atitudinea tolerantă a românului, „Mai dă jupâne, mai lasă române”, dar puterea nu a avut urechi. Ea a considerat Piaţa Universităţii o adunătură. Nu i-a acordat existenţă. Pe chipul oamenilor puterii se putea citi chiar mai mult atunci când apăreau la televizor şi vorbeau de cei din Piaţa Universităţii. Se vedea dispreţul. Le-au spus „golani”, dar de fapt în capul lor îi numeau altfel: „rahat”. Ei nu au vrut să ia cunoştinţă de ce se întâmpla acolo.

Într-o după-amiază m-am dus acolo şi am stat aproape şase ore. Desigur că am fost văzut, fotografiat, observat şi din faţă şi din spate şi din profil şi în genunchi. După câteva zile am fost întrebat la telefon de prim-ministru (asta se întâmpla pe la începutul lui mai), cu o voce foarte îngrijorată: „Aţi fost, într-adevăr, acolo?” Într-adevăr, fusesem. Am fost chiar preocupat să văd cu ochii mei calitatea şi dimensiunea fenomenului. Am calculat chiar densitatea pe metru pătrat. Atunci erau cu siguranţă peste 50.000 de oameni. Stratul social era precumpănitor mijlociu (studenţi, intelectuali, muncitori, tehnicieni). Erau tineri, mulţi tineri. Dar vârsta dominantă era între 40 şi 45 de ani. După ţinută, comportament şi mod de exprimare se putea vedea că este un strat mijlociu al populaţiei active. Iar în raport cu definiţia corectă din dicţionar a termenului de *golan,* ei erau exact nişte *anti-golani.* Adică nişte oameni cu principii, pe care le făceau văzute în comportament fără a le proclama.

Dacă dialogul ar fi fost acceptat de la început, s-ar fi rezolvat elegant şi punctul referitor la Hotărârea 473, care lega televiziunea de şeful statului, şi cel referitor la ministrul de Interne. Ambele puncte tot au fost admise până la urmă, dar fără a se recunoaşte aceste lucruri, iar *Punctul 8* (al *Proclamaţiei de la Tmişoara*) ar fi fost negociat. În acest mod, altfel ar fi apărut azi faţa societăţii româneşti. Sigur că greşeli erau făcute şi de partea cealaltă. Este vorba de un anumit imobilism, care s-a manifestat începând cu ziua de 21 mai. După alegeri nu se mai putea continua cu sloganurile anterioare alegerilor. Era absolut iraţional, era absurd ca cineva care a fost ales să nu mai fie candidat. 20 mai trebuia considerată ziua unei bătălii pierdute şi trebuia imediat elaborate o altă strategie şi o altă tactică pentru a câştiga lupta.

Acolo [în Piaţa Universităţii] a fost vorba de o anumită scleroză, de o anumită lipsă de mobilitate a gândirii, a strategiei, a tacticii. Era limpede că exista o anumită saturaţie şi că acea manifestaţie urma să scadă calitativ şi cantitativ, că urma să fie pradă imixtiunilor de tot felul, precum bişniţa, promiscuitatea care ameninţau să înece din afară manifestaţia. Atunci ar fi trebuit să se transforme în altceva. Într-un forum civic cu un organ de presă. Împresuratul trebuie să ştie că la un moment dat nu va avea apă, mâncare, că va fi asaltat de şobolani şi va mânca şobolani. Că se va ajunge la canibalism.

(Continuare la pag. 21)

După eşecul cruciadelor, Ordinul Templierilor nu a dat dovadă pe plan politic de aceeaşi capacitate de adaptare şi abilitate pe care le dovedise în domeniul economic. Ioaniţii, şi în bună măsură teutonii, au reuşit să se adapteze noilor realităţi social-politice din Europa secolului al XIV-lea, evitând un conflict deschis cu autoritatea regală. Templierii – şi vina i-a aparţinut în primul rând marelui maestru Jacques de Molay – nu au vrut să cedeze nimic din privilegii şi putere, atrăgând mânia regală asupra lor. Philippe IV le Bel nu a ezitat să lovească în mod spectaculos. Realizările ordinului pe plan economic şi financiar i-au supravieţuit, însă, unele dintre ele ajungând până în zilele noastre.

S-a păstrat mărturia că, înainte de a fi ars pe rug din porunca regelui Philippe IV le Bel, marele magistru al Ordinului Templierilor, Jacques de Molay, a transmis poruncile şi secretele ordinului, inclusiv ale locurilor unde se afla depozitată comoara călugărilor-bancheri, fratelui Jean-Marc Larmenieux. Astfel, ordinul nu a dispărut. A continuat să existe ca o societate secretă, care a acţionat, poate, sub haina masoneriei sau în alte forme care-i ascundeau existenţa de ochii celor lacomi, încă periculoşi şi răuvoitori. Au lăsat dovezi nescrise ale prezenţei lor în diverse părţi ale lumii.

Deoarece din a doua parte a secolului al XIII-lea au devenit stăpânii „Orientului Latin”, situaţie care a iritat regalitatea franceză şi pe bancherii lombarzi şi evrei, s-a decis acţiunea împotriva lor, cuplată cu cea contra papalităţii. Această acţiune concertată contra templierilor s-a produs la cumpăna dintre veacurile al XIII-lea şi al XIV-lea. Ea a coincis cu o acţiune de misionarism a papalităţii care folosea ordinele călugărilor cerşetori, franciscanii şi dominicanii. Să nu se uite că aceste două ordine aveau exact acelaşi ideal ca al templierilor: să trăiască modest, din bunuri dăruite ordinului, iar cele realizate de ei să fie date bisericii pentru binele credincioşilor mulţi şi sărmani.

Templierii au pătruns şi în Transilvania şi în zonele extracarpatice, limitrofe. Între acestea pot să amintesc, ca fiind mai evidente prin planul aşezării şi prin monumentele rămase, Baia Moldovei şi Câmpulung-Muscel.

Aici mă refer exclusiv la ceea ce au lăsat ca amintire în Câmpulung. În acest oraş din nordul judeţului Argeş se ştie că în fruntea coloniştilor saşi şi maghiari a fost un comite, Laurentiu de Longocampo, a cărui lespede tombală, datând din anul 1300, se păstrează în Biserica Sf. Iacob.

Ţinând seama de proporţiile acestei biserici, desigur, ea nu putea adăposti toţi credincioşii de confesiune catolică din oraş. S-a mai construit, cândva, la finele secolului al XIII-lea, când a venit un nou val de colonişti în Câmpulung, o nouă biserică catolică. Probabil, aceasta a fost destinată curţii comiţiale. Ridicată în stil romanic, cel folosit atunci în Transilvania, în centrul episcopal Alba Iulia, mica biserică catolică s-a situat în imediata apropiere a curţii comiţiale. După preluarea puterii locale de către Tihomir, către 1290, când un val de români de confesiune ortodoxă a fost silit să fugă spre Câmpulung şi spre Ţara Muscelelor, locul curţii comiţiale şi al bisericii catolice în stil romanic a fost luat de curtea voievodală şi de Biserica ortodoxă românească. Săpăturile arheologice au demonstrat că împărţirea bisericii în stil romanic, în trei nave longitudinale, s-a schimbat. Noua biserică ortodoxă a avut interiorul împărţit după cerinţele ritulului ortodox: în altar, în naos şi în pronaos. Modificările sunt clare. Ele au fost constatate de săpăturile arheologice efectuate de Virgil Drăghiceanu, analizate de N. Ghica-Budeşti şi de V. Vătăşianu. Discutarea acestui aspect, fără a modifica esenţa problemei, au mai continuat-o Gh. Cantacuzino, Ştefan Balş, Gr. Ionescu, Cr. Moisescu.

Revenind la templieri, ei sunt cei care au susţinut băneşte construirea bisericii curţii comiţiale. Analiza atentă a costrucţiei (paramenţi din piatră făţuită, ecarisată, emplecton care folosea un mortar de bună calitate, sistemul de prindere al şenajelor terminate în coadă de rândunică) arată clar o influenţă a şcolii călugărilor cistercieni. Ei erau existenţi şi în Transilvania, deci nu era greu să ajungă la Câmpulung-Muscel sau în apropiere, la reşedinţa voievodală de la Cetăţeni-Argeş.

Meşterii transilvăneni au fost folosiţi şi la ridicarea, în anul 1345, a Cloaşterului. Era o biserică domnească de confesiune catolică, înălţată din porunca doamnei Clara, soţia domnului Nicolae Alexandru. După fragmentele rămase de la ea, pot afirma că a fost construită în stil gotic, având dimensiuni mai mari ca acelea ale bisericii romanice şi ale celei închinate Sf. Iacob.

În acest ultim caz, al Cloaşterului, nu pot presupune şi propune o eventuală prezentă a Ordinului Templierilor. A fost, foarte probabil, dacă judec după însemnele luate de la Cloaşter şi transmutate la Biserica Sf. Gheorghe – floarea de crin suprapusă florii margaretei – o intervenţie a Casei regale d'Anjou. De aici până la Ordinul Templierilor mai este cale lungă.

Cred că ar fi necesară o analiză atentă a tuturor compoziţiilor de pe inelele sigilare, precum şi a inscripţiilor de pe ele. S-ar putea să se ajungă la unele concluzii surprinzătoare. Una dintre ele ar putea fi cauza distrugerii clădirii mitropoliei zidite din porunca lui Vlad Dracul în Curtea de Argeş. Să nu se uite că Vlad Dracul era unul dintre membrii Ordinului Dragonului, o societate ermetică, masonică, formată din 24 de potentaţi europeni, poate legaţi de templieri.

Închei aici discuţia mea despre legătura dintre Ordinul Templier şi zonele de colonizare din ţinutul Muscelelor. Este o primă expunere a unor concluzii mai vechi, pe care le voi susţine prin cercetări ulterioare, însoţite de note bibliografice.

Note

1. Comanderiile aveau un caracter complex: erau în acelaşi timp mănăstiri fortificate, ferme agricole, centre meşteşugăreşti şi comerciale, bănci.

2. Revista franceză *Miroir de l'histoire* (1985) publica o notă sub titlul *Adevărata comoară a templierilor,* în care arăta că într-o biserică din localitatea spaniolă Trujillo s-au descoperit vechi arhive care-i privesc pe templieri. Ele însă nu conţineau indicii noi despre comoara lor. În schimb, între documente a fost descoperită o reţetă a unui îngrăşământ pe care templierii îl foloseau pentru a vindeca ulmii bolnavi. Testată cu succes asupra unui copac din oraşul Bruxelles, reţeta a putut contribui la vindecarea ulmilor din Europa de vest, afectaţi de o puternică epidemie.



De la Antim la Schitul Maicilor (II)

Constanța VAIDA HALIȚĂ, Dragoș VAIDA



Cât am putut, am arătat în prima parte a acestei contribuții că a existat la noi o inițiativă viguroasă, de o amploare neneglijabilă, de *renaștere spirituală creștină,* a cărei importanță pentru trecut, dar și pentru prezent, n-ar trebui să fie ignorată. Acum, încercăm să spunem câte ceva despre comunitatea creștină de la Biserica Schitul Maicilor. Primul autor își urmează peregrinările imaginare a căror povestire a început-o.

După ce parcurgeai câteva străduțe pietruite din spatele clădirii vechii Operete, în preajma Mănăstirii Antim, așezământ și instituție de mare nădejde creștină, continuai într-o direcție dificil de urmat pentru un străin și, după câteva coturi, te aflai în fața unei portițe. Acolo era Schitul Maicilor, așa cum l-am descoperit la începutul anilor '50. Îi rămăsese acest nume din vremurile când a fost întemeiat de Smaranda Doamna, soția domnitorului Constantin Mavrocordat, ca metoh al Mănăstirii de maici de la Țigănești, în anul 1730. Ulterior, metohul a fost închinat Mitropoliei.

Schitul Maicilor (Fig. 1), ca de altfel și alte monumente prețioase ale arhitecturii Bucureștiului, a avut o istorie zbuciumată. În 1865, după secularizarea averilor mănăstirești din timpul domniei lui Al.I. Cuza și al guvernului Kogălniceanu, trece sub epitropia Bisericii Sf. Nicolae-Alba Postăvari, până în 1926, biserică demolată în anii '80. După Primul Război Mondial, Schitul Maicilor este restaurat, pictura bisericii fiind în parte repictată de Gheorghe Stoenescu, elev al lui Gheorghe Tăttărescu.

În 1940, biserica este din nou supusă lucrărilor de consolidare, după ce a fost șubrezită de cutremurul din acel an. Cu toate intervențiile benefice asupra lăcașului de cult, timpul își va pune amprenta asupra frumoasei ctitorii. Războiul, schimbarea regimului politic de după încheierea lui, lipsa mijloacelor financiare contribuie la rândul lor la ruinarea treptată a ansamblului.

Din tot ansamblul, modest ca dimensiuni, dar prețios exemplar de arhitectură a secolului al XVIII-lea, în cunoscutul stil brâncovenesc, rămăseseră, în perioada la care mă refer, doar biserica și câteva chilii. Acestea, amenajate ca locuință, au folosit preotului paroh Mihai Avramescu (1909-1984; Fig. 2), un duhovnic și un intelectual de o finețe irepetabilă. Locuia acolo cu numeroasa sa familie, în perioada 1951-1955. Cu toată starea precară a construcțiilor, locul era plin de farmec – o grădină mare și o biserică mică, pierdută printre copaci și tufișuri crescute în voie. Tabloul era încununat de apariția preotului, cu o înfățișare coborâtă din icoane, față ascetică și ochi cercănați.

Când am pășit pentru prima oară dincolo de portiță, din stradă, am avut impresia trecerii într-o altă lume, diferită de cea în care trăiam zi de zi, o lume paralelă, care ni se descoperea, parcă, din catacombele vieții de la suprafață.

Ani de-a rândul am venit atrasă de acest loc miraculos, începând cu primii ani de facultate, căutând liniștea și echilibrul pe care îl găseam aici. Părintele Mihai Avramescu era un intelectual autentic, dar și un duhovnic cu har, sensibil și delicat. Îți citea gândurile înainte ca tu să încerci să le formulezi. Într-un limbaj firesc, presărat uneori cu remarci ironice și cu umor, el convingea că o mărturisire este un beneficiu pentru sufletul tău și plecai împăcat cu tine și cu Dumnezeu.

În intervalul 1955-58, ansamblul intră într-o nouă etapă. Patriarhul Iustinian reușește să finanțeze o restaurare importantă. Proiectul se baza pe ideea că în clădirile așezământului astfel reparate, completate cu unele dispărute în timp, vor funcționa atelierele Patriarhiei cu profil de restaurare a obiectelor de artă și cult și de confecționare a altora noi.

Astfel, parohia se desființează și preotul paroh Mihai Avramescu este mutat la Biserica Udricani. Mica noastră comunitate s-a risipit. În parte, unii s-au alăturat celor care veneau la Mănăstirea Antim și formau grupul „Rugul Aprins". Noi l-am urmat pe părintele Mihai la noua biserică, unde, într-o seară, ne-a logodit, Constanța Georgeta cu Dragoș Alexandru. Părintele urma apoi să plece într-o zonă îndepărtată a țării și astfel nu ne mai putea cununa, așa cum ne gândisem inițial.



1

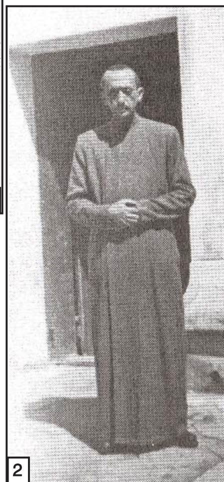
Am vizitat, după această transformare, Schitul Maicilor. Era o reușită a arhitecților Dumitru Ionescu-Berechet și Richard Lieblich. În mare parte, strălucirea de odinioară a vechiului schit a putut fi redată acestui nou ansamblu. Dar perfecțiunea liniei noilor construcții și a celor restaurate, acuratețea detaliilor și ornamentelor, alinierea dalelor pavajului, straturilor de flori, ordinea și curățenia, reușite, desigur, nu mai corespundeau imaginii pe care o păstram în inima mea. *Spiritul locului,* acela care se statornicește prin lucrarea neștiută a multor rânduri de suflete, care îl vizitează sau îl locuiesc în ani nenumărați, s-a risipit pentru totdeauna.

Au urmat apoi crâncenii ani '80, când zona a fost destinată construcției „Casei Poporului". Existența ansamblului nou restaurat a fost la rândul său pusă în pericol. S-au căutat soluții pentru evitarea demolării, dar a fost salvată doar biserica, prin translarea ei, conform tehnicii brevetate de ing. Eugen Iordăchescu. Restul construcțiilor din jurul ei, aflate într-o *perfectă stare tehnică,* au fost demolate.

Dacă dorește cineva, astăzi, să viziteze această bijuterie a vechii noastre arhitecturi trebuie să o caute, căci este ascunsă și însingurată în spatele unor construcții imense din ansamblul de blocuri din așa-zisa „Victorie a Socialismului". Pare a fi în pribegie, își caută încă locul. Suflete generoase și mâini talentate ar putea să o salveze din starea dezolantă în care este abandonată.

Nu au fost atunci, prin anii '50, multe asemenea locuri în București. Schitul Maicilor cred că a lăsat în fiecare dintre pelerini urme de neșters.

Trecea pe atunci de la o biserică la alta părintele arhimandrit Cleopa, protejat de o autorizație pentru a predica, semnată de Teohari Georgescu, ministrul de Interne, obținută de patriarhul Justinian. Cum se va fi purtat discuția dintre cei doi pe această temă, unde, la ce oră?


2

Nicolae Steinhardt îl descrie pe părintele Cleopa, la întâlnirea din ianuarie 1955, de la Schitul Maicilor: „Părintele Cleopa, destul de tânăr, simplu, vorbitor înlesnit, cu privire blândă, părul, barba și mustățile foarte negre, și purtare serioasă" [1b, pag. 64]. I se puneau acolo, la Schitul Maicilor, tot felul de întrebări și răspundea „la toate nu numai cu multă răbdare și dreaptă socotință, dar și cu vădită atenție, reflectând îndelung" (*op. cit.*). Participau la acea întâlnire profesorul Codin Mironescu, Ștefan Todirașcu, Pillat, Alice Voinescu, Mihai Musceleanu, doctorul Voiculescu, Alexandru Duțu, mulți tineri care ascultau atenți, *răpiți,* spune autorul însemnării. Unii dintre ei, ca Paul Simionescu sau Virgil Cândea, studiau în paralel teologia în orele libere și își dădeau examenele clandestin (*op. cit.*). Se sta până târziu de tot, de parcă somnul, odihna, oboseala, treburile, orariile n-ar exista (*op. cit.*, pag, 65). După posibilități și râvnă, se participa și la slujbe. Aduc aminte că am înțeles treptat că Sfintele Liturghii nu sunt, de fapt, numai niște cântece sau rugăciuni *specializate,* ținând de un trecut vag, folositoare numai în locul lor de origine. Cuvintele lor ne trasează adesea coordonate și direcții pentru „viața de toate zilele", care, la rândul ei, nu este o existență în care ne dezbrăcăm de cele consacrate, pentru a trăi *normal,* adică uitând de tot restul, după capul nostru și la întâmplare. Luam aminte la prezența profesorului Mironescu în biserică sau la unele convorbiri. Se distingea prin discreție, printr-o economie în vorbire inspirată de o delicatețe, poate mai greu intuită la prima vedere, la care se impunea un fizic masiv. Profesorul Mironescu era un laic, ca și noi, care, prin prestigiul științific universitar, ne dădea un exemplu de intelectual care satisfăcea toate exigențele profesionale laice, dar care, în plus, își mărturisea crezul, sincer si deschis.

Preotul paroh, părintele Mihai Avramescu, se distingea printr-o înțelegere autentică a celor sfinte, departe de șablon, prejudecăți și de limba lor de lemn. Ultimele lui zile le-a trăit la Spitalul de Urgență, de pe o targă pe alta. Când i-am oferit un onorariu preotului care l-a spovedit și împărtășit înainte de sfârșit, acesta m-a refuzat, spunând că nu ia bani pentru săvârșirea celor cuvenite și de trebuință pentru un asemenea om. I s-a pus întrebarea părintelui dacă mai vrea să rămână la *reanimare* sau primește să se întoarcă pe etaj, unde nu mai beneficia de oxigen. A spus că rămâne jos, la *reanimare*, atâta vreme cât mai există o speranță.

Pentru noi, pentru soția mea și pentru mine, Schitul Maicilor a însemnat mult, exact în momentul în care deschideam ochii către tot ceea ce a fost acolo – loc, timp, oameni. Să ne găsim fiecare Schitul Maicilor al nostru, mai ales acum, când întrebări grave vin iarăși să bată la poarta conștiințelor noastre, când vrem să ne așezăm alături de cei cu care împărțim aceleași valori, să avem în minte tot ceea ce ne este de folos, fără a uita exemplele mari sau mici, după sufletul fiecăruia dintre noi.

Ne putem încă exprima sentimentele evocându-i pe câțiva dintre oamenii de atunci, ceea ce vom încerca să facem într-o *coda*.

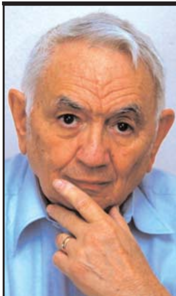
Bibliografie

[1] *Alexandru Mironescu, Centenarul nașterii 1903-2003.* Mărturii adunate și publicate de Ileana Mironescu Sanda. Ed. Enciclopedică, București, 2003. [a] Virgil Cândea, *Cuvânt înainte la „Calea Inimii",* pag. 188-189; [b] Nicolae Steinhardt, *Părintele Cleopa, Codin Mironescu și alții la Schitul Maicilor,* pag. 64-65.

[2] André Scrima, *Timpul Rugului Aprins. Maestrul spiritual și Tradiția răsăriteană,* București, Ed. Humanitas, 1996.



Știința, parte a culturii



Metabolismul matematicii și informaticii

Octavian STĂNĂȘILĂ

Conform DEX, *metabolismul* unui organism viu este ansamblul proceselor de transfer, captare și eliberare de energie sau informație, interne sau în contact cu mediul, însoțind acel organism. Titlul articolului ar putea părea forțat, dar la o analiză mai atentă, începând cu etimologia („metabole” = transformare, în greceste), termenul poate fi extins; astfel, el cuprinde transformarea combustibililor din alimente în energia necesară pentru diversele acțiuni – mișcare, gândire, creștere și chiar moarte, dar am avut surpriza să întâlnesc sintagma „metabolism urban” pentru descrierea proceselor socio-economice legate de fluxurile de materiale și energie care țin în viață comunități de ființe, incluzând sănătatea unei localități și sustenabilitatea unor proiecte. Însuși Marx a utilizat metafora metabolismului pentru a se referi la interacțiile om-natură, reduse în final la hrană și adăpost.

Tocmai un astfel de punct de vedere holistic m-a condus la ipoteza că matematica și informatica ar putea fi și ele privite ca un organism viu, traversat de substanță reactivă, dezvăluind un transfer permanent de concepte, raționamente și rezultate omologate; în matematică apar și neliniști metafizice și chiar curenți filosofici, comenzi externe sau mode. Ca și organismele vii, matematica se poate gripa puțin dacă își pierde contactul cu cele două izvoare ale sale, maeștrii și realitatea înțeleasă; dar și invers, matematica se primenește prin contact conductiv, convectiv sau radiativ cu alte domenii ale cunoasterii. Voi da mai multe exemple în acest sens și îmi voi permite unele proiecții personale ale obiectelor matematice în lumea reală, nu neapărat cea inginerească, sau în cea a comunicării. Nu putem uita formula universal valabilă: „Invent or perish!”, care este un motor continuu al dezvoltării umane.

Căile dezvoltării matematicii

Toată istoria matematicii arată că dezvoltarea ei a fost sinuoasă, diferită de cea pe care o prezentăm în lecțiile noastre. De exemplu, mari matematicieni precum C.L. Siegel sau H. Weyl, erau nemulțumiți de modul cum a evoluat matematica la începutul secolului trecut, când s-a părăsit linia marcată de Jacobi și Hermite în Teoria funcțiilor, ca și cea trasată de Poincaré în Mecanică și Termodinamică; la același lucru se refereau de curând Șafarevici și Arnold. Păstrând proporțiile, am trăit și noi un pericol de sufocare în perioada modei bourbakiste, care își arunca umbrele în învățământ, ajungând la un tip de producție și difuzie de steril intelectual. Chiar și în zilele noastre, Grothendieck și Mandelbrojt acuză unele centre de putere și (de)formare a conștiințelor, care încearcă să-și impună orientările sau gusturile. Din fericire, așa cum există un zeu apărător al bețivilor, există și unul, care a cam dormit în perioada celor 1000 de ani de dinaintea Renașterii, al matematicienilor.

Filosofia matematică ocupă un loc aparte în filosofia științelor, deoarece ea răspunde problemelor centrale ale metafizicii și adoptă și alte căi de investigație decât cea inductiv-euristică. În primul rând, *calea formalistă* (pornind de la un minimum de principii generale), apoi cea *logic-analitică* (concepte derivate din concepte logice – adevăr, demonstrație, model, interpretare) și cea *istoric-critică.* Consider că merită analizate *garanțiile științifice* pe care aceste căi-metode le dau și cu care au însoțit și au împins dezvoltarea matematicii; multe dintre acestea au început, au început doar, să fie preluate și de alte științe.

Matematicienii au conștientizat primii nevoia regândirii fundamentelor domeniului – structuri interne și capacități interdisciplinare. Matematica nu și-a renegat vreo achiziție; e.g., teorema lui Pitagora, descompunerea numerelor întregi în factori primi, rezolvările ecuațiilor standard, corpurile platonice etc. au rămas nemodificate în timp; tocmai de aceea, ea pare încărcată și greu suportabilă de cei care ar dori s-o învețe „pe sărite”. S-a acordat o atenție deosebită definițiilor imateriale, independente de vreun context, ale conceptelor, ca și fixării unui număr restrâns de principii constitutive (axiome), bazate pe idei primare. Am reaminti axiomatica Hilbert a geometriei euclidiene, axiomatica Peano a aritmeticii sau Frenkel-Zermelo pentru teoria mulțimilor, toate elaborate în jurul anului 1900. Este frapant să observăm acum că mari matematicieni ca Euler, Gauss sau Riemann nu au folosit inducția matematică în cercetare și, ca o ironie a sorții, cea mai simplă clasă de numere, anume **N**, a fost ultima axiomatizată, mult timp după ce Cauchy, Weierstrass, Dedekind și Cantor puseseră bazele Analizei reale și complexe.

Nu vom crea ierarhii în căile amintite; parafrazând pe iezuiți, care spuneau că „scopul nu e nimic, mișcarea e totul”, noi vom spune: „scopul contează, calea mai puțin”.

Calea inductiv-euristic-experimentală

Mulți cercetători își fundamentează profesia pe baza propriilor observații, verificate și confirmate prin observațiile altora. Așa se spune că au procedat Mendel în Genetică și Dalton în Chimie, dar nu și Einstein. Metoda inductivă, atribuită în mod ciudat tocmai lordului cancelar F. Bacon, care nu a făcut vreo descoperire științifică, cere acumularea unui volum mare de observații și date care să fie ordonate sistematic, cu lansarea unor ipoteze. Bacon a spus că nu trebuie să fii un geniu pentru a face descoperiri, ceea ce pare democratic și explică simpatia peste vremuri pe care el și-a câștigat-o. În știință nu există democrație, iar corectitudinea unei teoreme nu se supune la vot. Grav este că s-au creat o contracultură și o lipsă de responsabilitate socială; toată lumea pretinde că face cercetare și, ca atare, așteaptă să se împartă fonduri guvernamentale „în mod echitabil, să ajungă la toți”. Adevărul este că exact violarea regulilor lui Bacon a condus la progres, la creație. În realitate, Dalton și Mendel și-au elaborat întâi teoria și apoi au selectat datele experimentale care corespundeau previziunilor lor teoretice. Einstein a spus-o direct: „structura fundamentală a oricărui sistem științific își are originea în rațiune, nu în experiment; principiul creator este datorat gândirii, care poate încorpora realitatea”. Iar Hertz a descoperit undele electromagnetice citind și înțelegând profund ecuațiile lui Maxwell, fără să fi supraviețuit, din păcate, experimentelor care au confirmat acele ecuații, precedând descoperirea radioului, TV sau internetului. Ceea ce este răsplătit în știință nu este sudoarea cheltuită în acumularea de date, ci saltul, intuiția strălucită care surprinde regula care zace în haosul datelor. Matematica este deopotrivă abstractă și concretă, descoperind de mult experimentul mental, lucrul cu abstracțiuni și obiecte nevăzute, iar progresul științific actual a depins de capacitatea de a opera tocmai cu abstracțiuni și cu forța rațiunii; să ne gândim la tehnologiile nanometrice de astăzi, a căror stăpânire cere un nou tip de euristică insuficient studiată.

Este mai puțin cunoscut în ce mod Cantor a ajuns la fundamentarea Teoriei mulțimilor și a „jocului cu infinitul”. Anume, el era autorul unor studii profunde legate de convergența seriilor Fourier, observând ce relații existau între colecțiile de puncte de convergență ale diverselor serii; ulterior, a constatat că aceste colecții merită un studiu de sine stătător și a ajuns la definirea și ordonarea cardinalelor și apoi la aritmetica acestora, cu surpriza ierarhizării infinitului, biciuind simțul comun care se referă la mulțimi și cardinale finite. Chiar și astăzi, pentru studenții de anul I, este o surpriză faptul că aplicația de la **N** la 2**N**, $f(n) = 2n$, stabilește o corespondență bijectivă între o mulțime și o submulțime strictă a ei. În pofida unor reacții de respingere, Teoria mulțimilor a fost omologată, axiomatizată, eliminându-se cauzele unor paradoxuri datorate libertății limbajului necenzurat.

Formalismul și logicismul

Proiectul logicist este unul reducționist, inspirat de Leibniz, convins că orice adevăr matematic se obține prin logică sterilizată. Dar Frege și Russell nu au putut deduce logic toate teoremele de aritmetică. Un alt tip de reducționism l-a introdus Brouwer, prin acceptarea exclusiv a obiectelor matematice construibile prin algoritmi și excluderea demonstrațiilor neconstructive (considerate *teologic-metafizice*); constructiviștii resping principiul reducerii la absurd sau al dublei negații. Astfel de restricții asupra logicii clasice aristotelice au meritul de a fi izolat categoria algoritmicului și de a fi inspirat studiul logicilor moderne, confirmate prin aplicații semnificative în Informatică și chiar în studiul general al normelor. Logica nuanțată („fuzzy”) nu acceptă principiul terțului exclus și dă propozițiilor valori de adevăr în întreg intervalul [0, 1]. Constructiviștii consideră că o implicație (*a* implică *b*) este adevărată dacă din faptul că *a* este adevărată, există o demonstrație procedural-algoritmică pentru a deduce că *b* este adevărată; așadar, (*a* implică *b*) nu este echivalent cu (non *b* implică non *a*); apoi, constructiviștii nu acceptă propoziția (există *x* $p(x)$) decât dacă acel *x* având proprietatea *p* poate fi construit procedural. În 1932, Lewis a constatat că tautologia (*a* implică (*b* implică *a*)), adevărată pentru orice *a, b,* spune că „dacă *a* este adevărată, atunci *a* se poate deduce din orice”, fapt aparent ciudat. Tot el a propus elaborarea unor *logici modale,* bazate pe operatori de tipul *M* = „posibil logic” sau *N* = „necesar logic” și alții, studiați în cadrul logicilor deontică, epistemică, temporală și teleologică. Logicile neclasice nu sunt simple jocuri intelectuale, ci au aplicații semnificative în programarea pe calculator. De exemplu, dacă I este o instrucțiune, {I}*p* înseamnă că după ce I a fost executată, *p* devine adevărată, iar *a* / *b* înseamnă că „*a* este adevărat, imediat ce *b* nu mai este”. Astfel de construcții logice de tip fuzzy, adevăruri condiționate sau temporale au lărgit logica științei și logica acțiunii umane, mutând frontierele cunoașterii sistematice.

Formalismul, reprezentat de Hilbert, Peano, Russell și, parțial, de Bourbaki, a fost strâns legat de analiza fundamentelor matematicii, fiind extins și la alte științe (cu mai puțin succes). Nu în ultimul rând, trebuie spus că anumite formalizări au simplificat comunicarea, iar un exemplu remarcabil l-a dat Kolmogorov în 1933, axiomatizând studiul probabilităților.

Se poate spune că Informatica și dezvoltările ei tehnologice excepționale sunt o consecință a metabolismului de care am vorbit, grație colaborării exemplare inter și intradisciplinare, cu participarea multor matematicieni, logicieni, electroniști, dar după ce s-au realizat analiza critică a fundamentelor matematicii, lămurirea deplină a conceptelor de număr, funcție calculabilă, mașina Turing sau mașina Post, gândirea algoritmică, gramatică formală, ca și după ce Gödel a arătat limitele formalismului și metodei axiomatice. Doresc să mai punctez un element remarcabil nu atât pentru știință, cât pentru comunicare. Anume, matematicienii au impus folosirea noțiunilor primare, care nu trebuie definite și care ne scutesc de diverse cercuri vicioase, de autoreferențiale, de tautologii sau noțiuni vulgare deghizate. Alte discipline științifice nu au ajuns încă la această oportunitate. De exemplu, mișcarea unui mobil este definită ca „o sinteză a pozițiilor acelui mobil”. O astfel de definiție are câteva defecte, pentru că apar imediat întrebări: „ce este sinteza”..., „ce sunt pozițiile” și, mai ales, cum devine cauza un produs al efectului. Cel mai bine era ca noțiunea de mișcare să fie considerată primară, cel mult comentată fără pretenții de rigoare. Multe alte noțiuni, forța, energia, evenimentele, mărimile, formele, echilibrele etc., trebuie considerate ca primare și atât. Tot pentru ușurința comunicării, matematicienii au mai inventat ceva, anume, își încep expunerile cu „Fie...” sau cu „Avem...”, recomandabile și celor care nu știu cum să înceapă.

→



Ştiinţa, parte a culturii

Aşa cum am mai spus, calea metafizic-formalistă, care recomandă reconstrucţia completă a diverselor părţi ale universului pornind de la un număr de noţiuni vagi fondatoare, având în Hilbert „ultimul împărat", a încetat să se prezinte ca o maşină de război intelectual, cuceritor şi atotputernic, după ce Gödel a demonstrat că sistemele formale, suficient de complexe şi complete, sunt contradictorii. Pentru a fi corecţi, formalismul ca atare este important şi actual, pentru raţiuni de ordonare şi sinteză a unor concepte şi rezultate din domenii bine circumscrise, fie şi pentru descrierea şi devoalarea raportului adevăr/demonstraţie; în ciuda teoremelor de (in)completitudine şi a faptului că nu orice poate fi demonstrat, matematica poate fi considerată ca o colecţie de sisteme formale.

Garanţiile ştiinţifice pe care le dau diversele metode/căi de investigaţie provin din încrederea în cunoştinţele dobândite în timp; astfel, am trimis oameni în Cosmos şi au revenit pe Pământ deci legile mişcării, transmisiunile de date şi controlul la distanţă, GPS-ul etc., confirmă achiziţiile noastre, inclusiv cele informatice, ca mari creaţii ale geniului uman.

Calea istorico-critică

Există mai multe moduri de a analiza raportul logic/istoric în evoluţia conceptelor matematice. Se ştie că progresiile au apărut în papirusuri egiptene, iar integralele definite au apărut cu 2.000 de ani înainte de Calculul diferenţial şi integral. În general, dezvoltarea istorică a ştiinţei nu are caracter liniar, progresiv sau previzibil, iar matematica a găsit în regândirea conceptelor o resursă permanentă de primenire.

Demersul istoric/critic este esenţial cercetătorului, dar şi celui care oficiază la catedră.

Dezvoltarea istorică a oricărei ştiinţe este întortocheată, iar matematica cu deosebire a avut multe reveniri, regândindu-şi mereu conceptele şi îmbrăcând haine primenite. De exemplu, numai după introducerea noţiunii de grup, datorată martirului Galois, Geometria a fost altfel înţeleasă şi descătuşată; în particular, s-au definit geometriile neeuclidiene, care au oferit un cadru ştiinţific pregătit pentru Fizica modernă, unde microcosmosul şi macrocosmosul sunt esenţialmente neeuclidiene, iar mişcările particulelor elementare au putut fi sistematizate. Concepţia platonică a matematicilor preexistente, ca şi cea genealogică, retrasând filiaţia ideilor matematice, pot fi oricând reluate ca discurs, dar fără a considera că ideile sunt forme ale perfecţiunii, aflate deasupra materialului, eticului sau esteticului. Altminteri, am ajunge să privim matematica vie ca o tautologie nesfârşită. Istoriceşte, trebuie amintit că Renaşterea a readus interesul pentru lumea reală, după cum şi astăzi există multe punţi ale matematicii cu realitatea fizică. Analiza matematică a apărut odată cu analiza conceptului de viteză a unui mobil, privită ca o derivată; relativ repede, Taylor a stabilit o formulă de aproximare locală a funcţiilor elementare prin polinoame. În acest mod, s-au creat tabelele de logaritmi şi funcţii trigonometrice, folosite în navigaţie şi în orientare terestră, întâmplător sau mai degrabă nu, în Anglia, devenită o mare putere colonială. Formula lui Taylor stă astăzi la baza creării arborilor operaţionali, care leagă soft-ul şi hard-ul calculatoarelor de buzunar sau al celor smart-ştiinţifice actuale. Vă mărturisesc că, după ce am amintit aceste conexiuni ale Analizei matematice cu Informatica şi cu lumea largă, am simţit o neuitată emoţie din partea studenţilor mei. Exemple similare abundă în matematică şi suscită interesul tinerilor studioşi, desigur nu la fel de mult ca pierderile de timp specifice vârstei.

Resurse ale matematicii vs. realitatea fizică

Matematica face puţine experimente şi, de aceea, unii au vrut să-i retragă statutul de ştiinţă şi să i-l atribuie pe cel de limbaj, chiar dacă unul mai restrictiv decât limbajul natural. Wittgenstein spunea că „toate afirmaţiile adevărate corespund câte unui eveniment al lumii şi orice sintaxă logică este imposibilă, deoarece lumea nu poate fi considerată ca un tot". Pentru Carnap, relaţia matematică-fizică este aceea dintre formă şi materie, prima oferind un sistem de coordonate pentru a inscripţiona datele fizice, în timp ce fizica ar fi la rândul ei un limbaj pentru a exprima observaţii experimentale, cu reguli de sintaxă de natură matematică.

În cuvinte mai puţin meşteşugite, trebuie spus că principalele resurse ale matematicii ca obiect de cercetare şi disciplină de învăţământ se grupează în lungul unor magistrale ca: studiul structurilor derivate din structurile fundamentale (algebrice, topologice şi de ordine), organizarea diverselor colectivităţi structurate (calcul cu numere, cu funcţii, cu idei) şi, nu în ultimul rând, aplicaţii semnificative. Nu există matematici discrete sau continue, matematici pentru ingineri sau economişti, moderne sau clasice, pure sau aplicate. Aşa cum spune Şafarevici, „matematica este doar una, ghidată de un intelect colectiv, ca o orchestră care execută o simfonie nesfârşită, în care doar instrumentiştii se schimbă"; *există cel mult aplicaţii ale matematicii,* ca proiecţii în diverse porţiuni de realitate deştelenită. În ţările anglofone, termenul de „applied mathematics" este utilizat în sens diferit de cel folosit la noi (fiind un nume colectiv pentru Mecanică, Electromagnetism şi Termodinamică). Unora şi nu doar la noi le-a convenit titulatura de „specialist în matematici aplicate", în dosul căruia s-au obţinut, cu puţină matematică asimilată, posturi călduţe, burse, autoritate şi obedienţă răsplătită. Din păcate, prea mulţi matematicieni excelenţi s-au izolat,



în lipsa unor seminarii comune de lucru şi învăţare fără complexe, unde să poată fi formulate clar probleme de interes şi unde să se creeze instanţe de apreciere a muncii tinerilor şi de separare între valori şi nonvalori, dincolo de invidii şi deşertăciuni. Una dintre resursele esenţiale ale matematicii, întâlnite în forme similare şi la alte discipline ştiinţifice, o constituie „descompunerile în elemente mai simple", începând cu scrierea numerelor întregi ca produs de numere prime, descompunerea polinoamelor ca produs de polinoame ireductibile, continuând cu descompunerea luminii albe în cele 7 culori, a atomilor în particule elementare, cu fractalii etc. Teoria seriilor lui Fourier a permis descompunerea semnalelor periodice în „armonice". De curând, odată cu teoria undinelor („wavelets"), s-a legiferat ştiinţific şi tehnologic descompunerea semnalelor sau imaginilor în „voci", cu creare de zoom-uri controlate. Tehnologiile informatice moderne, reţelele de telecomunicaţii, celularele şi diversele dispozitive digitale au condus la o explozie de aplicaţii ale calculatoarelor, care şi-au pus amprenta asupra tuturor domeniilor ştiinţei şi vieţii economico-sociale. Există şi exagerări, care au creat speranţe aproape deşarte. Astfel, alături de ştiinţele descriptive, s-au impus unele ştiinţe prescriptive, îndeosebi inginereşti, depinzând de realizarea de proiecte cu diverse constrângeri. Acesta este cazul Teoriei sistemelor care interacţionează cu mediul, prin conceptul de spaţiu al stărilor, evoluţia în timp a unui sistem dinamic controlabil/observabil fiind o curbă în spaţiul stărilor. Teoria sistemelor a fost logodită cu sistemele economice, ecologice, militare, sanitare etc., a fost bineînţeles axiomatizată, prezentată ca salvatoare a cetăţii, dar s-a dovedit a fi de fapt o nouă tautologie.

În încheierea acestui punct, ţin să amintesc câteva contribuţii româneşti mai puţin cunoscute în ţară. Una este criteriul fundamental de hiperstabilitate al prof. dr. ing. V.M. Popov, devenit american (confundat cu un rus). De asemenea, calculul cu membrane, o construcţie matematico-informatică originală, având mari disponibilităţi de descriere a structurii şi funcţionării celulei vii, cu înţelegerea comunicării interne sau externe. În acest mod, metabolismul de care vorbeam la început se apropie de înţelesul lui clasic. Un alt exemplu privind înţelegerea unor mecanisme naturale îl constituie teoria constructală a profesorului dr. ing. american Adrian Bejan, plecat din Galaţi; până de curând, se credea că structurile arborescente întâlnite în natură sunt doar expresia unor fenomene aleatoare, dar Bejan a arătat că un rol decisiv îl joacă schimbul termic optim, ceea ce completează studiul fractalilor şi reînvie spiritul lui Poincaré.

Metabolismul matematicii se manifestă şi prin transferul bilateral de idei şi rezultate cu alte ştiinţe; în acest sens, există concepte multiplu revendicate – legi de creştere, legi de distribuţie, rate de evoluţie, entropie etc. –, dar numai prezentarea lor sub formă matematică le asigură universalitatea.

Metabolismul informaticii

Ceea ce am spus anterior despre matematică este valabil, cu nuanţele respective, pentru informatică – domeniu viu, dinamic, reactiv şi deschis la achiziţiile altor domenii, ca şi la modificările realităţii social-economice. Dar s-a ajuns şi la exagerări şi la inducerea percepţiei că „orice poate fi informatizat şi rezolvat prin butonare", ceea ce a condus la amăgirea că informatica va înghiţi matematica. Produsele matematice sunt conceptele, teoremele, algoritmii, exemplele şi contraexemplele, conjecturile, etc., care au îmbogăţit sensibil cunoaşterea. Acelaşi lucru îl regăsim în lumea informaticii, care în plus este implicată direct în descifrarea unor structuri ierarhizate, în conducerea unor procese industriale sau în luarea unor decizii globale. Trebuie spus că ambele domenii nu îşi pot depăşi limitele şi nu pot rezolva decât parţial marile provocări actuale, ale climei, ecologiei terestre, ale apei, hranei, comunicaţiilor... Nu uităm că tradiţiile, instinctele, şovinismul de mare putere, derapajele de la legalitate şi, în general, aspectul ezoteric al comunicării, scapă deopotrivă ambelor domenii, ca şi bunul simţ dintre indivizi sau popoare. Iar zona populară a „matematicii de consum" şi cea a „informaticolului" ca medicament universal este totuşi modestă. Nu putem omite rolul computerelor în cercetarea matematică – fractali, solitoni, criptografie, comportament haotic, undine, fizica matematică etc., iar demonstraţiile asistate de computer nu sunt mai suspecte decât cele făcute de oameni şi omologate de alţi oameni. Desigur, computerele nu sunt maşini de ronţăit numere („number crunchers"), iar seducţia lor asupra tinerilor îi obligă pe profesorii de toate specializările, ca şi pe decidenţii administrativi, la noi eforturi de comunicare. Apariţia calculatoarelor moderne a creat multe mutaţii, influenţând predarea Analizei matematice, nu numai prin proliferarea algoritmilor, dar şi stimulând analiza numerică, analiza însăşi a conceptului de calcul şi culminând cu crearea Matematicii discrete. În metabolismul matematicii şi informaticii, adică în schimbul de informaţii cu mediul, al atitudinii lor proactive, ca şi al pasiunii pentru ordine şi creaţie intelectuală, se afirmă tot mai des că matematica şi informatica sunt şi fapte de cultură.

Concluzii

Am încercat să arăt că matematica şi informatica sunt organisme vii, foarte receptive, cu o mare capacitate de autotransformare şi rezistent la atacul utilitarismului. Aceasta explică titlul articolului... Căile discutate anterior se împletesc în jurul termenilor logică, intuiţie, rigoare, spirit critic, vigoare şi subtilitate, confirmare etc., existente în orice proces de creaţie ştiinţifică sau artistică, dar matematica o face la modul superlativ. *Garanţiile* ştiinţifice pe care le dau diversele metode/căi de investigaţie provin din încrederea în cunoştinţele dobândite în timp. După ce am folosit timp de milenii organele de simţ şi euristica vulgară, le-am prelungit (ajungând la microscopul electronic şi roboţi nanometrici) şi ne-am lărgit orizontul raţiunii prin achiziţii ştiinţifice fără legătură cu vreun experiment. *Logicismul şi formalismul* ne-au disciplinat gândirea şi ne-au simplificat comunicarea ştiinţifică; în privinţa *metodelor inductive,* asistăm la crearea unor „cyborgi", înzestraţi cu organe de măsură şi simţire perfecte şi, în curând, aceştia vor fi mai inteligenţi decât ne putem închipui. Calculatoarele nu au înlocuit matematica, aşa cum sperau unii, ci s-a dovedit tocmai reversul; dezvoltarea internetului, lupta cu congestiile pe liniile de comunicaţie, nevoia unor tehnici superioare de prelucrare a datelor genetice, compatibile cu tehnologiile nanometrice şi multe altele, au nevoie de puritatea şi forţa matematicii. Nici acum nu ştim dacă matematica este o înlănţuire de invenţii sau de descoperiri; „tertium datur", răspundea Noica la întrebarea dacă filosofia este invenţie sau descoperire. Valabil şi aici...



Patrimoniu argeșean



Restaurarea conacului de la Golești

Filofteia PALLY

Merită să fie menționat faptul că, doar cu puține zile înainte de hotărârea conducerii Institutului Național al Cooperației de a restaura Curtea Goleștilor, se preconizase, la Ministerul Armatei (1942), executarea unor „reparații” la corpul principal și acestea privind numai învelitoarea și tâmplăria.

Din fericire, asemenea reparații nu se începuseră până în iunie 1942, așa încât ele au fost înlocuite cu lucrări de restaurare, așa cum se cuvenea unui vechi lăcaș istoric.

Asupra rostului lucrărilor ce aveau să se execute și al sumelor ce urmau să se cheltuiască pe „niște dărâmături” (expresia nu-mi aparține!), existau și unele păreri potrivit cărora era mai bine dacă s-ar fi dărâmat ceea ce bruma mai rămăsese din clădirile Curții Goleștilor și s-ar fi ridicat altele noi și frumoase...

Dar, astfel de păreri n-au fost urmate, încât la Golești există astăzi acel loc unde se adună mulți vizitatori, acel loc unde se învață carte și despre care se vorbește și se scrie cu interes crescând.

Ing. Corneliu Săndulescu,
nov. 1969, București



Imaginea de astăzi a conacului de la Golești este cea rezultată din opera de reconstrucție a banului Radu Golescu, desfășurată la sfârșitul secolului al XVIII-lea, la care s-au adăugat unele intervenții din secolul al XIX-lea.

Ctitorit în anul 1640 – „leat 7148” – de către Stroe Leurdeanu și Vișa din Golești, incendiul din 1716 a distrus o mare parte din conac și dependințe, făcând dificilă reconstituirea aspectului inițial, în contextul absenței unor izvoare contemporane ridicării construcției. Prin comparație cu monumente similare din veacul al XVII-lea, ansamblul feudal al Goleștilor a fost constituit din casa mare și construcțiile anexe (bucătărie, spălătorie, fânar, camere pentru slujitori și camere pentru oaspeți), înconjurate de ziduri fortificate, prevăzute cu creneluri, contraforturi și turnuri de apărare.

În cele aproape patru veacuri de existentă, casele de la Golești au trecut adesea prin momente de restriște și ruină. Astfel, Dinicu Golescu (*Însemnare a călătoriei mele Constantin Radovici din Golești, făcută în anul 1824,1825,1826*, București, 1939, p. 134) menționa că „în vreme de 24 de ani, de patru ori ne-am lăsat casele și tot avutul, fugind în străinătate, și când ne-am întors am găsit toate desființate”.

În anul 1939, George Fotino (*Boierii Golești*, Imprimeria Națională, București, 1939, p. 277) consemna: „Casa din Golești este astăzi paragină și pustiu. Pe acoperișul sub care au trăit odată oameni cari au crezut, au iubit, luptat și izbândit și care a adăpostit cândva pe *republicanii* din Golești și pe întemeietorul regalității românești (Carol I a poposit la Golești, în noaptea de 9/10 mai 1866 – n.n.), în cea dintâi a lui noapte odihnită pe pământ românesc, pe acoperișul astăzi fără fumuri, își au cuibul credincioasele berze. Acareturile s-au prăbușit, bolțile băii turcești, câte au mai rămas, stau gata să se surpe și ele. Ce se va fi întâmplat cu tainița de sub pământ, despre care povestește tradiția? Din grădina romantică a lui Alexandru-Albu n-au mai rămas decât găvana și movila – închipuiri grădinărești pentru care *mămicuța* îl lua în zeflemea. Vitele satului pasc în parcul vraiște.”

În același an, 1939, la 7 iunie, Carol al II-lea dădea Legea nr. 296 pentru declararea de utilitate publică și exproprierea de urgență în interes cultural-național a imobilului numit „Casele Mari” împreună cu parcul, situat în comuna Golesti, județul Muscel, aflate pe o suprafață de 3 ha și 9.701 mp, toate evaluate la suma de 1.000.000 de lei, pe care Ministerul de Interne trebuia să o plătească moștenitorilor familiei Golescu.

În cele ce urmează, ne vom referi la perioada de restaurare a ansamblului feudal, cuprinsă între 9 iunie 1942 și 14 iulie 1944, coordonată de inginerul Corneliu Săndulescu, numit diriginte de șantier de către Institutul Național al Cooperației – un profesionist desăvârșit, care a reconstruit, cu sprijinul unor echipe de muncitori dificil constituite, un excepțional monument istoric.

Destoinicia acestui om remarcabil se reflectă și în preocuparea de a întocmi, douăzeci și cinci de ani mai târziu, un memoriu detaliat asupra lucrărilor de restaurare de la Casa Goleștilor, sarcină dificil de realizat în absența documentelor de șantier, care fuseseră depuse la sediul INCOOP, în 1944, la încheierea misiunii.

Memoriul inginerului Corneliu Săndulescu a fost scris în noiembrie 1969, la 14 ani după pensionarea sa pentru boală și pierderea capacității de muncă, la îndemnul inginerului George Minescu, fost director general al INCOOP.

Manuscrisul memoriului, valoros document aflat în patrimoniul Muzeului Golești, oferă informații detaliate, atât despre colaborarea cu arhitectul Horia Teodoru, inspector general din partea Comisiei Monumentelor Istorice, cât și despre arheologul Dinu Rosetti, cel care, în vara anului 1942, a făcut cercetări arheologice care au scos la iveală temelii vechi în legătură cu cele existente, conducând la concluzia că, într-o epocă mai veche, clădirea avusese altă formă. Au fost executate săpături arheologice și în jurul fântânilor de la intrare, pentru depistarea conductei de alimentare, dar săpăturile au fost sistate pentru a se rezolva problema găsirii izvorului de apă. Placa cu inscripția originală, din piatră naturală, a fost înzidită pe fântâna din stânga intrării, versificarea textului original, în limba greacă veche cu litere slavone, datorându-se profesorului George Fotino. A doua placă, cea care reproduce textul tradus, este tot din piatră, realizată într-un atelier de sculptură din București.

La începerea lucrărilor, în 1942, imaginea de la curtea Goleștilor era la fel de dezolantă ca în 1939, în descrierea lui George Fotino. Iată ce consemnează Corneliu Săndulescu, în acest sens: „…cresteau acolo ierburi înalte printre care te strecurai cu oarecare greutate; din vechea plantație mai rămăseseră, încă netăiați, doar puțini arbori bătrâni și tineri; o barză care își făcuse cuibul pe acoperișul clădirii principale era pe atunci singura vietate care se legase de acele locuri întristate, dar și ea le-a părăsit îndată după începerea lucrărilor de restaurare”.

Bugetul inițial, necesar pentru restaurarea conacului, obținut prin strădania inginerului George Minescu, în sumă de 2.000.000 lei, a depășit până la sfârșitul lucrărilor valoarea de 24.000.000 lei, ceea ce reprezintă un efort financiar semnificativ în slujba istoriei și culturii românești.

Lucrările de restaurare au fost îndeaproape coordonate, așa cum am precizat deja, de arhitectul Horia Teodoru, care se deplasa săptămânal la Golești, dând dispoziții privitoare la elementele de arhitectură sau la problemele care se iveau pe parcurs, cu aceeași periodicitate venind la Golești și directorul INCOOP, inginer George Minescu.

Restaurarea nu s-a realizat pe baza unui proiect sau a unei documentații, ci s-a trecut direct la executarea lucrărilor, stabilite prin consultări cu arhitectul Teodoru sau prin consultări telefonice cu Comisia Monumentelor Istorice, care hotăra soluția problemelor semnalate de inginerul Săndulescu, dirigintele de șantier. Situațiile neprevăzute apăreau frecvent, cu toate acestea, lucrarea a fost finalizată în doi ani și bine apreciată de academicianul Alexandru Lapedatu (președintele Comisiei Monumentelor Istorice), profesorul Brătulescu (secretarul aceleiași Comisii), profesorul arhitect Petre Antonescu.

Cele mai mari dificultăți le-a întâmpinat inginerul Săndulescu în domeniul găsirii forței de muncă specializate, în comună sau în împrejurimi. A fost nevoit să se mulțumească cu meseriași din comună, cel mai interesant fiind meșterul pietrar Giovanni Colman, apreciat pentru calitatea prestației sale, dar și pentru calitățile sale morale.

Lucrările de restaurare porneau, practic, de la resturi de ziduri sau temelii, construcțiile fiind vandalizate de locuitorii din Golești; nu mai existau uși, ferestre, dușumele. Doar câteva obloane de lemn la ferestrele de la etaj, iar învelitoarea de șiță era integral compromisă. Clădirile de la intrare, Școala și Casa săracilor, construite pe la 1790, din zidărie de cărămidă, păstrau doar pereții dinspre șoseaua comunală, fiind invadate de ierburi înalte, fără învelitoare și șarpantă, în aceeași stare aflându-se și clădirile de pe laturile de nord-vest (locuințele servitorilor și grajdul) și sud-vest (arhondaricul), din care rămăseseră doar zidurile exterioare.

Zidul împrejmuitor era ruinat, pierduse aproape patru metri din înălțimea inițială de cinci metri și douăzeci de centimetri, iar în unele porțiuni se mai păstra doar temelia.

Singură baia turcească (sau *feredeul*) nu ajunsese în ruină; deși șubrezit în zona pereților exteriori, grație cupolei de zidire robustă care s-a păstrat destul de bine, întregul monument a fost bine conservat.

„...Din examinarea, chiar sumară, a stării clădirii principale apărea ca evidentă necesitatea efectuării de îndată a unor lucrări ca: desfacerea și refacerea unor ziduri în fundație, în elevație, cât și în pivniță; consolidarea tavanului peste parter (la salon), refacerea pardoselii pridvorului mare, a celor două scări laterale ale lui, cum și consolidarea scării în spirală din antreul principal, scară care nu putea fi folosită deoarece se clătina, oprind accesul în etajul clădirii. Aceste lucrări au fost atacate simultan, după ce învelitoarea fusese complet desfăcută și refăcută.”

La desfacerea învelitorii, s-au constatat următoarele:

- șița era de formă dreptunghiulară, bătută la cinci rânduri;
- cuiele folosite erau de producție industrială, având o vechime de aproximativ cincizeci de ani;
- în podul conacului a fost găsit un fragment din vechea învelitoare, de peste o sută de ani, în care șița era tăiată la unul din capete în „coadă de rândunică”, îmbinarea se făcea în „lambă și uluc”, bătută la șase rânduri, cuiele folosite fiind lucrate manual.

Lucrările de refacere a acoperișurilor s-au executat cu șitari din Domnești-Argeș. Aceștia au tăiat șița la Golești, din bile de brad anume cumpărate, bătând-o pe șarpante în cuie de producție industrială, costurile pentru executarea manuală a cuielor fiind mult prea ridicate. Din același motiv, s-a renunțat și la sistemul de îmbinare în „lambă și uluc”; în schimb, s-au montat jgheaburi, burlane și vazoane din tablă de zinc. La sfârșit, învelitoarea de șiță a fost vopsită, la toate clădirile, cu carbolineum subțiat cu petrol.

Cercetările pentru reconstituirea imaginii fațadei de la clădirea principală au stabilit că aceasta a avut ca decorație exterioară piese de ceramică smălțuită și colorată, o astfel de piesă fiind găsită împreună cu fragmente din serviciile de masă ale familiei Golescu și cu o monedă metalică de origine suedeză.



Patrimoniu argeșean

La desfacerea zidăriei conacului, au fost identificate elemente de arhitectură veche, pentru valorificarea cărora inginerul Săndulescu împreună cu arhitectul Teodoru au stabilit următoarele măsuri:

„1. În fațada principală, pe latura de răsărit, s-au găsit urme ale unor arce de zidărie, lucrate *în plin cintru,* cu stâlpi de zidărie de formă cilindrică pe socluri de piatră. Dintre cele trei arce găsite, primul avea stâlpi angajați; arcele erau parțial rupte, iar cel din mijloc lipsea cu stâlpul lui. Arcele și stâlpii care lipseau s-au refăcut împreună cu tiranții de lemn, din care s-a găsit intact doar unul; el a servit drept model pentru refacerea celorlalți.

2. În fațada laterală (latura dinspre răsărit), s-a găsit aceeași formă de arce de zidărie, cu aceleași deschideri ca în fațada principală. Primul arc, cel din dreapta, împreună cu stâlpii și cu tirantul din lemn de stejar s-au găsit intacți, iar cel din mijloc a fost refăcut, fiind complet distrus împreună cu stâlpul lui, din cauza montării unei ferestre dreptunghiulare, la o dată nedeterminată.” Și arcul din stânga a fost refăcut după modelul celorlalte două.

S-a revenit, astfel, la pridvorul deschis, așa cum fusese într-o epocă mai veche, renunțându-se pe latura de est la camera locuită cândva de Felicia Racoviță. În sprijinul renunțării la camera din colțul de răsărit în favoarea pridvorului mic vin și urmele de martor ale unei pardoseli cu cărămidă și care a fost refăcută în perioada restaurării.

În camera învecinată cu pridvorul mic, pe fațada laterală dinspre răsărit, a fost descoperit un toc de fereastră, iar alături s-au găsit urmele unei alte ferestre, cu arcul „în mâner de coș” foarte turtit, precum și o fereastră de stejar împărțită în șase ochiuri; tocul acestei ferestre era înzidit și aparținea, probabil, epocii de la fondarea casei.

Aceste două descoperiri împreună cu fereastra existentă prezentau elemente constructive din trei epoci diferite, cea mai veche fiind aceea a ferestrei care fusese găsită cu tocul înzidit; acesteia i s-a refăcut golul original, iar tocul a fost lăsat pe locul lui. Apoi, găsindu-se și golul ferestrei alăturate, a fost refăcută și aceasta.

Urme ale unor ferestre cu forma „în mâner de coș”, de aceleași dimensiuni cu ale ferestrelor de pe partea stângă a fațadei, au fost găsite pe locul celor trei ferestre de formă dreptunghiulară ale salonului cu vedere spre pridvorul din fațada principală. Prin refacerea lor, această fațadă are cinci ferestre cu arce „în mâner de coș” și trei ferestre cu arce *în plin cintru,* toate executate după indicațiile arhitectului Teodoru.

Tocul ușii de la fațada principală a fost refăcut și montat într-un gol cu arcul „în mâner de coș”, același tip de arce repetându-se și la ferestrele de pe fațada de apus.

În partea mai nouă a clădirii, care cuprindea porțiuni din fațadele laterale și toată fațada de nord, în locul tocurilor de la ferestre au apărut golurile mai vechi în care fuseseră așezate; ele aveau formă cu arc înalt, dar înlocuirea ferestrelor originale cu altele au determinat completarea spațiilor rămase libere cu zidărie. Prin lucrările de restaurare, golurile ferestrelor din fațada de nord au fost menținute pe locurile lor, revenindu-se la forma vechilor arce. Totodată, la salonul de iarnă s-a deschis o fereastră, după o urmă de fereastră care fusese desființată.

La fațada dinspre apus, zidul exterior, parțial compromis, împreună cu temelia lui, a fost refăcut cu material nou, iar colțul clădirii a fost sprijinit cu un picior de beton turnat sub nivelul terenului.

Grav deteriorat a fost și zidul exterior al fațadei de răsărit, fapt pentru care a fost desfăcut și refăcut cu material nou de la partea de sus a ferestrelor și până la streașină.

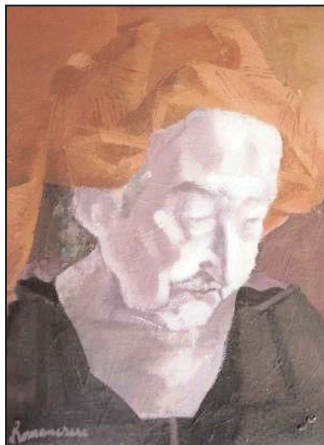
O problemă deosebită a reprezentat-o pridvorul cel mare de la intrare, ai cărui stâlpi de lemn, ca de altfel întregul pridvor, amenințau să se desprindă de clădire. Acesta fusese adăugat ulterior și au fost analizate atent ambele variante: păstrarea sau îndepărtarea lui. Comisia Monumentelor Istorice a hotărât ca pridvorul central să fie consolidat și păstrat. Grinzile de stejar care susțineau pardoseala pridvorului (din dale de piatră așezate pe un strat gros de nisip) erau putrede și așezate pe latura lungă a lui, de mari dimensiuni. Din acest motiv, grinzile de stejar nu au putut fi înlocuite cu altele sănătoase, hotărându-se să se desfacă întreaga pardoseală de dale de piatră. În locul grinzilor a fost turnat un planșeu de beton armat, peste care s-au zidit absolut toate dalele de piatră, aspectul exterior fiind același.

În mod asemănător s-a procedat și cu scările laterale de acces: s-a turnat beton armat peste care s-au așezat trepte de piatră.

Pe fațada dinspre răsărit a clădirii centrale s-a mai descoperit urma unei intrări în pivniță, din care se mai vedea un arc de zidărie de cărămidă. Golul intrării fusese zidit cândva, astfel încât intrarea în pivniță fusese desființată. Lucrările au lăsat neatinsă zidăria de umplutură, dar au pus în evidență arcul de zidărie veche.

Accesul în beci este posibil doar prin fațada de nord. Aici sunt impresionante bolțile puternice cu arce din zidărie de cărămidă lucrate *în plin cintru,* asupra cărora nu s-a intervenit deloc. Pe soclul unei bolți apare cioplită semnătura meșterului Stoica, cel care a construit conacul.

Locuitorii comunei vorbeau despre un tunel care făcea legătura între conac și dealurile din nordul comunei, dar examinarea atentă a beciului și a conacului nu a confirmat ipoteza, plasând informația în domeniul legendei.



Anexa de pe latura de răsărit a conacului este formată din două încăperi suprapuse: spălătoria la parter și bucătăria la etaj, aceasta din urmă comunicând printr-un culoar cu antreul mic al casei.

În timpul lucrărilor de restaurare, în spatele grajdului din zona de apus s-a găsit un fragment dintr-o cruce lucrată în piatră, care a fost așezată în centrul rondului de flori din fața conacului, actualmente aflată în parcul domeniului, iar în unul dintre coșurile unei sobe din conac s-a găsit un manuscris frumos caligrafiat, doar puțin afumat pe margini, pe care profesorul George Fotino l-a identificat ca fiind un curs de gramatică veche românească, scris cu litere grecești.

Lucrările de restaurare interioară au constat în desfacerea temeliilor pereților și tavanelor în toate încăperile parterului. Tencuiala veche era executată pe nuiele fixate în grinzile tavanelor, grinzi care putreziseră la capete, motiv pentru care au fost înnădite prin plătuire. S-a constatat că în mortarul tencuielilor de la parter, atât interioare, cât și exterioare, fusese amestecat păr de bou.

Prin desfacerea tavanelor s-a ajuns la concluzia că acestea fuseseră executate cu grinzi aparente de stejar, concluzie susținută și de faptul că între grinzi și podeaua de deasupra lor se vedeau urme de tencuială. Grinzile au fost consolidate la capete prin înnădire, iar podina s-a mascat pe dedesubt printr-un tavan de scânduri fălțuite.

În camera din stânga antreului principal, camera de lucru a fraților Golești, s-au găsit urme de bolți mănăstirești; restaurarea tavanului s-a refăcut tot în bolți mănăstirești, lucrate pe pânză Rabitz cu mortar de var și un adaos mic de ciment.

În următoarea încăpere, camera Zincăi Golescu, au fost găsite urmele a doi stâlpi octogonali din zidărie de cărămidă pe socluri de piatră. Aceste elemente, precum și marea grosime a zidului dintre stâlpi sugerează existența, într-o epocă mai veche, a unui pridvor sau a unei intrări, despre care se crede că ar fi fost a doua intrare a clădirii, probabil, o transformare făcută casei mari în timpul vornicului Radu Golescu, pe colțul ei nord-vestic. Pe baza consultărilor dintre inginerul Săndulescu și arhitectul Horia Teodoru, s-a refăcut arcul dintre cei doi stâlpi găsiți și s-a marcat continuarea celui de al treilea.

Între antreul mare și antreul mic s-a desfăcut zidăria fisurată a ușii care fusese zidită, probabil în urma unui cutremur. A fost, astfel, pusă în valoare arcada în trei lobi dintre cele două antreuri, lăsându-se liberă trecerea dintre ele.

În zona de nord a antreului principal se afla scara de fier, în spirală, care asigura accesul către etaj; aceasta a fost consolidată prin ancore de fier. În spatele scării a fost demolat un perete de paiantă, în acest mod antreul principal revenind la lungimea inițială și beneficiind de iluminat natural. În urma desființării zidului din paiantă din antreu, a apărut, pe o lungime de câtiva centimetri, un rest dintr-o cornișă care înconjura antreul principal, element care a stat la baza reconstituirii profilului și pe ceilalți pereți.

Foarte grav compromis era tavanul din salonul de primire; grinzile de stejar, așezate pe dimensiunea cea mai mare, prezentau săgeți exagerate. Salvarea tavanului, fără a i se înlocui grinzile, a fost posibilă prin montarea unor grinzi de fier, profil dublu T, sub cele existente, deci transversal pe acestea, preluându-se pe ele toată greutatea etajului. Pentru a nu modifica alcătuirea inițială a tavanului, grinzile de fier au fost mascate printr-o îmbrăcăminte de lemn.

Sobele din conac, nemaiexistând, au fost reconstruite de un meșter sobar din Golești, Giovanni Colman, după desene de sobe aflate în case vechi boierești și alese de arhitectul Teodoru.

Instalația de lumină electrică, executată de o firmă din București, era inițial alimentată printr-un mic grup electrogen, montat în turnul de apărare din S-E. S-a renunțat apoi la acesta și s-a făcut racordarea la rețeaua electrică a localității.

Tâmplăria ușilor și ferestrelor a fost executată în atelierul I. Bucșenescu din Pitești, având ca modele uși și ferestre de stejar, găsite înzidite.

Ferestrele originale aveau un singur rând de cercevele, dar, pentru a le păstra forma și a asigura condiții termice confortabile, s-a hotărât adăugarea celui de-al doilea rând de cercevele, în sistemul dublu cuplate, soluție aleasă de arhitectul Horia Teodoru.

Conacul restaurat a beneficiat de multe donații, care au constituit colecția inițială a muzeului: ultimii Golești au dăruit obiecte mici, care le-au aparținut, precum și biroul pe care Carol I a semnat primul act din timpul domniei lui, și anume, grațierea mitropolitului Calinic Miclescu, cel care s-a împotrivit aducerii unui prinț străin la domnia țării. De asemenea, tablourile originale ale Goleștilor, pictate de C.D. Rosenthal, au fost puse la dispoziția pictorului Nicolae Grant spre a fi copiate și apoi etalate în conac.

Trebuie menționată și donația Bibliotecii I.I.C. Brătianu din București, constând într-un număr important de cărți de epocă, aflate astăzi în biblioteca din conac.

În aceeași categorie a donațiilor făcute așezământului din Golești trebuie menționată și cea a Floricăi Slăniceanu, în 1944, constând într-un teren de 7.000 mp, de pe latura de nord a curții Goleștilor, donație cu clauză socială și pedagogică.

Alături de acestea, în perioada restaurării, se începuse achiziționarea mobilierului pentru salon și pentru alte două încăperi; pentru antreul mare se cumpăraseră deja o bibliotecă și volume de scrieri vechi.

În antreul mic era expus un tablou genealogic al Goleștilor și o casă metalică de bani, descoperită de inginerul Săndulescu într-un atelier de fierărie din Pitești.

Opera de restaurare din anii 1942-1944 de la Golești a exercitat o atracție specială pentru multe personalități, care au urmărit cu interes reabilitarea monumentelor, încă de la început: Eliza Brătianu, Elena Golescu, Ion Mihalache, acad. Petre Antonescu, acad. Alexandru Lapedatu (președintele Comisiei Monumentelor Istorice), profesorul Brătulescu (secretarul Comisiei Monumentelor Istorice), profesorul Chițulescu (de la Școala Politehnică din București), scriitorul G.M. Vlădescu, pictorul Constantin Vlădescu (care a pictat și a lăsat un tablou în ulei), colonelul Slăniceanu, preotul paroh din Golești, Florian Dumitrescu.

Istoria conacului de la Golești se leagă, astfel, nu numai de trecutul boierilor care l-au stăpânit, ci și de rolul semnificativ avut de profesioniști de excepție în opera de reabilitare a monumentelor istorice din România, nume pe care paginile de față le consemnează cu meritată prețuire: arhitectul Horia Teodoru și inginerul Corneliu Săndulescu.

(Fotografiile de la pagina anterioară sunt din colecția George Minescu.)



Patrimoniu argeşean



Aspecte privind conservarea-restaurarea icoanei pe lemn

Malvine MOCENCO

Printre numeroasele piese care alcătuiesc patrimoniul Muzeului Goleşti se află şi cele patru icoane din Figurile 1-4, a căror stare de conservare le limita atât manipularea cât şi expunerea. Figura 5 prezintă o icoană care face parte dintr-o colecţie particulară.

Tehnica de realizare este tempera pe suport de lemn. Cele trei icoane lipoveneşti şi Apostolul Filip datează din secolul al XIX-lea. Sfântul Vasile constituie un caz mai special, având o intervenţie ulterioară de repictare. Voi reveni asupra datării.





Materia operei de artă este supusă, în timp, unui proces natural de îmbătrânire. Acesta se manifestă prin modificarea structurii şi proprietăţilor materialelor care o alcătuiesc. La aceste modificări se adaugă degradările provocate de păstrarea în condiţii necorespunzătoare a pieselor, manipulări neglijente, vicii de tehnică originară, tratamente neştiinţifice (curăţări cu solvenţi agresivi, repictări).

Piesele se aflau într-o stare de degradare extrem de avansată. Panourile icoanelor prezentau numeroase deteriorări: fragilizarea lemnului, lacune, crăpături, fisuri, depuneri aderente şi neaderente, pierderea planeităţii suportului. La nivelul stratului pictural erau prezente lacune de profunzime – unele până la suport, altele superficiale – între straturile de grund, exfolieri, ridicături sub formă de acoperiş în două ape, clivaje, desprinderi ale peliculei de culoare, cracluri, depuneri aderente şi neaderente, verni brunisat, repictări.

Restaurarea pieselor implică mai multe demersuri, cercetări ştiinţifice premergătoare lucrărilor practice: cunoasterea aprofundată a materialelor constitutive şi a tehnicii de lucru, efectuarea testelor de curăţare şi consolidare, realizarea analizelor fizico-chimice a pigmenţilor, analize biologice pentru suportul de lemn, stratigrafii. Fiecare intervenţie de conservare–restaurare constituie un caz particular, care trebuie adaptat specificităţii obiectului, atât din punct de vedere al materialelor, cât şi al degradărilor.

În vederea restituirii imaginii originale, inevitabil marcată de timp, s-au efectuat următoarele operaţiuni: consolidarea profilactică a zonelor cu desprinderi ale stratului pictural, biocidarea (tratamentul aplicat lemnului împotriva dăunătorilor, insecte, mucegai), consolidarea suportului şi a stratului pictural, chituirea lacunelor, curăţarea, integrarea cromatică şi vernisarea (aplicarea unui strat de protecţie).

Restaurarea are drept scop prelungirea existenţei operei, prin eliminarea cauzelor de degradare şi facilitarea lizibilităţii imaginii, ţinând cont de realitatea istorică şi estetică a acesteia. Toate operaţiunile se efectuează respectând principiile restaurării. Materialele folosite trebuie să fie compatibile cu cele originale. Orice intervenţie trebuie să fie reversibilă, pentru a se putea regăsi starea iniţială, fiind astfel posibil un nou proces de restaurare.

În cazul icoanei Sfântul Vasile, abordarea metodologică a fost realizată diferit, dat fiind faptul că a suferit o acoperire totală a imaginii originale, cu un nou strat pictural. Repictarea integrală a unei icoane este mai rar întâlnită, însă, atunci când are loc, induce privitorul în eroare în legătură cu autenticitatea şi datarea obiectului. Astfel, obiecte valoroase pot fi ignorate, deoarece, de obicei, pictura nouă este de o calitate inferioară. Doar apariţia unor desprinderi şi lacune în stratul nou de culoare, apărute din cauza incompatibilităţii între pictura nouă şi cea veche, sau cercetarea efectuată de către un specialist ar putea scoate o astfel de piesă din anonimat.

În timpul realizării testelor de curăţare, s-a constatat, în anumite zone, că sub imaginea iconografică de secol XIX, care-l reprezintă pe Sfântul Vasile, există o altă pictură.

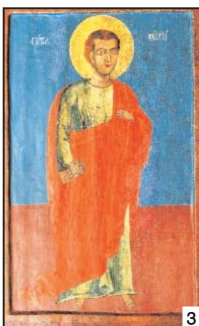
Radiografiile au evidenţiat faptul că există o scenă complexă, cu multe personaje, care se păstrează în proporţie de 90%. S-a decis astfel îndepărtarea repictării. Fiind vorba de recuperarea originalului, operaţiunea s-a executat cu toate precauţiile necesare: sondaje stratigrafice, teste de curăţare, radiografii, pentru a cunoaşte natura straturilor ulterior suprapuse şi stabilirea unei metodologii de lucru, netraumatizante, de recuperare a picturii originale.

Îndepărtarea repictării s-a efectuat sub lupă, pentru a nu fi afectat stratul de culoare şi pentru a păstra patina operei. Intervenţia s-a realizat atât chimic, cu solvenţi neutri, cât şi mecanic, cu bisturiul. Dizolvarea rapidă a stratului de repictare ar fi fost extrem de periculoasă. Îndepărtarea peliculelor s-a realizat progresiv, astfel încât să poată fi controlată curăţarea, aceasta să fie uniformă şi la nivelul pe care ni l-am propus.

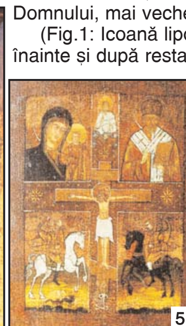
Păstrarea patinei este categoric necesară din punct de vedere istoric şi estetic, deoarece documentează trecerea prin timp a operei de artă.

Ascunsă vederii pentru o lungă perioadă de timp, imaginea originală a fost recuperată: sub stratul de repictare, care-l reprezenta pe Sfântul Vasile, realizat în 1801, s-a descoperit scena Naşterii Domnului, mai veche cu cel puţin o sută de ani.









(Fig.1: Icoană lipovenească, Muzeul Goleşti; înainte şi după restaurare. Fig. 2: Icoană lipovenească prăznicar, Muzeul Goleşti; după restaurare. Fig. 3: Icoana Apostolul Filip, Muzeul Goleşti; după restaurare. Fig 4: Icoana Sfântul Vasile, Muzeul Goleşti; în timpul restaurării. Fig. 5: Icoană lipovenească în patru scene – colecţie particulară; după restaurare.)

(Urmare de la pag. 15)

Ăilalţi ştiau acest lucru. Şi l-au folosit. Chestia aceea cu „Lăsaţi-i să fiarbă în suc propriu" era cinică, dar era exactă. Din nefericire, puntea dintre avangardă şi grosul trupei adormite era inexistentă. De fapt, aceasta este boala intelectualului român care nu ştie să facă această punte. El nu ştie că între el şi restul societăţii româneşti pe care o exprimă şi trebuie s-o exprime este necesar să existe mai multe niveluri de mediere. Dar această problemă de mediere nu este percepută de intelectualii care se mulţumesc cu codurile lor, cu manierele lor, chiar şi la acest moment de răscruce politică. A spune că nu faci politică este o prostie. Toţi trebuie să intrăm în politică. Societatea civilă fără politică moare. În cartea la care lucrez acum [domnul Mihai Şora tocmai făcea corectura la „pagini doi" pentru volumul respins de la publicare în timpul dictaturii comuniste] spun că politica este protocolul minimal al convieţuirii. Fără politică, în sensul grecesc al cuvântului, nu poate exista democraţie.

C.M. Înainte de a formula următoare întrebare, simt nevoia să fac câteva precizări, chiar dacă această acoladă este o abatere de la genul de interviuri realizate care fac parte din acest proiect. Prima, cred că termenul de „slogan", lozincă, nu exprimă spiritual manifestaţei anticomuniste, manifestaţie neîntreruptă din Piaţa Universităţii, la care am participat. Aceasta este o continuare logică şi axiologică a mişcării din 16-22 decembrie. Cred că expresia adecvată este cea de *acte de vorbire* (*speech acts*, Austin, Searle), prin care se desemnează acele forme de limbaj orientate spre acţiune şi care sunt convertite în acţiuni. Expresii verbale care au o mare încărcătură practică. „Actele de vorbire" sunt un vector al triunghiului sacru prin consonanţa componentelor sale: gând/sentiment–vorbă–acţiune.

Să nu neglijăm faptul că mulţi dintre cei din Piaţa Universităţii au avut de suferit nemijlocit (fizic şi psihic) consecinţele acestor acte de vorbire politică de tip nonviolent. Mă gândesc la Marian Munteanu, dar nu numai la el, ci la toţi acei tineri şi mai puţin tineri care au suferit şi suferă. La cei din greva foamei, adică fiinţele care au recurs la corpul lor pentru a face auzite acele lucruri pe care puterea nu vrea să le audă. Caracterul „absurd", „iraţional" al continuării mişcării anticomuniste din Piaţa Universităţii nu are originea în scopul şi mijloacele acesteia, care supravieţuiesc în ciuda infiltrării acestui spaţiu public („zonă liberă de comunsim şi neocomunism") de pionii puterii şi comportamente parazitare de ocazie. Acesta are cauze multiple, printre ele interzicerea accesului spre presă. De exemplu, chiar publicaţiile care sunt azi în mod evident pentru democraţie, dialog social, schimbare structurală, nu au reprezentat evenimentele exact şi la zi. Mai mult, articole despre greva foamei au fost evaluate de persoane cunoscute public ca disidente, aparţinând (fondatoare chiar ale) GDS-ului, cel puţin cu răceală. Atunci când într-un text despre cei aflaţi în greva foamei, care a fost publicat cu greu după multiple încercări şi întârzieri (refuzat de *Revista 22*, printre altele, şi publicat de revista *Contrapunct*), criticam viziunea unui medic militar care la televizor i-a caracterizat pe cei care au recurs la greva foamei ca „sinucigaşi", o persoană (M.C., membru GDS) mi-a spus: „Cum poţi să scrii aşa despre doctorul F? Nu ştii al cui tată este?" Am răspuns: „Până nu de mult, copiii sufereau sau aveau avantaje din cauza originii lor sociale (cine le erau părinţii). Se inversează relaţia? Asta sună a logică de tip cadrist, inversată."

Absurdul este dat de faptul că libertatea de exprimare este foarte departe de ceea ce ar trebui să fie. Expresia „se dă verde", folosită chiar în cercuri intelectuale de elită, nu acoperă libertatea de gândire şi nici pe cea de exprimare responsabilă a fiecăruia, ci indică o condiţionare a libertăţii de expresie de relaţia (vizibilă sau ascunsă) cu puterea a multor persoane publice. Absurdul nu este dat de rezultatul alegerilor (foarte probabil, dar cu alte cifre, ar fi fost la fel), ci de modul lor de desfăşurare, care a dovedit din nou, şi din nefericire, că monopolul puterii politice este prioritatea care desconsideră interesele societăţii şi normele democratice. Sigur, societatea are azi mai multe „guri". Este un câştig semnificativ. Dar contextul şi practicile invită întrebarea: Cine le dă verde şi la ce preţ? Mi se pare că formele de cenzură se diversifică.

Revenind la întrebările interviului: care sunt cele mai mari insatisfacţii ale fostului ministru Mihai Şora?

M.Ş....

(Banda magnetică a fost ştearsă. Am observant acest lucru atunci când am vrut să reiau transcrierea interviului.)

Biserica din Miroși, Argeș



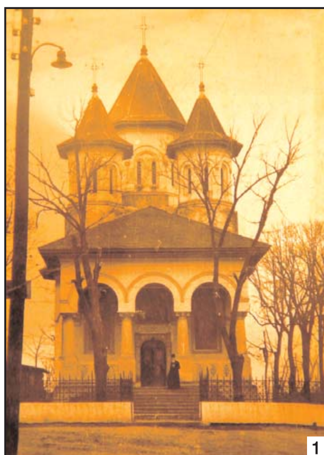
Sidonia TEODORESCU

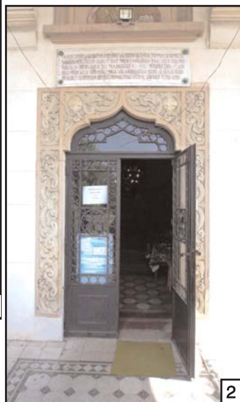
Articolul de față mi-a fost inspirat – în vara anului 2013, la trei luni după susținerea tezei mele de doctorat, în care pomeneam de mobilierul proiectat de Ion D. Berindey pentru biserica din Miroși – de un mesaj e-mail din partea preotului Cosmin Bloju, paroh la biserica menționată, mesaj care a fost urmat de multe altele, în încercarea de a descoperi cât mai multe documente despre această biserică, despre care Mircea I. Berindei scria că este una dintre creațiile bunicului său, Ion D. Berindey (1871-1928). Desenele după care au fost executate piesele de mobilier ale bisericii le cercetasem cu câțiva ani în urmă, la Muzeul Național de Artă al României, Cabinetul de Desene și Gravuri, Fondul Ion D. Berindey.

Totuși, nu fusesem niciodată la Miroși, nu văzusem minunăția de ctitorie boierească a Elenei Macca (1842-1912) și a colonelului Petre Macca (1844-1905), nu citisem numele constructorului Thoma Kanzler, gravat pe soclul coloanelor din pridvorul bisericii, nu mă minunasem de pictura murală a lui Costin Petrescu… așa că, după ce am studiat informațiile de pe blogurile preotului Cosmin Bloju (unul despre familia Macca și altul despre parohia Miroși), am vizitat și fotografiat biserica, iar apoi, două clădiri vechi din apropiere ne-au reținut atenția – conacul Macca și un imobil în formă de U din curtea conacului, care s-a dovedit (după cercetările de arhivă) a fi fosta Școală de Meserii pe care Elena Macca a plănuit s-o construiască în Miroși, conform testamentului din 1896.

Astfel, cercetarea a început în Arhivele Naționale Istorice Centrale, unde Fondul Casa Scoalelor mi-a deschis drumul către valoroasele documente despre Elena și Petre Macca, despre biserică, despre comunitatea din Miroși de acum un veac și strădania locuitorilor satului de a-și înălța școli, atât o școală primară, în 1906, cât și Școala de Meserii, în 1913-1914, după moartea Elenei Macca (1912), conform dorinței exprimate în testamentul acesteia și respectând legatul prin care proprietățile familiei au fost donate Ministerului Instrucțiunii Publice. Printre aceste proprietăți, casa Macca – creație a arhitectului John Elisée Berthet din 1891 – a fost renovată de Ion D. Berindey în 1911, an în care arhitectul îi adaugă o seră din fier forjat, închizând la etaj terasa dinspre stradă [6]. Cercetând Fondul Saint-Georges al Bibliotecii Naționale, am descoperit în arhiva Ion D. Berindey, un arbore genealogic al mamei arhitectului (pachetul CCLXXI, dosar 3, fila 23), Ana Berindei (născută Slătineanu), care relevă faptul că aceasta era verișoară de gradul II cu Elena Macca (născută Bălăceanu), fapt ce explică alegerea arhitectului Ion D. Berindey drept proiectant al bisericii din Miroși și al cavoului colonelului Petre Macca de la Mănăstirea Pasărea.

Ctitorie boierească aflată în sudul județului Argeș, biserica având hramurile „Sfinții Petru și Pavel”, „Sf. Nicolae” și „Sfinții Constantin și Elena”, din satul Miroși, comuna Miroși, județul Argeș (fost Teleorman) a fost ridicată de Elena Macca în anul 1908, în memoria colonelului Petre Macca, fiind sfințită în anul 1909, așa cum arată pisania gravată pe o placă de marmură.


1


2

Biserica este așezată în zona centrală a satului Miroși, în cel mai înalt punct al localității, pe soseaua națională care duce spre Roșiorii de Vede, la circa 2 kilometri de Gara Miroși. Pentru ridicarea ei, au fost aduși specialiști italieni și germani, sub îndrumarea austriacului Thoma Kanzler („constructor antreprenor”, așa cum arată o inscripție din pridvorul bisericii). Acesta a mai colaborat cu arhitectul Ion D. Berindey, construind Palatul Cantacuzino (Calea Victoriei, nr. 141) și vila Vasile Gănescu (șos. Kiseleff, nr. 9). Forma în plan a bisericii este aceea de cruce latină (absidele dinspre răsărit, miazăzi și miazănoapte fiind egale, iar brațul mai lung al crucii fiind reprezentat de pronaos împreună cu pridvorul). Biserica este încununată în plan vertical de trei turle – cupola Pantocrator și clopotnițele.

Structura este din zidărie portantă nearmată, pe soclu din piatră; au fost folosite arce și bolți din zidărie, iar în zona cafasului planșeul este din șine metalice cu bolțișoare din cărămidă. La construcția turlelor clopotniță a fost folosit betonul.

Pridvorul deschis este străjuit în partea de apus de patru coloane impunătoare, din piatră de Albești, terminate în partea superioară cu capiteluri cu frunze de acant, asemănătoare capitelurilor pe care Ion D. Berindey le-a folosit în 1901 la decorarea exteriorului capelei Leagănului Sfânta Ecaterina din București. (Palatul Cantacuzino de la Florești, azi în ruină, proiectat de Ion D. Berindey, a fost placat cu aceeași piatră, calcar alb de Albești, în 1911.)

Biserica e realizată în stil neoromânesc, numit în epocă stil național, remarcându-se ușile duble dinspre exterior, din fier forjat (în manieră Art Nouveau), încadrate de un portal de piatră, unde arhitectul a folosit arcul trilobat, în acoladă.

Pictura bisericii este realizată între 1908-1909, de Costin Petrescu (1872–1954), autor al celebrei fresce istorice de la Ateneul Român, și se înscrie în stilul neobizantin folosit adesea în acea perioadă. Ion D. Berindey mai colaborase cu Costin Petrescu la realizarea unor picturi murale din Palatul Cantacuzino. În pronaosul bisericii, pictorul a zugrăvit chipurile soților Petre si Elena Macca și pe cele ale soților Mihail și Maria (Marghioala) Bălăceanu, părinții Elenei Macca. Mobilierul (inclusiv catapeteasma) este realizat în întregime din lemn de stejar, având sculpturi inspirate din tradiția populară. Catapeteasma are gravată pe partea dinspre altar anul 1909 și numele atelierelor Fontana, care au executat-o. Grilajul „de fer bătut” al bisericii, proiectat de Ion D. Berindey, a fost executat de Milan Misici, meșter fierar și „păzitorul” conacului Elenei Macca din Miroși, după desenele arhitectului [6]. În decorația sa, regăsim motivul crucii cu brațe egale.

Astăzi, parohia din Miroși se luptă pentru ca biserica, monument istoric de categorie B (AG-II-m-B-13744), parte a unui ansamblu compus din fostul conac Macca, parc, biserică și fosta Școală de Meserii, să fie restaurată și inclusă într-un program turistic, cultural, punând astfel în valoare o parte din patrimoniul pe care familia Macca l-a lăsat cu generozitate comunității.

Bibliografie

1. ***, *Anuarul 1909 al Administrațiunii Casei Bisericii,* București, 1909.
2. Mircea I. Berindei, *Note din activitatea arhitecților Dumitru I. Berindey, Ion D. Berindey și Ion I. Berindey,* București, Academia, Biblioteca RSR, 1988.
3. Sidonia Teodorescu, *Mari arhitecți bucureșteni: Ion D. Berindey*, București, Ed. Vremea, 2014.
4. Sidonia Teodorescu, Cosmin Bloju, *Moștenirea familiei Macca*, în *Studii și comunicări* DIS, vol. VII, 2014, pp. 373-385.
5. Radu M. Tetici, Ionel M. Tudor, *Pagini de monografie. Miroși. Județul Argeș,* TIPARG, 2000.
6. Arhivele Naționale Istorice Centrale, Fond Casa Scoalelor, dosarele 117/1912, 172/1913, 91/1915, 174/1913, 175/1913, 64/1916, 262/1908.
7. Biblioteca Națională a României, Colecțiile Speciale, Fondul Saint-Georges, arhiva Ion D. Berindey, pachetul CCLXXI, dosarul 3.
8. Cosmin Bloju, http://petre-macca.blogspot.ro

(Fig. 1: Biserica din Miroși în 1972, fotografie din arhiva bisericii; Fig. 2: Intrarea în biserică)

Desen de Nicolae (Cucu) Ureche



Sidonia Teodorescu este arhitect, absolventă a Institutului de Arhitectură „Ion Mincu”, Facultatea de Arhitectură și Urbanism (1993), doctor în arhitectură la UAUIM (2013) cu teza *Arhitectul Ion D. Berindey, studiu monografic* (coordonator științific prof. dr. arh. Nicolae Lascu). În 1992, a beneficiat de o bursă C.I.E.S. oferită de statul francez, la Facultatea de Arhitectură Paris „La Villette”. În prezent, este lector universitar la Facultatea de Arhitectură a Universității „Spiru Haret”, arhitect în cadrul propriului birou de arhitectură și redactor al revistei *Bucureștiul meu drag.* Este membru al Ordinului Arhitecților din România, al Uniunii Arhitecților din România, al Comitetului Român de Istoria și Filosofia Științei și Tehnicii al Academiei Române.

Autor al volumului *Mari arhitecți bucureșteni: Ion D. Berindey,* Ed. Vremea, București, 2014; membru al echipei și coautor al: *Dicționar al arhitecturii românești moderne (sec. XIX, XX, XXI),* literele A-C, 2012 și *Dicționar al arhitecturii românești moderne (sec. XIX, XX, XXI) Arhitecți* (literele D-H), 2014 – proiecte culturale susținute de Uniunea Arhitecților din România (http://issuu.com/dictionaruar). Mai multe articole și conferințe de arhitectură și istoria arhitecturii, participare la școli de vară, simpozioane etc.



Cărți și autori

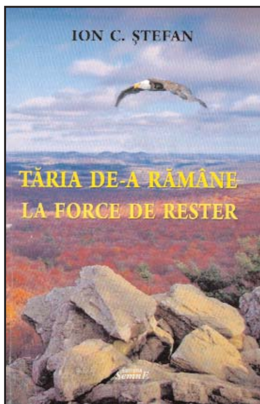


Viața ca o metaforă

Victoria MILESCU

Autor a peste 30 de volume de poezie, proză, critică, profesor de limba română pe care a predat-o timp de patru decenii la Colegiul Național „Matei Basarab" din București, Ion C. Stefan se prezintă ca un autor al cărui talent este dublat de o solidă și adecvată instruire. Un autor cultivat, deschis către valorile universale, trăind ardent viața căreia a încercat mereu să-i extragă esențele pozitive, să-i sesizeze aspectele luminoase care dau un sens logic existenței noastre uneori bulversante. Prin generozitatea dânsului, i-am citit o bună parte dintre cărți, astfel încât pot să afirm că *Tăria de a rămâne/ La force de rester*, carte apărută în ediție bilingvă la Editura SemnE, în 2014, este una dintre cele mai închegate. Poate și datorită unei selecții, în spiritul unității de sens și stil a volumului, realizate de profesoara de limba franceză Ecaterina Chifu, care a tradus cu plăcere, cum spune, dar și cu aplicație și sensibilitate, după câte mi-am dat seama, poezii din volumele anterioare, la care s-au adăugat și câteva inedite. De ce o ediție bilingvă? Pentru că e necesar să ne exportăm poezia, creația românească nefiind cu nimic mai prejos decât creația altor țări, meritând o mai largă promovare sistematică, diversificată și instituționalizată, deziderat a cărui slabă realizare îi determină pe mulți autori să se descurce pe cont propriu.

În recenta sa carte, îl regăsim pe Ion C. Ștefan, ca niciunde, animat de un impresionant elan vitalist, tineresc, cu o uriașă poftă de viață, o nestăvilită dorință de a iubi, de a se bucura de ceea ce ne oferă existența noastră cotidiană. Piedicile mai mult sau mai puțin previzibile, încercările, atunci când apar, sunt surmontate prin apelul la forța magică a cuvântului care poate crea o altă realitate, cea a visului, a reveriei. Structură solară, pozitivă, Ion C. Ștefan induce ideea că prin cuvânt putem accede la eternitate, dar numai atunci când acest cuvânt este îmbogățit cu sau de iubire, cel mai nobil element constitutiv al vieții. Iubirea și poezia sunt cei doi poli între care are loc viața cu toate ale ei, cu jocuri și tragedii, cu pierderi și regăsiri, cu nostalgii care determină uneori coparticiparea naturii ca decor ori ca rezonator. Spune poetul: „Puterea cuvintelor de dragoste este uriașă și traversează timpurile", parcă în ecou la celebrul vers al lui Dante: „L'amor che move il sol e l'altre stele". Spiritul optimist nu exclude disponibilitatea spre reflecție, spre extragerea sensului ori a simbolului unei fapte, unui tablou, unei impresii fugitive, poezia valorizându-se cu atât mai mult cu cât își asumă mai pregnant latura filosofică. Citez din poezia *O altă formă a sinelui:* „EUL poetic este o altă formă a sinelui –/ Dar deosebită de cea inițială;/ Altfel de ce ne-am mai căuta?/ Poate fiindcă simțim uneori/ Această dorință de-a fi altfel/ Decât suntem cu adevărat."



Cel care scrie este un *Truditor pe câmpiile luminii,* bântuit de *Setea de lumină*, și multe alte titluri ca acestea indică dominanța luminii alături de motivul visului, care nu este asociat unei stări nocturne, dimpotrivă, visul are o strălucire diafană, euforic-adolescentină, derulându-și splendoarea diurnă cu predilecție primăvara sau vara. Iubirea, în viziunea lui Ion C. Stefan, presupune dăruire totală, înălțare spirituală, luminozitate, puritate, cel mai realizat în acest sens fiind rondelul *Dor de puritate,* cu versul repetitiv emblematic „Mi-e dor de-un alb de floare". Ființa iubită este desăvârșită în toate și nu poate fi tratată decât cu delicatețe, cu tandrețe și, chiar dacă pare oarecum desuetă comparația ei cu o floare, cu o lebădă, ne cucerește candoarea exprimării izvorând dintr-o „tinerețe perpetuă". Și totuși, nu lipsește o anume tușă de senzualitate, atunci când autorul descrie nurii iubitei, fără însă nimic vulgar, obscen, acesta detașându-se cu ani-lumină de erotismul impudic practicat de unii poeți ai generației de azi. Ion C. Stefan rămâne un tradiționalist receptiv la înnoirea mijloacelor poetice actuale, asimilând noi modalități de expresie, pe linia unui modernism care nu șochează și în care predomină sentimentul, căldura umană.

Autorul nostru își denumește în texte poeziile drept „cântece", făcând trimitere la forma incipientă, veche, a poeziei, când aceasta se cânta cu sau fără acompaniament, fiind un cântec simplu, atât de simplu încât pare absurd, dacă ar fi să ni-l amintim pe Nichita Stănescu. Aceste așa-zis cântece, unele cu ritm și rimă, altele în vers liber, închinate luminii, iubirii, bucuriei de a trăi, respiră farmecul indicibil al poeziei dintotdeauna.

Cum în lirica fiecărui poet se simt unele inerente influențe și filiații, în versurile lui Ion C. Ștefan se aude un susur eminescian, traversând chiar poezia cea mai încărcată de mister și adâncime care dă chiar titlul cărții, *Tăria de a rămâne.* Se spune că cei care înving sunt cei care rămân în picioare, cei care ne rămân alături, cei care sunt consecvenți unui crez. Ion C. Ștefan are tăria de a rămâne consecvent cu sine, cu stilul său de viață și scriere, cu poezia, care îl adeменește să locuiască într-o metaforă: „M-am trezit într-o metaforă/ Mult mai frumoasă/ decât metaforele obișnuite./ Aș putea spune că metafora/ fascinantă este cea a vieții mele" (*Metafora vieții*). Fericit autorul care-și trăieste viața ca pe o poezie și poezia ca pe propria-i viață.



Scriitorul marinar și fermier din Câmpia Bărăganului

Aureliu GOCI

Surprinzător, apariția volumului de poezie *Cartea secretelor* (Ed. Helis, Slobozia, 2014) al lui Florin Ciocea a reușit să-mi modifice și opinia asupra însemnărilor lui de călătorie, pe care acum le înțeleg nu doar ca simple provocări aventuroase pe mări și oceane, ci creație adevărată, elaborată major și bine cumpănită. Recunosc că la început nu am intuit talentul uriaș al acestui nonconformist incorigibil, nu i-am descoperit complexitatea și profunzimea care trebuie înțelese în spiritul personalității sale creative. O comoară de om care, pe de o parte, poate fi un pragmatic „businessman", moștenitor al îndrăznețului marinar din tinerețe, iar, pe de altă parte, un creator adevărat, polivalent și nonconformist, așezat abia la maturitate la casa (ferma) lui din Bărăganul care i-a devenit sursă de inspirație.

Cartea secretelor este o carte de poezie adevărată, iar autorul, care cultivă cu dedicație și talent atât proza cât și poezia, rămâne egal cu sine în ambele ipostaze. Poetul balansează larg de la o viziune cosmogonică la amănuntele pitorești și meschine ale „never-land-ului cotidian": *politica* este calul de bătaie al poetului, atât ca abstracție în sistemul filosofic, cât și ca reprezentare concretă în viața de zi cu zi, iar *istoria*, fărâmițată în evenimentele existenței, are gustul acru-amar al aguridei rupte înainte de vreme. A treia referință fundamentală este *Bărăganul*, teritoriu aspru și arid, dar care induce o excepțională disponibilitate sufletească.

În general, textele poetice se mulează pe experiențele biografice extraordinare ale autorului, dar uneori ajung la extrema generalizare și armonioasa abstractizare a marii creații: *Când se naste un om/ Pe îndepărtatele lacuri moare o lebădă!/ După aceea, plouă îndelung/ Și nuferi imenși îi acoperă trupul imaculat./ Zborul se mai învârte încă pe deasupra lacului, / După care, în amurg,/ Cade fără zgomot în trupul pruncului adormit.// Când se naște o lebădă pe îndepărtatele lacuri/ Un om rătăcește gol pe Câmpiile Elizee.*

Pragmaticul prozator este completat în poezie de un vizionar preocupat deopotrivă de geneza lumii, dar și de apocalipsă. Poetul e îndrăgostit de „câmpia eternă", de spațiul infinit al Bărăganului, așezat sub cupola imensă a cerului. Nu cunosc un text mai desăvârșit și mai reprezentativ pentru câmpia nesfârșită decât aceste șase versuri, de o perfectă transfigurare estetică: *Când tăcerea sparge timpanele ierbii/ Aud apa cântând încet în tulpini/ Și păsările/ Păsările de foc sărută la amiază țărâna/ Iar cerul lichid/ Picură mut în sufletul privighetorii.* (*Bărăgan*).

Se poate vedea că autorul nu înțelege prin poezie doar descriere viguroasă, obiectivă, ci și proiecție vizionară și receptare a misterului și a muzicii sferelor de veșnică adorație.

Volumul *Manual de fenomenologie* (Ed. Helis, Slobozia, 2014) propune o carte diferită de *Pescar pe oceanele lumii* (Ed. Helis, Slobozia, 2015), reprezentând calitatea de cetățean așezat, de femier în Câmpia Bărăganului. Este „o construcție dramatico-filosofică, o fabulă sarcastică, o *Țiganiadă* a provincialismului, un pamflet la istoria recentă a orașului Fetești", afirmă polivalentul autor, prezentând astfel un volum scris cu dedicație și intensitate. Referința continuă trimite la opera unui scriitor și filosof de care nu cred să fi auzit prea mulți în afară de F.M. Ciocea, un anume Ion Voinea (1949-1981), și are ca eveniment principal construcția catedralei din oraș. Însă povestea nu e simplă, ci agrementată și complicată cu alte povești imaginare, unele moralizatoare, culese de autor de prin satele Bărăganului. Misterul rămâne acest Ion Voinea, care transgresează din viața reală în cartea lui Florin Ciocea, un fel de gânditor popular și scriitor (fără să scrie), care emană o înțelepciune tradițională pe care o face prezentă chiar în zilele noastre.

Narațiunea, simplă și foarte degajată, include și un „Studiu etnografic al elevului de anul doi F.C." despre „Marți Seara": *Bătrânii mai păstrează încă și azi obiceiul de a nu lucra în seara de marți. Până la jumătatea secolului, satele de pe firul Borcei adormeau întotdeauna mai devreme în această zi cu ghinion a săptămânii. Odată cu înserarea, după ce animalele din ogradă au fost hrănite și închise în locurile lor, gospodăriile – mai ales cele care aveau fete de măritat – își închideau bine ușile și ferestrele. De obicei se stingea lumina, fiindcă „atrăgea duhul rău".*

Marți Seara intra totdeauna pe coș, pentru a-și „împrospăta" nuanța cu funingine și afirma plenar atotputernicia vrăjitorească. Cei care vorbeau, când se întâmpla să fie și ea acolo, ori își pierdeau graiul, ori unul din membre devenea moale ca ceara. Există o credință populară, foarte veche, care spune că duhurile necurate pot acționa negativ asupra fizicului și psihicului omului atunci când li se arată un semn de împotrivire. Marți Seara este dușmanca neîmpăcată a fetelor mari, pe care le sluțește și le fură dragostea, dăruind-o celor „urâte și proaste".

Cărți și autori



Istoria literaturii române pe înțelesul celor care citesc

Ion C. ȘTEFAN

Nu cred că Nicolae Manolescu ne-a făcut o surpriză cu noul său volum *Istoria literaturii române pe înțelesul celor care citesc*, apărut de curând, la Editura Paralela 45, din Pitești, ci, mai degrabă, o încercare de-a ne explica altfel câteva dintre principiile care au stat la baza monumentalei sale *Istorii critice a literaturii române,* tipărită în anul 2008, la aceeași editură. Câteva direcții noi pot fi însă desprinse – precum el însuși ne explică în articolul de fond din *România literară,* nr. 48-49, din 21 noiembrie 2014: „O istorie a literaturii are două paliere: unul este acela al șirului de opere, al curentelor și evenimentelor literare, de-a lungul secolelor, ca un fel de dat obiectiv; al doilea este opinia critică dintr-un moment sau altul, care a jucat rolul ei în perspectiva asupra operelor, curentelor și evenimentelor de tot soiul".

Sintagma cuprinsă în titlu, „celor care citesc", nu mi se pare o ironie, deși poate fi luată și așa, ci, mai degrabă, sugerarea unei direcții în descifrarea noului său volum, aceea de a citi cu ochii minții, adică de a te apropia cu respect și chiar teamă de niște lucrări de sinteză, precum *Istoria literaturii române de la origini până în prezent* de George Călinescu, *O istorie a literaturii române de la origini până în prezent* de Ion Rotaru (evident, după a doua ediție, retipărită de Editura Dacoromana, singura corectată de un grup de specialiști, între care amintesc pe profesoara Floarea Necșoiu), 2009, *Istoria literaturii române de azi pe mâine* de Marian Popa, tipărită în ediții succesive la Editura Semne (eu referindu-mă, îndeosebi, la ediția din 2009), precum și la cele parțiale, pe etape istorice sau genuri literare, redactate de profesori universitari ca Dumitru Micu, Alexandru Piru, Ovid S. Crohmălniceanu și alții – fiecare dintre ele opere de referință, rodul unor activități de cercetare și didactice de zeci de ani.

Am scris în revista de cultură *Curtea de la Argeș,* la vremea respectivă, despre prima mare sinteză a domnului academician Nicolae Manolescu, mai mult controversată decât lăudată, uneori din rea credință, alteori dintr-o grabă de a nega fără argumente, atitudine care nu poate fi deloc onorabilă pentru semnatarii unor astfel de materiale.

Nu mai revin asupra concluziilor de atunci, deoarece intenționez să tipăresc un volum mai cuprinzător, cu opiniile mele despre cărțile pe care le-am parcurs în ultimii ani de lecturi intense, deși câteva idei explicative ar fi necesare și în acest moment, deoarece ele fac, oarecum, legătura dintre cartea aceasta și cea anterioară, semnată de criticul literar la care mă refer.

Istoria critică era, în interpretarea mea de atunci, o oglindă contemporană a *Istoriei* lui George Călinescu, adică, alături de prezentarea selectivă a operelor reprezentative din literatura română și a contribuțiilor criticilor celor mai de seamă, din perioada de la George Călinescu la Nicolae Manolescu, adevăr care ar fi trebuit desprins de „cei care citesc", încă de pe atunci, dar, pentru aceasta, era necesară o lectură temeinică, poate chiar reluată comparativ.

E o trudă grea și de lungă durată, însă, din cele scrise de unii, am desprins faptul că e mult mai ușor să lauzi ori să negi pe un palier afectiv de suprafață, decât să elaborezi un articol bine documentat, în urma unei analize nuanțate și susținute logic.

Acestea pentru început, reușind astfel să revin la ultima *Istorie* a domnului profesor universitar Nicolae Manolescu.

Așa cum ne arată autorul, în cuvântul introductiv, intitulat simplu *Explicație*, recenta *Istorie* „nu se adresează criticilor literari, mai ales acelora care sunt convinși că astăzi nu se mai scriu istorii literare. N-aș vrea să le stric tabietul de lectură. Ea se adresează, pur și simplu, celor care citesc. Ei sunt cei care salvează cartea. De la cei care nu citesc nu putem avea nicio pretenție" (p. 5). O sinceritate convingătoare, pentru cei care cu adevărat mai citesc este ultimul omagiu al unui mare critic literar.

Sau poate doar o invitație la o lectură temeinică, sinceră și cu bune intenții, renunțându-se la concepțiile anticipativ formulate?

În fond, a citi mii de cărți și recenziile despre ele, în vederea alcătuirii unei astfel de *Istorii,* constituie cel mai mare sacrificiu de sine și argumentul convingător al sincerității criticului care îndrăznește să se afirme astfel. Mai ales că „Literatura se rescrie la fiecare nouă lectură. Nici istoria literaturii nu este aceeași tot timpul. Consecvențe complezente, i-aș prefera franchețea opiniei. Mi s-a părut mai cinstit decât ipocrizia absolutizării judecăților. Pe care mi le asum în totalitate. În viața de toate zilele îmi place să fac concesii. În critică nu." Citatul este luat din *Epilogul* intitulat „Eu sunt cârpaci bătrân" (p. 351), parafrazând cuvintele lui I.L. Caragiale „Eu sunt cârpaci bătrân" – aici, un meșter al cuvintelor, care a scris cronici literare încă de pe la 22 de ani.

Deși, îmi vine greu să presupun că un critic literar de talia lui Nicolae Manolescu și-ar putea schimba opiniile de la un volum la altul; mai curând, forma de abordare.

În *România literară* din 21 noiembrie 2014, însuși autorul afirmă că: „Făcând un pas mai departe, voi spune că istoria literaturii ca disciplină reflectă un proces, mai lung sau mai scurt, aflat în desfășurare în fiecare moment în care este comentat. E important acest fapt. Nu avem în fața ochilor un obiect. Totul e în mișcare. Perspectiva se schimbă în fiecare clipă. Și intervine, la rândul ei, într-o bună măsură, în procesul ca atare."

Criticul literar Cosmin Ciotloș este primul care vine în întâmpinarea acestei noi ediții a *Istoriei* lui Nicolae Manolescu, scriind în numărul următor al revistei: „Nicolae Manolescu ne arată nu propriu-zis cum se polemizează (sau mai exact cum se dialoghează), cu o sinteză (în cazul de față cu istoria critică) scriind o alta"; ceea ce însă mi se pare o afirmație grăbită, deoarece esența acestei de-a doua ediții ne propune o sistematizare mai accentuată a primei variante, pentru a fi mai ușor accesibilă cititorilor. Cred că despre altceva este vorba cu prioritate, și anume: impresionat (sau chiar dezamăgit) de felul cum a fost receptată prima variantă a *Istoriei critice* și crezând cu asiduitate în judecățile pe care le-a emis, Nicolae Manolescu ne dă o variantă concisă și altfel sistematizată, deși nu cu prea multe modificări: e vorba de-o mai mare selecție, de anumite reformulări și restructurări, de renunțat la o parte din filierele criticii colaterale, de câteva omisiuni de nume, dar și de adăugări. Întâlnim unele atitudini critice referitoare la cei care s-au pronunțat anterior despre *Istoria critică,* fără a o fi studiat temeinic și cu bună credință. Regruparea unor mari perioade, curente literare și reviste culturale, pe epoci ori genuri și curente literare, pe măsura modernizării și îmbogățirii literaturii române, prin aducerea la zi a informației, precum și introducerea unor noutăți ivite de la prima la a doua variantă, ca o privire în oglinzi paralele: Ce s-a spus până acum? Ce se spune? Care este adevărul, în lumina concepției sale? Renunțând la unele întâmpinări, pe care le subînțelegem, au fost eliminate câteva păreri critice prea bogate și uneori obositoare, au fost scoase unele citate explicative, din autorii analizați, deși își aveau pitorescul lor.

Ca într-o adevărată artă receptivă superioară, Nicolae Manolescu nu putea totuși să renunțe la subiectivismul său, nici să introducă alte nume valoroase, care ar fi meritat cu adevărat să fie menționate. Dar cei care cred că sunt scriitori talentați cu adevărat nu trebuie să se descurajeze: se vor mai scrie și alte istorii literare, de-a lungul timpului, important este să se găsească și cititorii pe măsură, fiindcă, vorba autorului: „În critică sunt dezinteresat și intratabil. N-am nici prieteni, nici dușmani. Stau de vorbă cu cărțile, nu cu omul din spatele lor" (p. 351).

Impresionantă sinceritate, ceea ce și eu am încercat să fac, stând de vorbă cu această ultimă ediție a lui Nicolae Manolescu.

Cu volumul ***Pescar pe oceanele lumii,*** F.M. Ciocea dovedește că nostalgia mării i-a rămas lipită de suflet și rememorează cu plăcere anii tinereții. Autorul nu se împiedică de „tradiția" prozei marinărești, de modelul strălucit reprezentat de *Toate pânzele sus* și elaborează alt gen de narațiune – eficientă, pragmatică, informativă – deși nu evită nici poveștile marinărești spectaculoase, pitorești, cu episoade intercalate, pline de informații și istorioare din domeniu. Desigur, F.M. Ciocea nu e chiar „ultimul" marinar care a călătorit la sud de Ecuator, ocolind Republica Sud-Africană, ci ultimul marinar care are talentul să-și povestească admirabil călătoriile și să țină un jurnal nuanțat, dinamic și bivalent, adică foarte exact în datele care privesc mările traversate și țărmurile cercetate, dar de impresionantă pregnanță literară în ceea ce privește trăirile sufletești, imaginarul generat de existența pe „mișcătoarele cărări" sau de viața la bordul vaporului cu care a înfruntat singurătatea, valurile și furtunile.

Dar marinarul s-a așezat temeinic pe pământul Bărăganului, pe care îl iubește nespus, sub cupola unui cer plin de stele despre care a scris și poetul Tudor George. Îl știam pe F.M. Ciocea poet și prozator deopotrivă, și așteptările mi s-au confirmat în ultimele sale scrieri, prin excepționala forță de evocare, prin surprinzătorul său lirism subtextual, tipologic contrastant cu duritatea de stâncă a bătrânilor lupi de mare, cum s-ar putea presupune.

Trebuie spus că un neliniștit și imaginativ iubitor de călătorii – a și plătit pentru această dominantă sufletească pe vremea comunismului, când a încercat să treacă Dunărea – deși fizic vorbind, aceasta nu era cine știe ce performanță, câtă vreme a pornit înot să ajungă la... Istanbul.

Cu cât figura pitorească, delicată și aventuroasă a autorului se depărtează spre fundalul minții, cu atât mă cufund în memoriile sale (cu un jurnal intercalat) extrem de interesante, scrise cu condei sigur de profesionist. Chiar pe spații mici, în anumite secvențe, autorul reușește să-l capteze și pe cititorul cel mai exigent – și exemplific cu portretul pe care-l realizează unui personaj excepțional, Vasile, *...un marinar veteran, născut prin voia sorții și a lui Dumnezeu, câine. De patru ani Vasile trăiește pe navă. Coboară în toate porturile, dar se întoarce întotdeauna la vapor. Dacă ultima barcă a plecat fără el, se aventurează înot. Marinarii au grijă să-i lase scara de pilot coborâtă pe slip. În oraș, singur fiind, îi urmează pe marinarii care vorbesc românește, chiar dacă nu i-a văzut niciodată până atunci. Majoritatea navigatorilor îl cunosc, măcar din auzite.*

Polivalența lui Florin Ciocea – poet, prozator, memorialist – se manifestă ca fațetele unui diamant: nu au legătură una cu alta. Poetul e chiar poet, prozatorul chiar dezvoltă o vocație epică lipsită de orice lirism parazitar. Autorul de memorii chiar scrie memorii – obiective, fără paranteze sentimentale. Un cult al prieteniei și un suflet generos cu care a fost dăruit de Creator au făcut din extraordinarul Ciocea o personalitate a Bărăganului, care identifică un scriitor de primă mărime, dar care, așa cum se întâmplă cu oamenii foarte dotați, nu se ia cu totul în serios. Semnalez însă că trebuie luat în serios de critici și de comunitatea scriitoricească, precum și de aceea a cititorilor pasionați de cărți bune.

F.M. Ciocea este un scriitor divers și complex, cu mult mai profund decât a fost perceput până acum.



Cărți și autori



Teatrul absurdului. Puncte de reper în dramaturgia românească

Marian MIHĂESCU

Absurdul este o categorie estetică prezentă în toate genurile literare – liric, epic, dramatic. El se bazează pe cultivarea *paradoxului,* a *umorului negru*, a *„crizei comunicării”,* a *spiritului parodic.*

Elemente de absurd sunt prezente în literatura română încă din opera lui I.L. Caragiale, dacă analizăm unele texte din schițele sale care cultivă „criza comunicării”, cum ar fi *Căldură mare, Tren de plăcere, La poștă* etc.

Amplificarea absurdului se produce odată cu avangarda literară din deceniile 2-3 ale secolului al XX-lea, când în poezie apare *dadaismul,* iar în proză *suprarealismul.* În teatru asistăm la o modernizare a formelor dramatice, dincolo de speciile tradiționale, comedia și drama. Apare drama absolută în teatrul lui Camil Petrescu și drama expresionistă în teatrul lui Lucian Blaga, dar și comedia absurdă în teatrul lui George Ciprian, considerat a fi unul dintre precursorii teatrului absurdului în literatura română.

Buzoianul actor George Ciprian, devenit dramaturg, coleg de liceu și prieten cu Urmuz, rămâne celebru prin comedia *Capul de rățoi* (1940). Izvorâtă parcă din spiritul absurd urmuzian, piesa propune ieșirea din tiparele cotidianului prin manifestări excentrice care scandalizează opinia publică: „rățoii” se salută lăsându-se pe vine, locuiesc într-un pom etc. „Trăznăile” lor îi scandalizează pe oamenii serioși, îi amuză pe tineri, ele sunt, în fond, o terapeutică a menținerii tinereții spiritului. Principalul lor adversar, „Domnul cu barbă”, ajunge el însuși să se contamineze de spiritul lor și să se integreze grupului de „rățoi”.

După război, la Paris, Eugen Ionescu, scriitor român autoexilat în capitala Franței, va deveni cel mai important reprezentant al teatrului absurdului din literatura universală prin piesele sale din anii ’50, denumite antiteatru: *Cântăreața cheală* (cu varianta *Englezește fără profesor*), *Lecția, Rinocerii* etc.

Cântăreața cheală este piesa în care se acuză absurdul platitudinii existențiale. Cele două cupluri englezești, Domnul și Doamna Smith, Domnul și Doamna Martin, debitează de ani de zile aceleași enormități verbale care au dus treptat la desemantizarea cuvintelor și, implicit, la lipsa comunicării. Subtitlul „englezește fără profesor” (devenit titlu al unei variante a piesei) vine de la ultima secvență, când toate replicile personajelor nu mai sunt decât „simple propoziții” ca dintr-un ghid de învățare a limbii engleze. Absurdul este cultivat aici și prin replici paradoxale, precum următoarea, care dă titlul piesei:

– Apropo, că tot veni vorba, și cântăreața cheală?
– Umblă pieptănată la fel!

***Lecția* este piesa în care se acuză** dictatura și efectele malefice asupra societății. Personajele principale sunt Profesorul și Eleva, la care se adaugă ca personaj secundar Menajera. Totul începe sub semnul unei politeți excesive din partea Profesorului față de Elevă, care vine să-și pregătească examenul de doctorat. Eleva este examinată sumar la geografie, apoi se trece la aritmetică, unde trece ușor de adunare, dar se încurcă la scădere, ceea ce crește tensiunea, nervozitatea Profesorului. Trecându-se apoi la elementele lingvisticii și ale filologiei comparate, deși Menajera îl atenționează că acest domeniu îl poate duce la „bucluc” (se întâmplase în aceeași zi de 40 de ori), Profesorul ajunge din exemplu în exemplu la „cuțit” și, în timp ce eleva nu este în stare să-i urmărească stupidele abstracțiuni, fiind și afectată de o durere de dinți, Profesorul, enervat la maximum, o ucide cu cuțitul.

Revenind în literatura română, dramaturgia din perioada neomodernă (anii ’60) se remarcă prin teatrul lui Marin Sorescu, care împrumută forma parabolei și, prin aceasta, acuză diverse elemente ale absurdului existențial. *Setea muntelui de sare,* de pildă, este o trilogie (*Iona*, 1968; *Paracliserul,* 1968; *Matca*, 1973) publicată în volum în 1974, în care fiecare dintre cele trei piese reprezintă o parabolă a condiției umane. Iona trăiește condiția tragică a singurătății și se află într-o căutare permanentă, dar zadarnică, a căilor libertății, Paracliserul arde de dorul absolutului, jertfindu-se în propria-i biserică, precum Meșterul Manole, *Matca* e o sfidare a stihiilor naturii, o renaștere a lumii ca după potopul din timpul lui Noe. În teatrul istoric, Marin Sorescu, deși cultivă tema istoriei naționale, părăsește viziunea romantică a lui Alecsandri, Davila sau Delavrancea și folosește tema istoriei doar ca prilej de dezbatere morală pe tema puterii, a tiraniei etc. (*A treia țeapă*, 1971; *Răceala,* 1976).

În perioada postmodernă, îndeosebi la răscrucea mileniilor 2-3, teatrul românesc cunoaște un fenomen similar anilor ’50. Este atât de ciudat cum destinnul a dizlocat în anii ’50 un autor celebru din universul literaturii române, pe Eugen Ionescu, menindu-l literaturii franceze, și cum astăzi, ceva asemănător se întâmplă cu Matei Vișniec. Născut la Rădăuți, în 1956, pe vremea când Eugen Ionescu devenea celebru la Paris, Matei Vișniec avea să se împlinească prin studii de filosofie la București, ca apoi, în 1987, să se stabilească la Paris, unde, pe urmele lui Eugen Ionescu, să publice poezie și teatru, devenind celebru prin reprezentațiile textelor sale dramatice la teatrele din Franța, Germania, S.U.A., reiterând estetica absurdului.

Vom lua în discuție două dintre piesele lui Matei Vișniec, *Caii la fereastră,* 1996, și *Ultimul Godot*, 2006. Textele par a fi replici după o jumătate de secol la piesele a doi corifei ai teatrului absurdului din anii ’50, Eugen Ionescu și Samuel Beckett.

Caii la fereastră este o piesă într-un act, divizat în trei secvențe, unite printr-un personaj comun, Mesagerul, și având în plus o pereche diferită de personaje în fiecare secvență: Mama și Fiul, Fiica și Tatăl, Soțul și Soția. Mesagerul este un personaj ciudat, un fel de agent al destinului, un mesager al timpului, care fixează cadrul general al fiecărei secvente prin bătăi de tobă: *1699 Pacea de la Carlowitz /.../, 1745 Pacea de la Breslau /.../, 1815 Pacea de la Viena /.../.* Fiecare „pace” este, de fapt, timpul tragic al unui mare război încheiat cu prețul morții a mii și mii de oameni.

În prima secvență, absurdul se consumă cu perechea de personaje Mama și Fiul. Mama își pregătește Fiul de război. Fiul are viziunea tragică a unor cai care se arată la fereastră. Dialogul este absurd, comunicarea dintre Mamă și Fiu este blocată, replicile lor având mereu alt referent. Finalul secvenței mută acțiunea direct pe deznodământul ei: Mesagerul vine și anunță moartea Fiului în condiții deloc eroice, lovit de un cal roșu de care s-a apropiat prea mult. Tot dialogul care urmează între Mamă și Mesager se desfășoară pe fondul absurd al deschiderii robinetului lăsând să curgă o apă neagră care, pretinde Mama, are menirea de a o liniști. Alte detalii, cum ar fi că trupul Fiului s-ar fi chircit până la dispariție pentru a nu lăsa un cadavru pe care ceilalți ar mai avea grija să-l îngroape, că singurele obiecte rămase după el ar fi cinci pachete de biscuiți cazoni, de rețeta cărora se interesează Mama, sunt elemente tragi-comice.

A doua secvență pune în lumină o altă pereche tragică, Fiica și Tatăl, în urma altei conflagrații. Tatăl, scăpat ca prin minune din măcelul de la Trapezunt, își duce zilele într-un cărucior cu rotile, fiind îngrijit de fiica sa. La fel ca în prima secvență, dialogul este construit tot pe tehnica absurdului. Tatăl, înnebunit de ororile războiului prin care a trecut, îi arată la nesfârșit Fiicei decorațiile primite, Crucea cu două colțuri, Crucea cu trei colțuri, Crucea cu patru colțuri, apoi îi povestește a nu știu a câta oară cum s-a salvat înotând printre cadavre pe care parcă și acum le vede și le simte mirosul. Și, în timp ce Tatăl bea un pahar de apă neagră de la robinet, iar Fiica îl împinge cu căruciorul spre camera de culcare, care ar trebui, se gândește tatăl, să aibă perdele de catifea neagră, acțiunea se mută retrospectiv la momentul anunțării de către Mesager a nenorocirii: în urma luptei, Tatăl este singurul supraviețuitor, dar a înnebunit de singurătate și se întoarce urmărit cu ferocitate de un cal. Mesagerul aduce un scaun cu rotile, iar dialogul cu Fiica se desfășoară într-un registru tragi-comic: îi dă instrucțiuni cum să-l șteargă de praf, mai ales sub manșoane, în timp ce un jet de apă neagră tâșnește din țeava robinetului, iar din stradă se aude muzică militară.

A treia secvență redă perechea eternă, Soțul și Soția, victimizați și ei în urma altei conflagrații. Soțul este înnebunit de „ordinea militară” care i s-a cuibărit în toate detaliile vieții casnice, totul se raportează la ceea ce le spune „colonelul regimentului”. Pare o permisie între două bătălii: o îmbrățișează absent pe soția sa, reface la nesfârșit „ultimul atac”, ilustrându-l cu vasele și tacâmurile de pe masa din sufragerie, încercând să înțeleagă care este detaliul care a lipsit pentru obținerea victoriei împotriva inamicului. La un moment dat, după ce Soțul iese să vadă cine a bătut la ușă, acțiunea se mută pe deznodământ, când apare Mesagerul, care aduce și de această dată vestea tragică: moartea Soțului căzut și strivit de mulțimea camarazilor ce veneau din urmă. În loc de cadavru, i se aduce Soției un „munte de bocanci”, pe tălpile cărora fiind, de fapt, mormântul Soțului. Treptat-treptat, Soția este îngropată sub muntele de bocanci și sub intimitatea complice a noului Hans, Mesagerul.

În fiecare dintre cele trei secvențe există un dialog între personajele pereche și o intervenție a Mesagerului, anunțând ceea ce, de fapt, se derulase deja. Este o sugestie că scena se petrece în mintea Mamei, Fiicei, Soției.

Absurdul este realizat din imposibilitatea comunicării celor doi parteneri de dialog, dar și din detalii absurde: apa neagră de la robinet, caii din fereastră etc. Tragicul este învăluit, de fiecare dată, în comic, ceea ce face ca specia cultivată să fie farsa tragică.

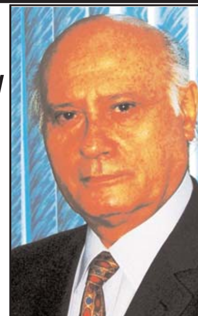
Ultimul Godot este o replică la *Așteptându-l pe Godot* de Samuel Beckett, piesă a anilor ’50, aparținând celui de-al doilea corifeu al teatrului absurdului din acei ani. Piesa lui Matei Vișniec exprimă, dintr-o perspectivă postmodernă, „criza” aparentă a teatrului. Pentru autorul român, criza se manifestă doar la nivelul mijloacelor tradiționale ale teatrului, în fond, teatrul nu moare, ci, în noua formulă postmodernă, renaște.

Întâlnirea bizară a personajului beckettian cu autorul (piesa este doar un dialog între Godot și Samuel Beckett, replică la monologul lui Godot din piesa lui Beckett), amândoi „dați afară din teatru” (se înțelege, din formula tradițională de teatru), fac apologia teatrului și trăiesc nostalgia lui. Dar tocmai lamentațiile lor sunt din ce în ce mai ascultate, câștigând încet-încet un nou public, și devin obiectul noului teatru care se naște.

Textul devine astfel o *meditație despre teatru,* exprimată într-un registru tragi-comic, o meditație optimistă despre perenitatea acestei arte născute în urmă cu 2.500 de ani și care, în ciuda formelor pe care le-a schimbat de-a lungul timpului, rămâne cea mai directă artă modelatoare a sufletului omenesc, prin mesajul și catharsisul ei purificator.



Matei Călinescu



Florea FIRAN

Critic şi istoric literar, comparatist, poetician, poet şi prozator, cu o activitate valoroasă şi prolifică, Matei Călinescu este o personalitate de elită în cultura românească.

S-a născut la 15 iunie 1934, în Bucureşti, şi a trecut în eternitate la 24 iunie 2009, în Bloomington, Indiana, SUA, unde mai mult de un sfert de secol a funcţionat în mediul universitar.

Oltean prin origine, aparţinând unei ramificate familii de moşieri, Matei este fiul lui Radu Călinescu, inginer, şi al Dorei Maria (născută Vulcănescu), înrudit cu filosoful Mircea Vulcănescu şi cu etnograful Romulus Vulcănescu (membru de onoare al Academiei Române) şi bun prieten cu fiul acestuia, pictorul Mihu Vulcănescu. Până la 12 ani şi-a petrecut verile la Dârvari, judeţul Mehedinţi, unde mama sa avea moşia de la bunicul Ştefan Vulcănescu, boier din Craiova, unde Matei a locuit un an în timpul războiului. Între 1943 şi 1944, a luat lecţii de pian la Craiova, dar se simţea impresionat de pianul electric, „o misterioasă jucărie sonoră" din vila de la Vrata, proprietatea Burilenilor. Dimitrie Burileanu, al treilea soţ al bunicii lui Matei, Elena, născută Bolintineanu, era unul dintre cei mai bogaţi oameni din România; o perioadă a fost şi guvernatorul Băncii Naţionale, destituit de Carol al II-lea, a murit în lagărul de la Sighet. Acesta avea moşie la Vrata şi un castel la Turnu-Severin, unde Matei a petrecut multe vacanţe în copilărie. Castelul a fost distrus în bombardamentele din Al Doilea Război Mondial.

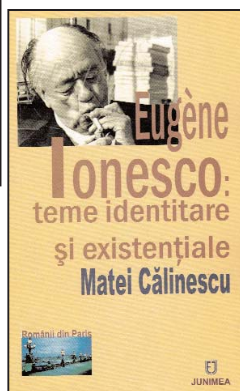


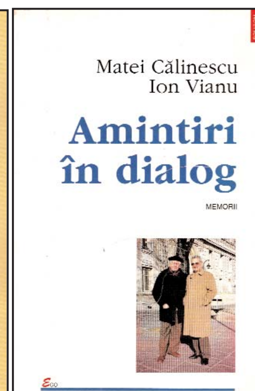
Începe şcoala primară la Bucureşti (1941–1943), continuată la Şcoala „Jules Javet" din Craiova (1943–1944), pension particular de băieţi înfiinţat de elveţianul J.J. Studiile secundare le face la Bucureşti în cadrul Liceelor „Sf. Iosif" (1944–1945), „Gh. Lazăr" (1945–1947) şi „Titu Maiorescu" (1947-1952, când îşi susţine şi bacalaureatul). Urmează Facultatea de Filologie, Secţia engleză, a Universităţii din Bucureşti (1952–1957), iar după obţinerea licenţei începe să lucreze în presă, mai întâi corector, apoi redactor la *Gazeta literară* (1958–1963), unde a devenit şeful secţiei de critică. Paul Georgescu a avut o mare influenţă asupra lui, cu acesta păstrând o bună relaţie şi când a fost dat afară de la *Gazeta literară* şi a devenit „scriitor la domiciliu". Dintre prietenii de facultate a fost mai apropiat de Nichita Stănescu, „aristocrat rus pe linie maternă", „frumos, înalt, subţire, cu ochii de-un albastru care te umplea de bucurie fără pricină, cu atributele angelismului". Din 1963 intră în învăţământul universitar, ca lector la Catedra de literatură universală şi comparată a Facultăţii de Limba şi Literatura Română, Universitatea Bucureşti, condusă de Tudor Vianu şi preluată în 1964, după moartea acestuia, de către Al. Dima; pentru pregătirea şi susţinerea doctoratului a preferat, însă, Universitatea din Cluj. În paralel cu activitatea didactică este şi redactor la *Viaţa Românească* (1963–1972). În această perioadă s-a apropiat de M.R. Paraschivescu, când criticul devenise protectorul grupului oniric al lui D. Ţepeneag.

La propunerea lui Zaharia Stancu, devine bursier UNESCO la Paris (martie – mai 1968) şi Cambridge (iunie – august 1968), adunând material pentru teza sa de doctorat din cadrul Universităţii „Babeş-Bolyai", sub îndrumarea profesorului Liviu Rusu, cu titlul *Conceptul modern de poezie: De la romantism la avangardă,* teză susţinută în 1972. După mărturisirile autorului, este cel mai solid studiu critic al său în limba română, interzis ulterior împreună cu numele autorului şi retras din biblioteci. La Paris i-a frecventat pe „delicatul" Paul Celan, pe Gherasim Luca („poate ultimul mare poet suprarealist"), pe Monica Lovinescu şi Virgil Ierunca, pe Eugen Ionescu, de al cărui sprijin şi prietenie s-a bucurat. L-a întâlnit pe Emil Cioran, pe care l-a revăzut aproape anual la Paris, impresionat de pesimismul autoironic al filosofului: „mă seducea intelectual în acei ani". Când s-a hotărât să nu se mai întoarcă în ţară, Cioran i-a scris aforistic: „Commencer une nouvelle vie, quelle horreur!"

În 1969 îi apare *Viaţa şi opiniile lui Zacharias Lichter*, cu o ediţie adăugită în 1971, tradusă în maghiară, poloneză şi franceză, un „mic eseu în formă romanescă", în care l-a avut ca model pe Genu Ghelber, personajul profetului „ars de flacăra lui Dumnezeu", căsătorit cu poeta Angela Croitoru, debutată de M.R. Paraschivescu în *Povestea vorbii,* supliment al revistei *Ramuri.* O carte în care „însăşi flacăra lui Dumnezeu, în loc să ardă, va îngheţa tot ce atinge. În intenţia lui M. Călinescu, cartea era, de fapt, o încercare, în primul rând autobiografică, sub forma unei ficţiuni indirect omagiale (distinsă cu Premiul Uniunii Scriitorilor).

În SUA devine bursier Guggenheim (1975–1976), ceea ce-i înlesneşte terminarea cărţii despre modernitate – *Faces of Modernity* – începută în 1973 şi apărută într-o primă ediţie în 1977.





În 1981 obţine cetăţenia americană. În volumele *Amintiri în dialog* (1994) şi *Un fel de jurnal* (2006) menţionează motivele care l-au determinat să se stabilească în SUA. Cornel Ungureanu consemna cândva: „Se poate spune că Matei Călinescu şi Virgil Nemoianu, alături de Norman Manea, constituiau noua reprezentanţă românească în SUA".

Debutează în presă în *Gazeta literară* (1957) cu versuri, articole şi recenzii, iar editorial în 1964 cu studiul critic *Titanul şi geniul în poezia lui Eminescu,* închinat liricii eminesciene, care aminteşte de studiile anterioare ale criticilor D. Caracostea şi D. Popovici.

În viaţa literară a anilor '60, Matei Călinescu devine lider al generaţiei sale când aceasta era recunoscută prin Nichita Stănescu, D.R. Popescu, Ion Gheorghe, Cezar Baltag, Marin Sorescu, Nicolae Breban... Publică volumele de versuri *Semn* (1968, poezii scrise mai mult pentru „circulaţia într-un cerc restrâns de prieteni", care conţine ciclul „Cântecele hoinarului", dedicat lui Miron Chiraleu, prietenul său licean, arestat şi mort în puşcăriile staliniste), *Versuri* (1970) şi culegerea antologică *Umbre pe apă* (1972), cu o largă selecţie de inedite, la care se adaugă volumul de poeme *Tu: elegii şi invenţii* (2004). Volumele de versuri se află într-o relaţie de continuitate cu *Viaţa şi opiniile lui Zacharias Lichter,* parte din versurile atribuite personajului central al cărţii fiind reluate într-un ciclu din volumul *Versuri.*

În 1973 obţine o bursă Fulbright în SUA, unde se şi stabileşte, devenind profesor asociat, iar din 1979 profesor titular de literatură comparată şi de studii vest-europene la Indiana University, Bloomington, invitat de André Reszler, cunoscutul istoric al ideilor, căruia i-a succedat la catedră după plecarea acestuia în Elveţia.

Matei Călinescu scrie în spiritul epocii în care se formează cultural şi estetic, în primul rând despre scriitorii momentului, dar este preocupat de evoluţia poeziei lirice, primul studiu amplu fiind cel dedicat poetului naţional – *Titanul şi Geniul în poezia lui Eminescu* (1964). Volumele următoare sunt din domeniul eseisticii şi criticii literare – *Aspecte literare* (1965), *Eseuri critice* (1967), *Eseuri despre literatura modernă* (1970), *Clasicismul european* (1971, Premiul Asociaţiei Scriitorilor din Bucureşti), *Conceptul modern de poezie* (1972, Premiul Academiei Române), *Fragmentarium,* volum predat Editurii Dacia în 1972, dar apărut în 1973, după sosirea autorului în SUA. Toate aceste volume privesc scriitori şi orientări diverse din cadrul avangardei româneşti şi ale modernismului.

Volumul de eseuri *Fragmentarium* se deschide cu *Limbajul ironiei,* articol scris în 1970, prin care susţine că ironia se naşte în limbaj şi prin limbaj, vizând mentalităţi, stiluri şi structuri ale gândirii şi ale vorbirii, apare ca un mijloc de contestaţie intelectuală şi de educaţie. În structura celor cinci părţi ale volumului, alături de articole de teorie literară, sunt incluse importante studii despre Bacovia, Blecher, T. Vianu, M.R. Paraschivescu, Arghezi. Dintre contemporani, dintre cei mai apropiaţi lui, îi are în vedere în primul rând pe Nichita Stănescu, Mircea Ivănescu (cu trei articole, ultimul, *Profil poetic*), Leonid Dimov, Ion Negoiţescu (în care vede „originala împlinire a unei vocaţii poetice"), Emil Brumaru, Petre Stoica, Marin Sorescu (poet cu o evoluţie de surprinzătoare rapiditate, situându-l între ironie şi umor), Marin Preda (*Intrusul*), Fănuş Neagu (integrându-l cu poveştile din *Îngerul a strigat* în „constelaţia balcanică a literaturii noastre"), Alexandru Ivasiuc, Al. George (pe care l-a şi lansat), Teodor Mazilu, Ion Băieşu, Edgar Papu, Şt. Aug. Doinaş, Al. Paleologu, Cornel Regman.

După '89, scriitorul revine aproape anual în ţară, se întâlneşte cu prieteni, ţine conferinţe, dă interviuri, are chiar şi o tentativă de a reveni la Facultatea de Litere din Bucureşti, şi de fiecare dată vizitează locurile copilăriei, în special Drobeta Turnu-Severin.

În 1992 publică la Editura Polirom, cu o reeditare în 1998, volumul *Matei Călinescu, Ion Vianu – Amintiri în dialog*, o carte de memorii sau un dialog prin corespondenţă între cei doi, o carte „care s-a născut ea însăşi dintr-o nevoie de înţelegere, căci, după ruinarea comunismului, autorilor li s-a părut că propriul lor trecut ar trebui adus la lumină pentru a nu se afunda în apele tulburi ale incomprehensibilului". Aflăm împrejurările personale şi sociale în care autorii s-au format în România comunistă şi apoi în exil pentru dobândirea noii lor identităţi americane, prin desprinderea de limbă, cultură şi origine... Parcă în primii ani de exil, M. Călinescu era mai interesat de identitatea sa românească: „paralel cu ea, încă din primele luni ale şederii mele în America, aveam să-mi alcătuiesc încetul cu încetul o nouă identitate, un nou mod de gândire, o concepţie, personală şi profesională, folosind cadre de referinţă şi criterii pe care în România nici măcar nu le-aş fi putut bănui..."

Prin studiile şi eseurile publicate în această perioadă, Matei Călinescu a contribuit la recuperarea tradiţiei literare interbelice şi a unei direcţii neomoderniste în literatura română contemporană. Scrie prefeţe şi studii introductive la importante volume de N.D. Cocea, J.B. Priestley, E.A. Poe, I. Minulescu, Z. Stancu, D.H. Lawrence, I. Vinea, Samuel Butler, S. Pană, Arnold Hauser, la o antologie a nuvelei fantastice (1970) şi la *Antologia literaturii române de avangardă,* întocmită de Roger Caillois, traducere în limba română de D. Ţepeneag în 1970. În colaborare cu Sorin Alexandrescu şi Gelu Ionescu, alcătuieşte ediţia de *Opere Tudor Vianu* (1971–1973).

→



Cherchez la femme!



Maruca cea Cantacuzină, prinţesa Enescu

Paula ROMANESCU

Pentru ranguri şi bogăţie, unele făpturi de lut (însufleţit, desigur!) nu prea mai ştiu ce înseamnă acest blestemat de suflet de a cărui raţiune ajung să nu se mai sinchisească deloc în prea scurtul răgaz care le e trecerea prin lumină.

Oacheşa Maruca, jună din familia de boiernaşi moldoveni Tescanu-Rosetti, de a cărei frumuseţe se dusese buhul până prin capitala ţării, a fost cerută în căsătorie de Mihai, fiul „nababului” Grigore Cantacuzino cel putred de bogăţie (şi nu numai!).

Cum un Făt-Frumos prinţ regal nu se ivise s-o ducă pe frumoasa râvnitoare de titluri altiere la altar (şi de-acolo drept pe car aurit până la jilţul mult râvnit…), ochii ei de noapte-adâncă s-au aprins când nababul i-a promis că o va face prinţesă.

Era în anul 1896. Avea optsprezece ani. A avut o nuntă... ca la nababi.

Proaspăta „alteţă” cantacuzină şi-a luat rolul în serios şi, cum se ştia frumoasă, a prins a juca pe degete toată floarea cea înaltă a societăţii din Regatul României, neignorând nici lumea diplomatică de pe lângă ambasadele străine la Bucureşti, nici intelectualitatea de esentă tare, nici muzicienii, nici filosofii vedetă de prin amfiteatrele universitare, care frângeau inimile boboacelor şi gâsculiţelor topite de logica unei *maxima moralia* servită la sufertaş cât să le ajungă pentru o săptămână, pentru o oară, pentru o noapte, pentru o viaţă netrăită la cote de înaltă fierbere.

Tânăra soaţă cantacuzină i-a dăruit repejor doi copii – Bîzu şi Alice – prinţului ei consort ocupat între altele cu cursele de cai şi cu nărăvaşii cai putere ai automobilelor cu care fura ochii (şi inimile) mereu altor şi altor frumuseţi feminine bucureştene (că se iveau şi acestea sub ochii lui robiţi de frumuseţe ca florile în pajişti în anotimpul cel mai înmiresmat al vieţii!).

Toată lumea era fericită: Maruca era prinţesă şi ţinea să fie gratulată cu acest atribut de nobleţe când cineva era acceptat în preajma ei, avea „jour fixe” de la care nu lipsea nici superba Maria Regina (tratată de amfitrioană de la egal la egal), era invidiată de boiernasele care nu se puteau măsura prin desaga lor de galbeni cu carul cu noroc al nebănuitelor comori ale nababului, revărsate din abundenţă peste fiica Tescanilor. Cât despre soţul ei, Mihai Cantacuzino, singurul neajuns era că, foarte bogat fiind, nu prea mai avea ce să-şi dorească şi asista amuzat la risipa de strategii cu care „alteţa” lui încerca să-şi consolideze statutul de „cea mai mândră-n toate cele”.

Maruca era frumoasă cât să provoace atacuri de cord bărbaţilor care ar fi făcut imprudenţa să se înece în ochii ei de tăciune, era „specială”. Ştia şi voia să se ştie!

Într-o seară, la Peleş, în 1905, avea să întâlnească „Destinul în persoană”. Se numea George Enescu – „bărbat, zeu sau demon, o siluetă de titan ieşită din trăsnet”, cum avea să-l caracterizeze ea în cartea de amintiri *Lumini şi umbre.* Foarte tânărul muzician era deja celebru. La 16 ani îi fusese interpretată la Paris *Poema Română.* Cânta la vioară ca un înger, avea un chip de demon blând. Şi era iremediabil îndrăgostit de ea. Când se întâmpla să fie în ţară, era invitat să cânte la seratele Reginei Maria şi, bineînţeles, ale Marucăi. Focul acela mistuitor numit iubire l-a însoţit pe ilustrul compozitor-interpret toată viaţa. Maruca i-a fost binecuvântare, balsam, blestem, raiul dulce şi iadul cel de toate zilele pe care el nu l-ar fi schimbat pe toate comorile lumii. Lumea (protipendada adică) ştia de ce el era mereu ca în transă şi nu interpreta nimic înainte de a întreba „Ce doreşte prinţesa iubită să asculte?”, deşi mai era şi Maria Regina de faţă. Cu adevărat princiară, Maria surâdea îngăduitoare, soţul amfitrioanei privea amuzat acest joc, cu superioritatea seniorului care nu se sinchiseşte de frământările unui servitor şi, cum din muzică nu înţelegea mare lucru, se mai eclipsa uneori preferând compania cumnatei sale Nelly (până a fost surprins de legitimă într-o postură care nu mai lăsa loc de nicio altă interpretare). Era cam prea mult, am fi tentaţi şi noi, plebeii, să admitem. S-a vorbit de divorţ. El n-a avut nimic de obiectat. Ea, da! Ar fi însemnat să piardă titlul de prinţesă şi toate privilegiile materiale, ceea ce i se părea de neconceput. Au hotărât să-şi vadă fiecare de ale sale (ca şi până atunci de altfel!).



Nu după multă vreme (în 1928), soţul ei (în acte) scapă herghelia cailor putere din frâu şi se mută la cer, având eleganţa să o lase în viaţă pe ultima lui însoţitoare de escapade amoroase.

Vizitele lui George Enescu la doamna domniţa lui prinţesa iubită erau tot mai frecvente. Distanţa pe care ea ţinea să o impună (deşi trupurile lor nu mai ştiau de nicio distanţă) viza rangul ei de prinţesă. El, sărăntocul (?!), trebuia să se mulţumească fără nicio cârtire cu ce era ea dispusă a-i oferi.

Şi ea „i-a oferit” o iubire nebună pentru profesorul Nae Ionescu, idolul studenţimii din perioada interbelică, personalitate charismatică, bărbat frumos, vanitos, cu nenumărate „cuceriri”, care ţinuse să adauge lungului şir de leşinate din iubire din drumul lui şi o prinţesă (cireaşa de pe tort). Că avea cu 13 ani mai puţin decât ea, avea să bage el de seamă abia când a întâlnit-o pe pârguita pianistă Cella Delavrancea, bucurie pe care, din cavalerism desigur, a vrut s-o împărtăşească şi mai coaptei sale iubite sperând ca ea să înţeleagă că povestea lor s-a sfârşit. Era în anul 1933.

Ea n-a priceput decât că nu concepe să fie părăsită şi, într-un gest de disperare „princiară”, a încercat să descifreze efectul acidului sulfuric asupra organismului. Neîndemânatică, n-a făcut decât să-şi mutileze o parte a feţei, dar a reuşit pe de-a-ntregul să-l determine pe Enescu – ignoratul de ea, umilitul, îndrăgostitul fără scăpare, a-toate-iertătorul – să renunţe la toate concertele programate pentru doi ani şi mai bine şi să-i rămână aproape, asigurându-i din banii lui costisitoarele tratamente şi îngrijind-o cu neţărmurită dragoste până când ea a catadicsit să devină, în 1939, *de facto şi de jure*, după 34 de ani de aşteptare (a lui), doamna Enescu. Domnişoară de onoare i-a fost… Cella Delavrancea. Numai că „Doamna Enescu” nu era niciodată acasă pentru vreun musafir care ruga să fie primit de ea. Dacă însă acelaşi musafir ruga să fie primit de „Alteţa Sa, Prinţesa Cantacuzino”, uşile i se deschideau numaidecât.

Nae Ionescu a împrumutat chipul său diavolului pictat în pronaosul bisericii din Dealul Mitropoliei… (se pare că Enescu va fi pus o vorbă bună pe lângă Patriarhul de atunci), iar în 1940, vegheat de Cella Delavrancea şi-a dat obştescul sfârşit.

Şi-a venit războiul, şi-a năvălit peste România ciuma roşie a comunismului cu tot cortegiul ei de orori.

Enescu a urmat-o pe doamna domniţa lui la Paris. În ţară ar fi avut zile grele. Şi-au luat adio de la Tescani, unde îşi făcuseră mormântul… Au urmat pentru el zile altfel grele. Trebuia să-i asigure femeii sale dragi, care pretindea să fie socotită pe mai departe prinţesă Cantacuzino, traiul opulent cu care era deprinsă. Susţinea concerte, dirija, făcea epuizante turnee, iar când sănătatea lui s-a deteriorat, da lecţii particulare de pian şi vioară.

Maruca, înfarinată ca un clown, să nu i se zărească cicatricele feţei prin voalul pe care-l purta mereu, continua să primească invitaţii de „jour fixe”. Iar când boala lui s-a agravat, ea, nefiind „nici bucătăreasă, nici infirmieră” cum s-a exprimat nepăsătoare, l-a lăsat să moară singur într-un hotel parizian şi, mutat pentru vecie la cetatea umbrelor din Père Lachaise, s-o aştepte. Era în 1955.

Ea s-a mutat în Elveţia, într-un hotel de cinci stele, unde a rămas până în 22 decembrie 1968, când steaua ei s-a stins.

Ciudată încărcătură de sensuri are şi ziua aceasta de 22 decembrie! Într-un 22 decembrie (1972) murea Nichifor Crainic, în alt 22 decembrie murea comunismul în România (sau aşa credeam noi) şi murea Samuel Beckett (1989) lăsându-ne nouă poruncă de a-l aştepta pe Godot în veacul veacurilor…

Maruca va fi înţeles poate că singura, adevărata nobleţe i-a conferit-o cel care i-a dat numele şi viaţa lui toată, nemăsurabilă în arginţi, ci doar în caratele iubirii.

Pe lespedea de la mormântul lor din Père Lachaise a fost săpat în piatră şi numele ei: Maria ENESCU. Atât!

După stabilirea în SUA, publică poezie în diverse reviste americane: *New Letters* (1976), *Corespondances* (1982) şi *2 plus 2* (1983), dar se afirmă în special prin lucrări consacrate modernismului şi postmodernismului, scrise în limba engleză: *Faces of Modernity: Avant-Garde, Decadence, Kitsch* (1977), *Five Faces of Modernity: Modernism, Avant-Garde, Decadence, Kitsch, Postmodernism* (1987), *Exploring Postmodernism* (1988) şi *Rereading* (1993). Scrie în ultima perioadă studii de poetică a lecturii şi face parte din colegiile redacţionale ale unor importante case de editură, unde coordonează colecţii de specialitate.

În volumul *Rereading* (2003, ediţia a II-a în 2007) analizează modele şi teorii ale lecturii cu aplicaţii pe texte de Jorge Luis Borges, Vladimir Nabokov sau Henry James. Versiunea în limba română a apărut la Polirom (2003, ed. II-a 2007), cu titlul *A citi, a reciti. Către o poetică a (re)lecturii,* cu o adăugire a eseului *Oralitate în textualitate* şi un capitol românesc despre Mateiu I. Caragiale. În 2003, la Editura Biblioteca Apostrof din Cluj-Napoca, publică volumul *Mateiu I. Caragiale: Recitiri.*

Volumul *Despre Ioan P. Culianu şi Mircea Eliade. Amintiri, lecturi, reflecţii* (2002) relevă relaţia maestru-discipol, exilul şi momentul prolegionar din biografia lui Mircea Eliade. *Portretul lui M* (2003, Premiul ASPRO) este o radiografie a vieţii traumatizante a fiului său Matthew, decedat înainte de a fi împlinit 26 de ani. L-a scris în 40 de zile după moartea acestuia. Printre volumele publicate în ultimii ani se mai numără şi *Un fel de jurnal* (1973–1981), apărut la Polirom în 2005, cuprinzând consideraţii despre cauzele şi sensul exilului şi note despre scriitori pe care i-a frecventat, precum I. Negoiţescu, I. Vianu, P. Goma, M. Eliade. *Eugéne Ionesco: teme identitare şi existenţiale* (Junimea, 2006, Premiul Uniunii Scriitorilor) este o versiune mai amplă şi revăzută a volumului *Ionesco: Recherches identitaires,* apărut în Editura Oxus din Paris, în 2005.

Matei Călinescu rămâne în literatura română ca unul dintre cei mai rafinaţi şi erudiţi creatori, teoretician şi profesor cu distincţie şi har.

Urna sa funerară a fost adusă în ţară şi depusă în cavoul familiei din Drobeta Turnu-Severin.

(De un real folos ne-au fost informaţiile şi imaginile foto pe care ni le-a comunicat doamna Adriana Călinescu, soţia criticului, căreia îi mulţumim cu recunoştinţă.)

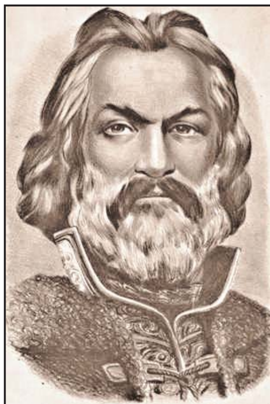


Nicolae Milescu Spătarul



Ion PĂTRAȘCU

Marele cărturar Nicolae Milescu Spătarul (n. 1636), când a plecat dintre pământeni, în anul 1708, era înscris deja în istoria culturii europene drept una dintre cele mai strălucite minți ale vremurilor sale. Cronicarul Ion Neculce îl descria pe boierul de la Milești în *O samă de cuvinte* ca pe un *pré învățat și cărturar... care știa multe limbi... și l-a trimis țarul Alexei Mihailovici la marele împărat al chitailor... și multe lucruri de mirat au văzut la acea împărăție.* Milescu este un nume de împrumut, pe care i l-a dat Ion Neculce. Marele cărturar se prezenta doar Nicolae, după cum reiese și din scrisoarea personală adresată țarului Rusiei, la care vom reveni. Milescu a rămas în memoria colectivă drept un călător pasionat, geograf, etnograf, traducător, memorialist, teolog și, nu în ultimul rând, diplomat, având contribuții de seamă în multe domenii de activitate, ceea ce îl impune ca unul dintre primii enciclopediști români.



Ani de zile el a colindat prin Europa, ajungând în final și la Moscova, de unde pornește călătoria vieții sale. Cărturarul moldovean se numără printre cei mai importanți călători în China Medievală, devenind astfel *o autoritate și în chestiunile referitoare la Extremul Orient,* după cum aprecia filosoful și matematicianul german Gottfried Wilhelm von Leibniz. În cazul acestui *Marco Polo al românilor,* cum îl mai numește literatura de specialitate, nu există nicio îndoială privind misiunea sa diplomatică în China, totul fiind consemnat cu minuțiozitate în cele trei lucrări scrise de el. În legătură cu *Marco Polo al venețienilor* s-au ridicat și unele semne de întrebare. În volumul său *A ajuns Marco Polo în China?,* britanicul Francis Wood se întreba de ce călătorul venețian nu vorbește în descrierile sale despre ceai, scrierea chineză, tipar, folosirea bețigașelor, acupunctură și nici chiar despre Marele Zid Chinezesc. În plus, spune autorul, arhivele dinastiei Yuan, din acea perioadă, nu menționează prezența lui Marco Polo. Să fi cules el poveștile despre China de prin popasurile de pe *Drumul Mătăsii,* sau, pur și simplu, s-a ferit să spună unele lucruri de teamă că ar fi părut incredibile? În orice caz, pe patul de moarte el a refuzat să se lepede de cele scrise, spunându-i preotului: *Nu am scris nici despre jumătate din lucrurile pe care le-am văzut.* Cert este că lucrarea sa, *Cartea Minunilor sau Călătoriile lui Marco Polo,* una dintre celebrele scrieri de călătorie din Evul Mediu, a stimulat imaginația unui alt mare călător, Cristofor Columb, care, în anul 1492, era gata pentru voiajul său spre India și China. El avea asupra sa chiar scrisori de recomandare din partea regelui Spaniei pentru împăratul chinez. Oare să fi avut regina Isabela a Spaniei o premoniție atunci când se adresa lui Cristofor Columb astfel: *Plutește drept înainte și, dacă pământul pe care-l cauți nu există, fii sigur că Dumnezeu îl va crea înadins pentru a-ți răsplăti îndrăzneala?*

Cu Nicolae Milescu Spătarul este o cu totul altă poveste, una reală și documentată de la un capăt la celălalt. Se știe că el a ajuns la Moscova în anul 1671, când a fost numit de țarul Alexei Mihailovici la *Departamentul solilor,* asimilat pe atunci cu Serviciul de spionaj al administrației țariste. Poate de aceea, documentele vremii îl considerau pe Milescu *un spion valah la curtea țarului.* Cărturarul moldovean s-a bucurat de o mare încredere din partea țarului, evidențiată și de misiunea deosebit de sensibilă și importantă de a fi purtătorul primului mesaj al țarului Rusiei către un împărat al Chinei. În anul 1674, el primește nu doar ordinul de a pleca în China în calitate de ambasador, dar și gradul de polcovnic, colonel, în armata rusă, ceea ce era un prim indiciu despre natura soliei sale. În anul 1675, ambasadorul Nicolae Milescu Spătarul pornea la drum în fruntea unei misiuni de 150 de oameni, având sarcina clară de a culege orice fel de informații privitoare la ceea ce întâlnea în cale, date absolut necesare în eventualitatea unor viitoare expediții militare. Aparent, era vorba de o misiune diplomatică normală, menită să atenueze unele conflice de graniță și să promoveze legături comerciale permanente între cele două imperii. Însă, în fapt, misiunea lui era una de cercetare strategică, poate cea mai importantă din întreg secolul al XVII-lea. De aceea, informațiile culese de el sunt, în bună parte, de natură militară, pentru că observă, cartografiază și consemnează totul ca un spion superdotat. Deși beneficiară era Moscova, el, ca persoană, este considerat printre pionierii spionajului românesc. În istoria serviciilor secrete, această misiune este apreciată drept *cea mai reușită operațiune specială a acelor timpuri.* În descrierile incluse în *Jurnal din China* nu-i scapă nimic. Totul este făcut cu minuțiozitate și acuratețe, după regulile geografilor. De aceea, informațiile lui se constituie într-o *veritabilă hartă militară, convertită în cuvinte,* care permitea să se găsească drumul dorit chiar și *cu ochii închiși.* Nicolae Milescu Spătarul nu avea să afle, decât parțial, cât de utile au fost studiile sale pentru politica externă țaristă din secolele următoare. La doar 12 ani după plecarea lui din Beijing, împăratul chinez Kuangxi încheie un tratat cu Imperiul Rus, care era primul document de această natură al Chinei cu o putere europeană. A venit, însă, secolul al XIX-lea, când Rusia participă, alături de alte puteri cu politici colonialiste, la acțiuni de cotropire a unor teritorii chinezești, iar apoi, printr-un tratat bilateral, Rusia smulge Chinei o suprafață de un milion de kmp. Referindu-se la scrierile acestui cărturar despre voiajul său, George Ivașcu consemnează: *Jurnalul se umple, paradoxal, de toată grandoarea misterioasă a unei realități care-și găsește, pentru prima oară în cultura universală, un ochi în stare să o vadă și un condei capabil să o sugereze.*

Pentru acel ultim pătrar al secolului al XVII-lea, misiunea încredințată de țar lui Nicolae Milescu Spătarul era, după cum am mai menționat, una diplomatică, normală, probată și de conținutul scrisorii țarului Alexei Mihailovici pentru împăratul Kuangxi, despre care am găsit detalii în lucrarea *China, sensuri istorice,* semnată de prof. univ. Petre Popa. Fiind vorba de primele contacte ruso-chineze, scrisoarea țarului propunea, printre altele, convenirea limbii de lucru pentru viitoarele corespondențe și tratative, modul de adresare față de țar și împărat, trimiterea unui sol chinez la Moscova, libera trecere a negustorilor și mărfurilor la granița comună etc. Scrisoarea are și un așteptat final diplomatic: *Cu speranța că propunerile vor fi întâmpinate cu dragoste și prietenie, căci este dorința noastră ca măriile lor, țarul și împăratul, să viețuiască veșnic în dragoste și prietenie.* Un deziderat care, aparent, se conturează abia în zilele noastre, prin turnura favorabilă pe care au luat-o relațiile chino-ruse.

Misiunea lui Nicolae Milescu în China (1675-1678) este văzută și ca o adevărată expediție științifică. Lucrările întocmite de el cu acest prilej au o valoare aparte, pentru că sunt alcătuite, în bună măsură, după izvoare scrise, la care s-au adăugat impresiile personale. Ele nu sunt un simplu jurnal de călătorie, cu peripețiile de rigoare, ci lucrări moderne de explorare tematică a unor ținuturi puțin cunoscute europenilor până la călătoria lui. În mod curent, se vorbește despre trei lucrări distincte: *Călătoria de-a lungul Siberiei, de la Tobolsk până la fortul Nercinsk* (la hotarele Chinei); raportul oficial intitulat *Documentul de stat al soliei lui Nicolae Spătarul* (și aici el ocolește numele de Milescu) *în China* și *Descrierea Chinei.* Primele două apar însă împreună în volumul *Jurnal din China.* După spusele lui, în prima lucrare se prezintă *descrierea celei dintâi părți a pământului numit Asia, în care se află și împărăția Chinei, cu orașele și provinciile sale. Documentul de Stat* al soliei lui a fost înaintat țarului sub forma unei scrisori personale care începea astfel: *Măria Ta, țar și cneaz Alexei Mihailovici, sunt supusul tău preaplecat, Nicolae...* Aceste lucrări sunt apreciate ca fiind printre cele mai importante din întreaga lui activitate cărturărească, singurele privind direct literatura și care i-au asigurat notorietatea încă din timpul vieții. Ele l-au impus ca pe o personalitate de prim rang în cultura română și rusă. Sărbătorindu-l pe Nicolae Milescu Spătarul la Chișinău, în anul 2014, românii de peste Prut îl încadrau în rândul celor mai învățați bărbați ai timpului său, aparținând istoriei literare a Moldovei, Greciei, Rusiei și Chinei.

Dacă lucrarea *Jurnal din China* este convingătoare în privința eficienței misiunii lui de polcovnic al armatei ruse, *Descrierea Chinei,* este cea care i-a introdus pe europeni în mirajul unei civilizații puțin sau deloc cunoscute. Lucrarea este o veritabilă monografie, în care cititorul găsește date amănunțite despre istorie, geografie, administrație, economie și cultură. Paginile acestui volum sunt expresia uimirii lui în fața unei lumi cu totul noi, *unde multe lucruri de mirat am văzut la acea împărăție a chitailor.* Era o Chină pe care el o vedea ca pe *o piatră nestemată într-un inel.* La Beijing, Nicolae Milescu a fost găzduit *în cetatea cea roșie împărătească... unde există palate minunate, grădini mari, păduri, pâraie și dealuri făcute de mâna omului.* Era în *Orașul Interzis* care, după opinia sa, *întrecea, prin măreție și frumusețe, toate cetățile împărătești europene.* Din *Descrierea Chinei* se degajă fascinația autorului față de acea Asie *care cuprindea multe și mari împărății, însă niciuna nu se putea asemui cu împărăția Chinei, pentru că ea este cea mai veche dintre toate. De la chinezi,* continua el, *au învățat toate neamurile de pe pământ cum se lucrează mătasea și nu numai atât: de la ei au deprins arta de a naviga cu busola și de a turna tunurile cele mari și flintele, precum și meșteșugul de a tipări cărți.* Ca un bun observator ce era, el evidențiază o serie de valori specific asiatice: munca, respectul pentru învățătură, cinstea, încrederea în forțele proprii, îndeplinirea îndatoririlor. Toate acestea, sublinia el, în cadrul unei societăți unde tronează ordinea, armonia, respectul pentru autoritate, consensul oficial. El nu a pierdut din vedere nici latura spirituală, spunând că Marea Chină oferă un vast spațiu filosofic, prin cele trei cunoașteri (*San Kiao,* cele trei învățături): filosofică a confucianismului, idolatră a budismului și epicuriană sau ateică a taoismului. Nicolae Milescu Spătarul a fost primul român care a admirat și a descris Marele Zid Chinezesc. *Marele Zid,* spunea Bogdan Petriceicu Hasdeu, *beneficiază de o descriere unică în literatura lumii, completă, sugestivă, deși lapidară, unde spontaneitatea impresiei nemijlocite e intensificată prin confirmarea fabuloasă a legendei, potrivit căreia, atunci când s-a clădit, în munți n-a mai rămas nicio piatră, pe șesuri n-a mai rămas nisip, în râuri n-a mai rămas apă, iar în păduri niciun copac.*

→



La curtea epigramei



Perioada de acumulări (II)

Elis RÂPEANU

Ultima jumătate a secolului al XIX-lea, mai ales ultimele trei decenii, e o perioadă de mari transformări și acumulări în toate domeniile: social, economic, politic, cultural. Totodată, se manifestă pregnant unitatea de spirit a românilor din toate provinciile. Umorul e promovat și în Transilvania, prin vorbe de duh, șarade, anecdote, glume etc. – în publicațiile Asociației Transilvania pentru Literatură Română și Cultura Poporului Român (ASTRA), înființată în 1861 la Sibiu (desfiinţată abuziv în 1949/1950, „a supraviețuit prin mesagerii ideilor ei și a reintrat oficial în peisajul cultural al țării în 1990") [cf. Elena Macovei, *Umorul în publicațiile astriste*, Editura Asociațiunii ASTRA, Sibiu, 2007, p. 18]. Din aceste publicații nu lipsesc epigramele, care apar chiar înainte de înființarea ASTREI, mai ales în calendare. Astfel, *Calendarul pe anul de la Hristos 1853*, apărut la inițiativa lui Andrei Șaguna (1809-1873), cel care va deveni primul președinte al ASTREI, e publicată epigrama *Lui Brutus*, tradusă din latină în românește. Catrenele sunt publicate fără a se specifica autorul. *Calendarul umorului de la Pesta,* 1866, p. 59, cuprinde epigrama „Adevăruri mari": *Toată fata a bănoasă/ Este și frumoasă,/ Dar nu toată fata frumoasă/ Este și bănoasă.* Iată și alte exemple publicate în calendare: „Unui mâncăcios": *Se explică foarte lesne/ De ce creier tot poftește –/ Omului îi place s-aibă/ Totdeauna ce-i lipsește.* „Doamnelor decoltate": *Că vedeți la teatru doamne/ Decoltate, nu-i miracol/ Căci în loc de spectatoare/ Ele singure-s spectacol.* Deși vremurile s-au schimbat, spiritul a evoluat, pretențiile cititorilor de epigrame au crescut, aceste prime creații și-au pierdut prea puțin din vivacitate și picanterie.

Odată înfiripată, epigrama prinde rădăcini în câmpul literelor românești, influențată direct de mișcarea intelectuală și artistică și de evenimentele istorice din epocă. Pe lângă tradiția neîntreruptă a creației populare cu caracter satiric și umoristic și a influenței culturii occidentale, ea e avantajată și de umorul cu care sunt „împănate" scrierile apărute, dar și de alte specii literare care-și fac drum și se afirmă, precum *aforismul* sau *fabula*.

Costache Bălăcescu (1800-1880) scrie fabule, satire, chiar epigrame. În 1860, publică în *Biblioteca portativă* a lui Eliade marele poem (datat 1838) *Fă-mă, tată, să-ți semăn,* 120 de strofe, și comedia de moravuri *Căftănitul de țară la București.* De altfel, Bălăcescu se bucură de aprecierea lui Sofronie Ivanovici, autorul primei antologii de epigramă românească, din 1914, care afirmă, fără să specifice anul apariției, că „epigrama s-a ivit pentru prima dată sub pana lui Const. Bălăcescu: „Epigrama mea din partea multora": *Din modestie, se vede,/ Tu zici că nu știi nimic:/ Tu o zici făr-a o crede,/ Eu o cred fără s-o zic.* Poanta e frecventă în epigrama franceză și e greu de presupus că, în epocă, acest catren s-a asociat cu numele său.

George Baronzi (1828-1896), autorul romanului *Misterele Bucureștilor,* publică fabule, satire, „versuri fanteziste cu adânci reflexe sociale" și alte poezii „de extensie și calitate" [cf. Perpessicius]. În *Zodia Racului,* zugrăvește „peregrinația", în 28 de strofe. Ion Ghica (1816-1897), autorul romanului de moravuri în care critica societatea bucureșteană, având-l ca personaj principal pe Alecu Șoricescu, satirizează aspecte și personaje din societatea românească dintre 1800 și 1860, într-o viziune pitorească, în *Scrisori către V. Alecsandri.* Samson Bodnărescu (1840-1902) îi scandaliza pe jurnaliști prin „cimiliturile" lui. „Interesante, în orice caz, rămân încercările de epigrame și elegii după Goethe. Metrul antic le face greoaie", afirmă G. Călinescu *(Istoria literaturii române…,* p. 200). După marele critic, el a introdus în literatura română distihul, în înțelesul de „pereche de versuri strâns legate ca înțeles" (ca în *Tristele* lui Ovidiu sau în unele epigrame ale lui Marțial):

Scara măririi de sui, privirea în jos ți-o coboară
Una mereu măsurând, cât de adânc ai cădea.

G. Călinescu considera distihul drept unitatea poematică minimă: „versificația începe de la distih, de la prima simetrie".

Și Vasile Alecsandri realizează un distih care figurează în antologiile de epigrame sub formă de catren, cu o rimă între versurile 2 și 4, pe care bardul de la Mircești îl intitulează „Strofă desperecheată":

Privind fără-ncetare
prostia omenească,
De lung urât cuprinsă,
Eternitatea cască!



Să nu-l uităm nici pe Cilibi Moise, pe numele adevărat Froim Moise (1812-1870), născut la Focșani, negustor evreu, figură pitorească a comerțului ambulant, „creator spontan de glume moralizatoare, zicale și vorbe de duh sau venite dintr-o străveche tradiție talmudică", neștiutor de carte, care și-a dictat creațiile pentru a fi tipărite: *Diata lui Cilibi Moisi, Viața și proverbele lui Cilibi Moisi.* Dr. L. Ghelerter îl caracterizează astfel: „Ovreul filosof popular, cel veșnic îngândurat și îngrijorat, sărac și vagabond, purtându-și necăjit duhliile cetiri [*duhliu* – plin de duh, spiritual], zicalele și cărticelele spre a înveseli lumea din orașele românești – un Cilibi Moise inițiat în toate tainele învățăturilor vremii" [Cf. Barbu Lăzăreanu, *Despre umor*, Iași, 1919, p. 5].

Altă specie literară, cu trecut milenar în literatura universală, care cunoaște o mare înflorire la români, în secolul al XIX-lea, este *fabula*, în care morala din final poate fi comparată cu poanta unei epigrame. Bănățeanul Dimitrie Țichindeal (1775-1818) este autorul primului volum de fabule din literatura română: *Filosoficești și politicești, prin fabule moralnice învățături* (1814). Totuși, cel care a introdus gustul pentru fabulă, susține C. Negruzzi, este Al. Donici (1806-1865). Este nepotul și moștenitorul unchiului său, Andronachi Donici (1760-1829), cel „care singur cu bătrânul Flechtenmacher [tatăl compozitorului] scria pe atunci *Pandectele*, încât umbla asupra-i și o epigramă, care zicea: *Dacă ai vreo judecată,/ Mergi la Donici de-o arată/ Că el până și-n pilaf/ Va găsi vreun paragraf…"* (C. Negruzzi, *Opere alese*, ediție îngrijită de Alexandru Iordan, Ed. Cugetarea – Georgescu Delafras, Popa Nan 21 [f.a.] p. 237). În fabulele sale, Al. Donici satirizează moravurile și politica vremii sale (*Fabule*). E inspirat de fabulele lui La Fontaine și ale lui Krâlov, scriitor rus din care și traduce. Colaborează la *Albina românească, Dacia literară, Propășirea*. În fabule precum *Musca la arat, Doi câini, Racul, broasca și știuca,* satirizează moravurile societății sale. E apreciat de Kogălniceanu, Alecsandri, Gr. Alexandrescu. Însuși Eminescu îl situa printre scriitorii care „și-au încuscrit talentul individual cu geniul poporului", numindu-l, în poezia *Epigonii,* „Donici, cuib de-nțelepciune". (În paranteză fie spus, cu sprijinul Uniunii Scriitorilor din Moldova, prin persoana acad. Mihai Cimpoi, fabula se înfrățește cu epigrama în cadrul festivalului de la Chișinău, patronat de spiritul fabulistului, festival intitulat „Donici, cuib de-nțelepciune".) Fabule scriu și Gh. Asachi (1788-1869), G. Sion (1822-1892), Anton Pann, cel născut la Sliven (Bulgaria), unde viețuiau încă mulți valahi (aromâni), care „ne apare cu înțelepciunea filosofică a strămoșilor pe frunte și cu râsul malițios al lui Pepelea pe buze" (Vasile Alecsandri).

E secolul în care se face cunoscut cel mai de seamă fabulist, Gr. Alexandrescu (1810-1885), târgovișteanul care-și dezvoltă în fabulă toată puterea geniului său creator. „Într-o sută și douăzeci de pagini, vezi o lume întreagă ascunsă sub pielea dobitoacelor sale: lume trăită și lăsată nouă vie, și tuturor generațiilor cât va dura neamul românesc" (Barbu Ștefănescu Delavrancea). A fost influențat de fabulele lui La Fontaine, din care traduce, dar rămân în zestrea literaturii noastre creații proprii, precum *Boul și vițelul, Corbii și barza, Vulpea liberală, Câinele și cățelul* etc. Aceasta din urmă se încheie cu o morală care a devenit de-a dreptul proverb: „Noi vrem egalitate, dar nu pentru câței."

În contextul în care literatura română se îndreaptă spre perioada ei modernă, își face prezența și *aforismul* – care poate fi socotit o formă modernă a *maximei* și *proverbului* deopotrivă. Epigrama se înrudește cu aforismul, nu numai ca forme literare scurte ale literaturii culte, ci și prin structură: ambele poartă amprenta personalității autorului, a convingerilor sale, a timpului în care trăiește, în timp ce proverbul, chiar dacă, inițial, a fost creat de o persoană, el a circulat apoi din gură în gură, fiind cizelat, transformat, devenind astfel creație anonimă, care exprimă felul de a gândi și experiența de viață a unei colectivități. Această caracteristică definitorie îl înrudește cu maxima, chiar dacă aceasta e semnată de mari autori.

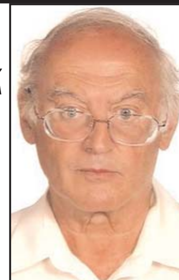
Încă din 1812, în Transilvania apare o carte de aforisme în română și germană. Celor care-și făceau studiile în Apus, în mod sigur nu le-au fost străine aforismele și panseurile unor autori ca Montaigne, Voltaire, Brillat-Savarin sau Schopenhauer (lucrarea filosofică a acestuia, *Aforismele privind înțelepciunea în viață*, publicată în 1851, a fost tradusă în franceză de Cantacuzene în 1880).

→

Vizita lui la Beijing nu a început sub auspicii favorabile, datorită protocolului rigid de la curtea imperială. Acolo, toți cei care se înfățișau împăratului erau obligați să facă cele trei ploconiri, care includeau și atingerea, de fiecare dată, tot de trei ori, a pardoselei cu fruntea. *Mi Ku Lai,* cum l-au numit chinezii, nu s-a supus acestui protocol, considerându-l umilitor pentru o putere ca Rusia. S-a găsit, totuși, o formulă care să-i permită lui Nicolae Milescu Spătarul să-și îndeplinească misiunea. Hotărâtor era atunci modul cum el a fost perceput la curtea imperială, unde s-a impus prin cultură, experiență în meandrele diplomației și farmec personal. De la bun început, solul țarului a fost întâmpinat de unul dintre sfetnicii cei mai apropiați ai împăratului, care-l descria pe Milescu drept *un om înțelept și învățat, știind multe limbi orientale... un interlocutor de asemănătoare inteligență, dibăcie și fermitate.*

Despre Nicolae Milescu Spătarul au rămas foarte multe de spus. Aș mai aminti însă că, în cei 37 de ani cât a slujit la curtea țarilor ruși, el a scris 30 de lucrări pe cele mai variate teme, aducând contribuții importante la gândirea social-politică a timpului său, precum și în filosofie, geografie, științele naturii, teologie și altele. *El era unul din personajele cele mai vii, mobile, multilaterale și pitorești ale vremii sale,* după opinia academicianului Mircea Malița. O altă opinie avizată ne asigură că *cele trei lucrări despre China, printre cele mai importante din întreaga lui activitate cărturărească, deși nu au fost scrise în românește, sunt opera unui învățat român, care prin bogăția de informații inedite asupra Siberiei și Chinei, prin seriozitatea științifică și prin frumusețea expunerii, îl așază printre marile figuri ale culturii universale din secolele al XVII-lea și al XVIII-lea* (*Istoria Literaturii Române,* Editura Academiei Române, 1964). De aceea, este de salutat faptul că Banca Națională a României a luat inițiativa de a pune în circulație (la 31 octombrie 2011), în scop numismatic, o medalie de argint, dedicată aniversării a 375 de ani de la nașterea lui Nicolae Milescu Spătarul.

Două reviste



Mircea OPRIȚĂ

Flacăra. Revista care ne interesează pe noi, pentru relația pe care a cultivat-o sporadic cu SF-ul, este *Flacăra* de după cel de-Al Doilea Război Mondial. Apărută în serie nouă începând din luna mai 1952, ca „revistă lunară social-politică și cultural-artistică", Flacăra începea să publice povestiri de anticipație cam în același timp cu *Știință și tehnică,* în general, texte lipsite de valoare, consemnabile totuși, la modul statistic, pentru etapa relansării postbelice a SF-ului românesc. Nume obscure, autorii agreați în anii 1954-1955 aveau o orientare profund tehnicistă. Mihai Stoleru, de pildă, se servește de iminența unui eveniment astronomic („marea opoziție" a planetei Marte) pentru a-și imagina în schița *55.000.000 kilometri* (nr. 1, ianuarie 1954) o expediție lejeră pe planeta vecină, de un comic involuntar. Alecu Flegon, probabil agronom, compune un viitor fabulos al agriculturii românești în povestirea-reportaj *Gostat 1415* (nr. 19, din 1 octombrie 1955), iar alți doi ingineri reciclați în chip precipitat ca publiciști și anticipatori în regim literar, Igor Sevianu și Vlad Dobrencovici, scriu povestirea – de explorare turistică în zona viitorilor sateliți artificiali ai Pământului – *Am fost astronaut!* (numerele 22-23, din noiembrie 1955). Până și un savant de talia lui Horia Hulubei, cedând pesemne unei presante invitații redacționale, semnează în revistă (nr. 3, din 1 februarie, același an) anticipația de un comic greoi *Într-o zi din anul 2200…,* declarată „povestire științifico-fantastică". Revista își accelerase între timp ritmul, devenind săptămânal. Numerele 12-13 publică o povestire de-a lui Ivan Efremov, *Văpaia infernală,* ceea ce ne arată că modelele sovietice ale SF-ului își făceau intrarea și în paginile acestui magazin. *Flacăra* are și câte o povestire-două în sezoanele mai fructuoase. În anul 1963, bunăoară, apar *Dispută pe Jupiter* de V. Kovaliov și *Efectul Warp* de Lion Miller, probabil tot un american inventat de ruși, ca într-un caz notoriu din *CPSF.* Autorul acesta lipsește cu desăvârșire din foarte documentata *The Encyclopedia of Science Fiction,* tom îngrijit și publicat în mai multe ediții de John Clute și Peter Nicholls, iar dacă ar fi totuși vorba de un minor complet necunoscut, alegerea lui nu pledează pentru un program de traduceri competent, ci pe hazard. În 1964 se publică o schiță de Gheorghe Săsărman, *Răsăritul lunii,* dar cu această „floare" nu înseamnă că revista face cu adevărat pasul hotărâtor în direcția autorilor de SF importanți din România. Unii dintre ambițioșii epocii sunt admiși cu articole de popularizare științifică: I.M. Ștefan, *Pionierii drumurilor lunare* (nr. 31/1963), Galia Gruder, *Apa – materie primă* (nr. 29/1964), iar semnătura lui Camil Baciu poate fi urmărită frecvent, dar exclusiv sub reportaje cu subiecte ale construcției socialiste sau sub povestiri despre figuri contemporane implicate în acest proces.

String. Revista a fost lansată de Mihaela Muraru-Mândrea în 1990, la câteva luni după înființarea cenaclului cu același nume. Publicația beneficia de susținerea financiară a uneia dintre instituțiile private nou create după căderea regimului Ceaușescu, Editura Baricada, prin patronul acesteia, Eduard-Victor Gugui. O scurtă notă ce deschide numărul 5 vorbește de „teoria stringului, cea care a dat […] în ianuarie 1990 numele prezentei reviste", ceea ce trebuie totuși corectat cu precizarea că, în luna pomenită, putea fi vorba cel mult de un proiect de revistă, întrucât în vălmășagul schimbărilor politice ale momentului revoluționar este exclus să vorbim deja de întreprinderi editoriale temeinic așezate și, în plus, deschise pentru inițiative SF. Mai probabilă e apariția primului număr în iunie 1990, cum găsim consemnat în altă parte. În schema redacțională îi aflăm pe Mihaela Muraru-Mândrea, ocupând funcția de redactor-șef, alături de Mihai Bădescu (redactor-șef adjunct), Romulus Bărbulescu (redactor literar), Florin Munteanu (redactor științific) și alți câțiva sufletiști. Subtitlul publicației este „revistă de știință prospectivă și science fiction", ceea ce justifică prezența masivă a articolelor de popularizare a aspectelor furnizate de unele cercetări științifice de frontieră, precum și a celor rezervate inteligenței artificiale, „cazurilor neelucidate" (CNI) din ozenistică etc. Astfel, în numărul 2, un articol intitulat *Inteligența artificială – încotro?* este semnat de Dan D. Farcaș, iar Mihai Bădescu prezintă un proiect de „migrație interstelară" cu vehicule constituite de comete special amenajate, în vreme ce Eugen Celan tratează *Parapsihologia ieri și astăzi.* György Mandics discută dosarul „becurilor electrice stranii" din basoreliefurile templului egiptean de la Dendera. Segmentul de SF constă din traduceri de povestiri deja clasice, precum *Cele nouă miliarde de nume ale Domnului* de Arthur C. Clarke, *Fiara ce-și striga dragostea către inima lumii* de Harlan Ellison și *Tricentenarul* de Joe Haldeman, în traduceri de Mihai Bădescu, Mihai-Dan Pavelescu și Ioana Robu. Partea rezervată românilor este și ea bazată pe reluări de texte mai vechi, precum scenariul lui George Anania și Romulus Bărbulescu intitulat *Planeta umbrelelor albastre,* preluat din CPSF. Între colaboratorii acestor prime două numere îi întâlnim pe Horia Aramă, Dorel Dorian, Alexandru Mironov (cu articole despre Gérard Klein) și Ștefan Ghidoveanu, care tratează despre *Începuturile filmului științifico-fantastic.*



Înainte de a-și fi putut constitui un profil propriu bine definit, revista a trebuit să facă față unor zguduiri financiare, ca urmare a faptului că Editura Baricada renunță la susținerea pe mai departe a proiectului. Numărul 3 apare sub egida Editurii Tornada și e finanțat de Fundația pentru Tineret a Municipiului București. Pentru următoarele trei numere, Editura Tornada se asociază cu Editura Ecce Homo, până la decesul lui Ion Cristea, directorul acesteia din urmă și noul finanțator al proiectului *String.* Redacția suferă acum transformări, unele nume mai vechi fiind înlocuite cu Liviu Radu (redactor literar), Ion Cristea (redactor științific) și Tudor Popa (responsabil pentru grafică și copertă). Numărul 5 face o campanie specială *pro domo,* publicând materiale precum *Teoria string și unificarea fizicii* (fragmente din *A Brief History of Time*) de Stephen Hawking, *Stringul și urzeala cosmică* de Fritjaf Capra, *Teoria coardelor și fizica viitorului* de Mihaela Muraru-Mândrea, *String și posibilități SF* de Liviu Radu.

După o întrerupere de doi ani, publicația își reia cursa cu numărul 7 (apărut în ultimul trimestru al anului 1997), sub egida Editurii Tornada, dar în colaborare cu Centrul de Știință Prospectivă și Science-Fiction și cu fonduri câștigate prin licitație la Direcția Municipală pentru Tineret și Sport București. Pe lângă redactorul-șef, neschimbat, în componența redacției găsim acum doi redactori literari (Liviu Radu și Ana-Maria Negrilă), alături de Robert David, care preia sectorul științific al revistei. Pe parcursul celorlalte numere din *String*, până la nr. 19 (ultimul de care avem cunoștință), redacția va suferi în continuare modificări: Mihaela Muraru-Mândrea apare pe funcția de director, redactorul-șef este Robert David (editorialistul incisiv al acestei etape), Ana-Maria Negrilă figurează ca secretar general de redacție, Liviu Radu preia sarcinile redactorului științific, iar pe Costi Gurgu îl găsim pe funcția de redactor literar.

Pe parcursul evoluției sale, revista a început să dea mai multă atenție creației originale, publicând materiale de Mihail Grămescu, Jean-Lorin Sterian, Ovidiu Bufnilă, Andrei Valachi, Florin Pîtea și alții, între care nu în ultimul rând componenții redacției. Deficiențe de corectură fac uneori textele greu lizibile, lucru semnalat la un moment dat de Ona Frantz într-un comentariu la numărul 9 din *String*, unde o povestire a Anei-Maria Negrilă (*Trickster*) ajunge să-și respingă cititorii „pentru simplul motiv că sunt în ea mai multe greșeli de tipar decât boabe de orez într-un ardei umplut cu orez". Partea cu adevărat remarcabilă a publicației este inițiativa și constanța numerelor tematice, începând cu deja menționatul număr 5, dedicat stringului, și urmat de altele, pe teme ca mitologia, integrarea, istoriile alternative, apa, Faust etc.

Un premiu obținut de revistă la RomCon 1990 a urmărit mai degrabă să-i semnaleze prezența în peisajul cultural al publicațiilor autoînsărcinate cu promovarea SF-ului românesc în tentativele sale de reînnoire postrevoluționară. După încetarea apariției, publicația a mai avut o zvâcnire de revenire la viață – infructuoasă, din păcate – prin încercarea de relansare a Centrului pentru Știință Prospectivă, Creativitate și Ficțiune „String". Alexandru Mironov, Ion Hobana, George Anania, Florin Munteanu, în calitate de membri fondatori ai Asociației, de asemenea, Liviu Radu și Ana-Maria Negrilă, ca redactori tradiționali ai revistei, s-au străduit să „predea *Stringul* generației următoare", cum sună un punct din programul manifestărilor din decembrie 2010.

În literatura română, pe pragul epocii moderne, Mihail Kogălniceanu (Iași, 1817 – Paris, 1891), fondatorul *Daciei literare* (1840), printre multe alte scrieri ale sale are și *Almanahul de învățătură și de petrecere pe 1842,* în care apar și 20 de *Aforisme pentru cei care iubesc a mânca bine,* fără indicații de autor. De fapt, sunt niște adaptări din *Aphorismes du Professeur,* cu care Brillat-Savarin (1755-1826) își prefațează lucrarea *Physiologie du Gout.* Astfel, „Un dessert sans fromage est une belle à qui il manque un oeil", devine „O masă fără mezeluri este ca o femeie căreia-i lipsește un ochi"… Iată și altele: „Dacă bucătarul se face, fripturarul se naște", dacă „stăpâna casei trebuie să grijească de cafea, să fie bună, stăpânul cată să aibă grijă de vutcă" („et le maître que les liqueurs sont de premier choix"). Aforismul răspunde, ca și epigrama, nevoii de concizie, dar și de lărgire a tematicii – după tiparele omului care se modernizează. În perioadele care vor urma, mari scriitori au fost atrași de aforism.

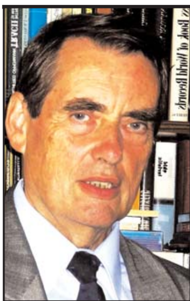
Într-un asemenea context, *epigrama își limpezește,* încetul cu încetul, *statutul literar,* conducând, spre sfârșitul secolului, la o adevărată înflorire și la apariția scriitorului purtând denumirea de *epigramist.* Ziariștii umoriști, care vorbesc cu ușurință o limbă străină, nu se desprind nici de valorile culturii tradiționale. Creația cultă se întâlnește cu cea populară, fenomen important pentru consolidarea speciei literare la care ne referim. Eminescu însuși a scris așa-zise zicători. Epigrama se regăsește pe sine în câmpul literelor românești când literatura cultă și cea populară, trecând uneori prin varianta folclorului orășenesc, cu ecou balcanic, asimilează influența occidentală – în special cea franceză.

Primele volume care să poarte pe copertă denumirea de epigramă aparțin tot unor mânuitori ai condeiului jurnalistic: N.T. Orășanu, care a fost și deținut pentru curajul verbului din publicațiile sale, scoate, în 1861, *Satire și epigrame politice,* iar Dimitrie Bolintineanu, „fiul cuțovlahului Enache Cosmad din Ohrida, așezat în țară la Bolintinu din Vale" (G. Călinescu), colaborator la *Românul,* face să apară în librării, în 1869, volumul *Ielile, grame și epigrame politice.* Acesta, semnat „O companie de glumeți", poate fi considerat primul volum de epigramă cultă românească. Iată două exemple care atestă că epigrama politică s-a născut înaintea cuceririi Independenței, epigrame care-și dovedesc continua lor actualitate: *Candidații la putere/ Sunt lăcuste efemere,/ Ce mor astăzi îmbuibate/ Și vin mâine leșinate.* Și *Cei cinstiți luptă cu hoți/ În acest sistem corupt:/ Când hoții deasupra toți,/ Când cinstiții dedesubt.*

Odată cu apariția acestor volume, se poate afirma că se încheie perioada de început a epigramei românești, caracterizată de căutări și încercări care au dus la limpezirea ei ca specie literară de sine stătătoare. E numai un prag pe care-l trece această creație cu un trecut glorios în literatura universală și cu un viitor previzibil în literatura română. Urmează urcușuri și cizelări din care epigrama valoroasă va ieși învingătoare.



Orizont SF



Inteligența și viața

Dan D. FARCAȘ

Am plecat la drum, în acest serial, cu două întrebări: dacă există undeva și o altă inteligență în afara celei umane, pământene, și dacă am putea intra în contact cu ea.

Din păcate, pentru a da un răspuns, nu avem la dispoziție, ca model, decât formele de inteligență pe care le cunoaștem aici, pe Pământ. În primul rând, deci, inteligența umană și, poate, inteligența altor ființe vii. Secolul XX ne-a învățat că ar mai putea exista și o inteligență a calculatoarelor electronice, ca și a tuturor obiectelor și structurilor derivate din ele. Numeroase mărturii vorbesc însă și de o inteligență divină, dar și de inteligența unor făpturi din folclor: zâne, iele, spiriduși, demoni, umanoizi și altele asemenea. Aceste făpturi nu sunt doar personaje de basm, întrucât există și oameni care se jură că le-au întâlnit aievea.

Dar să ne sprijinim, deocamdată, doar pe ceea ce acceptă știința (adică, numai pe fapte și mărturii care pot fi repetate, aduse în laborator sau observate de orice sceptic interesat). Din acest unghi, *inteligența* este un atribut – direct sau indirect – al unei ființe vii. Inteligența calculatoarelor, a ființelor simulate în realitatea virtuală, ori cea a diverselor gadgeturi conținând microprocesoare este, de fapt, o prelungire a inteligenței umane, în contextul a ceea ce s-a numit „civilizație tehnologică" (o civilizație capabilă să construiască radiotelescoape, nave cosmice, supercomputere etc.). A doua întrebare de la începutul acestui articol întărește această concluzie. Un contact cu o eventuală inteligență nepământeană pare să presupună interlocutori cu o inteligență asemănătoare cu cea a oamenilor, sau cel mult un pic mai evoluată. Dar, ceea ce este mai important, toate scenariile avute în vedere pentru un asemenea contact presupun, din nou, o „civilizație tehnologică".

Nu cumva am îngustat însă astfel prea mult spectrul căutării? Nu cumva, în Universul înțeles în sensul cel mai larg (cel care este „chiar mai straniu decât am fi în stare să presupunem"), există și alte tipuri de inteligență – bănuite sau nebănuite – cu care am putea veni în contact?

Aș vrea să las pentru moment deschisă această întrebare... Urmărind deocamdată doar pista „civilizațiilor tehnologice", vom accepta că civilizația și inteligența oamenilor sunt rodul evoluției de miliarde de ani a *vieții* pe Pământ. Universul este, am văzut, atât de imens, încât este practic imposibil ca un asemenea proces să nu se fi petrecut și în alte unghere privilegiate ale sale. În acest caz, căutând inteligențele cosmice, ne va fi de mare folos să cercetăm care ar fi locurile în care poate exista viață. Ajungem astfel în pragul altei întrebări spinoase: ce înțelegem prin viață și care sunt condițiile pentru apariția și evoluția ei?

Din nou ne confruntăm cu aceleași două constrângeri: prima, că singurele modele sunt cele de pe Pământ (deoarece nu cunoaștem altele), iar a doua, că e recomandabil să folosim metoda științifică. În consecință, vom accepta (cel puțin deocamdată) că viața e definită prin trei însușiri: capacitatea unor entități de a se dezvolta, de a-și păstra integritatea și de a se reproduce. Ne gândim desigur la entități materiale, în primul rând la cele *biologice,* care au asigurat, prin însușirile amintite, supraviețuirea *speciei* din care fáceau parte, adesea de-a lungul a milioane de ani. Dar ne putem gândi și la alte entități, cum ar fi automatele care se auto-reproduc, sau virușii informaționali, care însă nu pot exista decât pe un substrat construit de civilizația tehnologică umană.



Cele de mai sus ne vor conduce spre concluzia că nu putem vorbi de viață (și implicit despre inteligență) decât în prezența unor molecule foarte mari, foarte complexe și de o imensă varietate, cum ar fi ADN-ul sau proteinele. Din câte știm, singurele molecule care pot avea aceste proprietăți, prin lanțuri stabile, de sute sau de mii de atomi, sunt cele care au drept componentă principală *carbonul.*

În afară de carbon, singurul element chimic care ar mai putea intra în discuție, alcătuind lanțuri atomice lungi și molecule complexe, este siliciul. Dacă însă oxigenul, combinat cu carbonul dă dioxid de carbon, aceeași reacție cu siliciul duce la dioxid de siliciu; viețătile din siliciu, dacă ar inspira oxigen, ar trebui să expire… nisip. La temperatura la care dioxidul de siliciu devine gaz, lanțurile lungi de siliciu se destramă. În plus, nicăieri nu s-au descoperit compuși ai siliciului care să fie cât de cât asemănători în complexitate cu cei ai carbonului.

Un alt argument este că viața carbonică este mai eficientă. Înlănțuirea a doi atomi de siliciu înmagazinează (și eliberează la nevoie) de două ori mai puțină energie decât legătura a doi atomi de carbon, ceea ce ar duce la mișcări de două ori mai lente; prin urmare, viața bazată pe siliciu, dacă ar exista, ar evolua incomparabil mai încet decât cea carbonică. De la nașterea planetei noastre, ea n-ar fi avut timp să facă nici primii pași, în timp ce noi am și ajuns să ne gândim la zborul spre astre. Nu uităm nici faptul că Pământul este înainte de toate o planetă din siliciu (carbon avem mult mai puțin în scoarța terestră), iar în erele geologice au existat toate condițiile de temperatură și presiune favorabile ipoteticelor viețuitoare din siliciu, dar nu am găsit nicăieri vreo urmă a acestora.

În schimb, cărămizile vieții pe bază de carbon se află, din abundență, peste tot. Încă de acum 30-40 de ani, astronomii au identificat în Cosmos, prin spectroscopie, apă, dioxid de carbon, formaldehidă, amoniac, acetaldehidă, alcool metilic, benzen etc. S-a identificat și un prim aminoacid: glicina. S-au pus în evidență și multe alte molecule organice, între care, recent, glicolaldehida, hidrocarburi aromatice policiclice etc., considerate cărămizi importante ale vieții.

Dacă toți acești compuși au fost detectați de la o asemenea distanță, înseamnă că ei există acolo în cantități enorme. De pildă, în apropiere de centrul Galaxiei noastre s-a descoperit un nor care conține alcool etilic și alte substanțe organice, într-o cantitate de 500 de ori mai mare decât masa întregului Sistem Solar. Pe baza acestor descoperiri, unii oameni de știință și-au pus chiar problema dacă nu cumva în miezul unor astfel de nori s-au sintetizat și niște germeni extrem de primitivi care, ajunși pe Pământ, au însămânțat începuturile vieții pe planeta noastră.

(Va urma)

(Urmare de la pag. 32)

Amestec de incandescență, naturalețe și nostalgie a livrescului, arta Adinei Romanescu se alimentează dintr-un motiv specific – trăirea melancolică a acelei „grandezza universale" – cea idealizată de poeții barocului italian, de la „obiectele" spațiului înconjurător la sferele abstracte platoniciene. Decorul bernninian al picturii sale e unul de celebrare – prin infinite „decupaje" de personaje și stări desprinse din opera luxuriantă a napolitanului, a nostalgiei fastuoaselor vremuri trecute, a vieții apuse din „provinciile imperiului" sufletului. Adina Romanescu este o călătoare înzestrată cu certe reflexe virgiliene, absorbind fugace miresmele de ambră și trandafiri ale amintirilor berniniene. Suav, totdeauna delicat, imaginarul pe care îl invocă în prezența ei personală seamănă cu o „seră" savant luminată, ale cărei „plante", puțin exotice, se lasă privite numai din exterior, ale cărei forme și culori urmează o mișcare retractilă, suprimând relația directă; o lume a aristocrației grației văzută prin „arcadele" memoriei afective, fascinând prin impresie, iar nu prin gesticulație pură.

Meditând la viziunile Cavalerului Bernini, atât de prețuit de Racine și Colbert, la seratele de la Versailles date în onoarea sa, plasticiana a știut a-și integra compozițiile într-un univers care își trăiește în deplin rafinament, cu o rară delicatețe, crepusculul (vezi îngerii, madonele, cavalerii, personajele mitice precum Enea, eroul labirintului virgilian al destinului).

Regnul strălucirilor e modul personal de a-și trata augusta melancolie. Structura poetică a Adinei Romanescu e, în esență, o ars combinatoria: barochismul opțiunii pentru grația sentimentelor, prefacerea aproape gongorică a chipurilor – devenite reversibile unul în celălalt, prin reacții imprevizibile – se topesc în distinsa materie a inspirației.

O cromatică cu varii accente lirice tempereaza de fiecare dată reflexele incendiare ale lui „Homo barocus". Mereu vie, pictura sa e o îndelungă conversație cu absolutul, cu meandrele unui Eden demult suspendat. A stiliza înseamnă pentru tânăra plasticiană a dobândi cu mijloacele contemplației misterul ființei evocate; acest mister se comportă ca un veritabil spațiu securizant, aidoma unei suite în Re major de Lully.

Inflorescența memoriei, cu întregul cortegiu de reguli „traduse" într-un cod afectiv favorabil metamorfozelor sau reversibilității, e idealul tainic al picturii romanesciene. A scoate din „camera obscură" a istoriei veritabile povestiri în imagini înseamnă pentru infatigabila creatoare a contura „viața extremă", a încerca să le salveze de acea nefastă zodie a ruinei și a extincției universale. (Elio Vittorini)

Are un concept compozițional de forme și culori în valorații deosebit de echilibrate, care conferă lucrărilor o stare de liniște, sobrietate și echilibru emoțional. În varietatea compozițională, picturile sale exprimă clar un concept clasic, dar și un concept modern contemporan.

Adina Romanescu cu certitudine pot spune că este dedicată Artei, o slujește cu toată înțelegerea și educația artistică pe care a primit-o, dar și cu forța ei creatoare, care o numără printre cele mai realizate și demne ale tinerei generații în care cred. (Vasile Grigore)

Lumea sa artistică a preluat, a prelucrat, a deformat și resemnificat elementele realului printr-o alchimie secretă, proprie artiștilor adevărați. (Aureliu Goci)

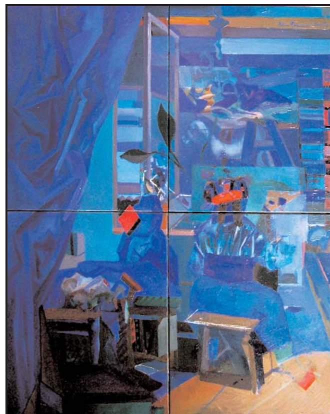
Pictoriță a seninătății și liniștii, Adina Romanescu se evidențiază prin desenul fin, adeseori și constituit din diferențe de nuanțe coloristice, compoziția cu mare putere de sugerare și aleasă „întrupare" și, mai ales, simțul cromatic născut, dar și adânc cultivat, care conferă compozițiilor sale originalitate și strălucire. (Augustin Macarie)

Ars longa...

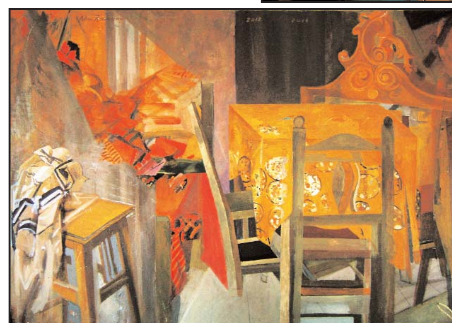
Adina Romanescu

Adina Romanescu s-a născut la 12 ianuarie 1974 în Bucureşti. Liceul de Artă „Nicolae Tonitza”, Bucureşti (1988-1992), Facultatea de Istoria şi Teoria Artei din Universitatea de Artă Bucureşti (1993-1998, clasa prof. Henry Mavrodin), studii aprofundate de pedagogia artei la aceeaşi Universitate (1998-1999), burse în Egipt (Universitatea din Cairo, 2000-2001), Italia (2009). Restaurator de pictură murală (la Schitul Maicilor, 1996), profesor de artă la Sibford School, Anglia (2002-2003), profesor de desen la Liceul „Nicolae Iorga” din Bucureşti (din 1998 şi până azi). Membră a Uniunii Artiştilor Plastici din România din 1998.

Din 1991, numeroase expoziţii personale în ţară şi străinătate (Belgia, Franţa, Egipt, Thailanda, Filipine), participare la zeci de expoziţii colective. Lucrări în colecţii de stat sau particulare din România, Franţa, Belgia, Egipt, Anglia, Italia, Filipine. Grafică în ziare, reviste şi cataloage, ilustraţie de carte, lucrări de sculptură. Premii, ecouri în presă, apariţii în mass-media. Călătorii şi tabere de creaţie în România şi Bulgaria (Balcic, Sozopol etc.).







Cu un temperament pasional şi cu intuiţii care se transformă în culori, reuşeşte să obţină o imagine luminoasă, unde umbrele sunt doar ficţiuni. Siguranţa desenului nu lasă culorile în singurătate – se nasc împreună pentru unitatea imaginii.

Încă din şcoală, Adina Romanescu răzuieşte pânza; spontaneitatea nu-i oferă satisfacţii, fapt evident la fiecare dintre pânzele sale, unde intensitatea şi densitatea culorii se îngemănează cu cantitatea de muncă. (Henry Mavrodin)

Adina Romanescu abordează cu precădere portretul, natura statică şi nudul, creând un univers pictural delicat, de un rafinament deplin. Suficient pentru a capta privirea prin efectul calculat, prin folosirea îndrăzneaţă a celor mai mici detalii (cutele veşmintelor). În cazul personajelor feminine, volumul pare că se anulează, chipurile sunt fragile, dau senzaţia că sunt efemere. Şi efemerul interesează penelul pictoriţei, personajele îţi descoperă catifelarea, armonia statică sau dinamica decorativului. Interesant de observat aceleaşi detalii în structura compoziţională a portretelor de epocă: captarea privirii vizitatorului, folosirea inteligentă a liniilor într-un mod caracteristic manierismului, jocului savant al liniei, de la cea extrem de evidentă, dătătoare de profunzime, până la cea fină, a unui rid din colţul ochiului. Personajul Adinei este „fotografiat“ în timpul unui gând, al unei mişcări, indică îngheţarea unei trăsături semnificative, un portret credibil ce intră în jocul publicului, un joc sigur orchestrat de către pictoriţă. Personaje încrezătoare sau abătute, chipuri luminoase, nuduri corpolente sau sumar reţinute de penel; dar şi fermitate a conturărilor şi o anume rigiditate, în cazul personajelor masculine. Nudul primeşte şi el o esenţializare cezanniană, asociată odihnei, reveriei, evitând accentele de senzualitate grea. Adina iubeşte catifelarea pe care o întrevede atât pe chip, cât şi în accesoriile personajelor. (Maria Diana Popescu)

Adina Romanescu are o evoluţie spectaculoasă ca artistă. I-am admirat curajul de a se întoarce la izvorul nesecat al creaţiei clasice.

Este un demers interesant, deoarece majoritatea pictorilor sunt mai atraşi de culori calde. Ea lucrează foarte mult în culoare rece şi cu griuri colorate, obţinând nişte suprafeţe cromatice sugestive. (Luiza Barcan)

Pictura în planuri mari, pe suprafeţe ample, cu acorduri cromatice nu o dată îndrăzneţe se sprijină pe un desen ferm şi remarcabilă armonie compoziţională. Teme consacrate (arlechin, nud, peisaj, păpuşi etc.) sunt tratate original, cu rezultate încântătoare. (Tudor Cristian)

(Continuare la pag. 31)







Număr ilustrat cu tablouri de Adina Romanescu.

Semnează în acest număr

- Horia BĂDESCU – scriitor, Cluj-Napoca
- Ion COJA – scriitor, Bucureşti
- Radu PINTEA – scriitor, Bucureşti
- Acad. Johan GALTUNG – Norvegia
- Cristian BĂDILIŢĂ – teolog şi scriitor, Franţa
- Acad. Nicolae DABIJA – Chişinău
- Florian COPCEA – scriitor, Turnu-Severin
- Nicolae MELINESCU – publicist, Bucureşti
- Marian NENCESCU – scriitor, Bucureşti
- Radu Ştefan VERGATTI – istoric, Bucureşti
- Cătălin MAMALI – psiho-sociolog, S.U.A.
- Constanţa VAIDA HALIŢĂ – arhitect, Bucureşti
- Dragoş VAIDA – prof. univ., Bucureşti
- Octavian STĂNĂŞILĂ – prof. univ., Bucureşti
- Filofteia PALLY – istoric, Goleşti-Argeş
- Malvine MOCENCO – restaurator pictură, Piteşti
- Sidonia TEODORESCU – arhitect, Bucureşti
- Victoria MILESCU – scriitor, Bucureşti
- Aureliu GOCI – scriitor, Bucureşti
- Ion C. ŞTEFAN – scriitor, Bucureşti
- Marian MIHĂESCU – profesor, Curtea de Argeş
- Florea FIRAN – scriitor, Craiova
- Paula ROMANESCU – scriitor, Bucureşti
- Ion PĂTRAŞCU – diplomat, Bucureşti
- Elis RÂPEANU – scriitor, Bucureşti
- Mircea OPRIŢĂ – scriitor, Cluj-Napoca
- Dan D. FARCAŞ – matematician şi scriitor, Bucureşti